
JAKÓB WALFISZ
WARSZAWA

בירוסי הכשדי

או

קדמוניות האשורים והבבלים

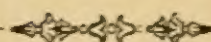
בהגלות נגלות שפוני טמוני אדמת ערי נינוה ובבל ובנותיהן, לאשר ולקיים ספורי תורתנו, ולבאר הרבה מקראות וענינים בכתבי הקדש.

בששה ספרים.

מאת

שלמה ראבין

Dr. phil.

ווינא, תרמ"ב.

בדפוס של געארג בראג.

(המנהל פ. סמאלענסקין.)

עיין הלוח 1882. דף 186-88.

בירוסי הכשדי

או

קדמוניות האשורים והבבלים

בהגלות נגלות שפוני טמוני אדמת ערי נינוה ובבל ובנות־יהן, לאשר ולקיים ספורי תורתנו, ולבאר הרבה מקראות וענינים בכתבי הקדש.

בששה ספרים.

מאת

שלמה ראבין

Dr. phil.

ווינן, תרמ"ב.

בדפוס של געארג בראג.

(המנהל פ. סמאלענסקין.)

BEROSSOS

oder

CHALDÄISCHE ALTERTHÜMER.

Als, durch die neulich im Boden Assyriens ausgegrabenen Keilinschriften bestätigte, Seitenstücke zur Bibel.

In sechs Büchern.

Von

Dr. S. RUBIN.

WIEN, 1882.

Verlag des Verfassers.

Buchdruckerei von Georg Brög in Wien, IX., Maria Theresienstrasse 19.

(Unter der Leitung von P. Smolensky.)

INHALT:

Erstes Buch: **Die Götternamen.**

Zweites Buch: **Die Schöpfung.**

Drittes Buch: **Die Sündfluth.**

Viertes Buch: **Der Thurmbau.**

Fünftes Buch: **Die Chronik.**

Sechstes Buch: **Die chaldäischen Weisen.**

יובל שי

לכבוד

אלופי וידידי

הגביר המשכיל בתורה ובחכמה, אוהב שפתנו
וספרותנו, אף חובב חכמי ישראל ותומך סופריו,

האדון **ISAAC LÖBEL** נר"ו

לאות כבוד
ולזכרון ידידות

ממני

המחבר.

תכן הספרים:

ספר ראשון: שמות אלהיהם.
פרק א׳ אלהים עליונים.
פרק ב׳ אלהים אחרים.
פרק ג׳ התמוז.
פרק ד׳ רוחות טובות ורעות.
פרק ה׳ שמות החדשים והמזלות וימי השבוע.

ספר שני: ספר היצירה.
פרק א׳ } דברי בירוסי.
פרק ב׳ }
פרק ג׳ מעשה הלוחות.

ספר שלישי: המבול.
פרק א׳ המבול בתורתנו.
פרק ב׳ המבול בבבל.
פרק ג׳ המבול אצל שאר העמים.
פרק ד׳ חגים ומועדים לזכרון המבול.

ספר רביעי: דור הפלגה.

ספר חמישי: ספר המלכים.
פרק א׳ קדמוניות בירוסי.
פרק ב׳ הרות על הלוחות.
פרק ג׳ מלכי אשור ובבל ומלחמותיהם.

ספר ששי: חכמי הכשדים.

פרק א' חכימין.

פרק ב' חרטומים.

פרק ג' אשפים.

פרק ד' מכשפים.

פרק ה' גוזרים.

פרק ו' פותרי חלומות.

פרק ז' הוברי שמים.

פרק ח' החוזים בכוכבים.

מָבוֹא

א.

בכל דור ודור עמדו מערערים על ספורי תורת משה בספר בראשית, מעוררים ספיקות באמתתם הפשוטית, ומפקפקים בקדמות זמנם באומה מימות עולם. ואם בדורות האחרונים יצאו מהרסים ומחריבים כאלה מקרבנו, ידוע כי בדורות הראשונים לעת הודע בגוים ספרות אבותינו בתחלה, והתפשטה באומות תורת היהדות בראשונה, ואחר כן תורת בתה הנוצרית, התקוממו חכמי עמים עכו"ם וסופריהם ופילוסופיהם נגד אמתת ספר בראשית, וחפשו עולות עלילות דין ודברים, ובקשו תואנות ותאונים, עד שמצאו טענות ומענות מפאת צדדים שונים לנגדה.

והכמוסים חוזי רזים ותעלומות, וכל בעלי הסוד והנסתר בעמנו, מהאלכסנדרונים אריסטובל ופילון עד הצרפתים בפרובינציאה בימי הרשב"א ועד המקובלים כהיום הזה, העטו פקפוקים כאלה במסוה יראת שמים, בהיותם מכסים הפשט הערום, ומגלים ערות הסוד המסתתר בהחבא, ומצאו בספורי בראשית סודי סודות ורזי עולם תלוים על בלימה.

מתנגדים כאלה וכאלה התעוררו בסוף ימי בית שני, ובראשם הסופר א פ י ו ן אשר החפיא דברים לא כן על עמנו ועל תורתנו, ועמד לנגדו סופרנו הכהן יוסיפוס פלאוויוס, וכתב ספר בפ"ע נגד א פ י ו ן ההוא, וישם בחלק הראשון ממנו הוא מזכיר את ספרי ב י ר ו ס י הכשדי על המבול ועל הדורות שלפני המבול ושלאחריו עד ימי המלך נבופלאסר, לעד ולראיה על אמתת פשט ספורי מעשה בראשית תורתנו.

ואחריו במאה השלישית לספירת הנוצרים, קם הכהן הנוצרי א י י ז ב י ו ס מקיסריא, ואסף לתכלית זו הרבה מסורות עמי ארץ הקדם המאשרות והמקיימות ספורי התורה, והזכיר שרידים עתיקים מספרי הכנעני ס נ ה ו נ י ת ו ן (אשר העתקתי לעברית ופרשתי באר היטב בספרי מעשה בראשית) ומהכשדי ב י ר ו ס י אשר כתב ספר גדול בשם "קדמוניות הכשדים".

ב.

הכשדי ב י ר ו ס י ממשפחת כהנים, והוא גם הוא כהן בֵּל, נולד בעיר בבל בימי המלך הגדול אלכסנדר מוקדון, והיה חכם גדול מכל בני קדם בימים ההם, בקי מובהק במסורות קדמוניות של ארץ מולדתו. אשר הפיץ בקרב היונים, שמהם הגיעו אלינו.

ב י ר ו ס י עזב עיר מולדתו בבל, והלך אל האי כ ו ס, ויסד שם בית מדרש לחכמת הכוכבים היא אסטרולוגיאה בימים ההם, והמציא או גלה בין היונים כלי חדש להורות בו את השעה, ונודעו כמה שרידי כתבים מספרי תכונה הנקראים על שם ב י ר ו ס י. ומספר לנו הרומי פליניוס, כי אנשי העיר אטהען הקימו לכבוד ב י ר ו ס י בבית המדרש שקראו גימנאזיום מצבת פסלו ובפיו לשון זהב, לאות על דברי חזיונותיו אשר צפה והביט בצבא כוכבי השמים.

בישנת חמשים ושליש לימי חייו, בימי ממלכת סעלייקוס ניקאטור, כתב ב י ר ו ס י בלשון יונית קורות קדמוניות ארץ הכשדים, והקדיש ספרו זה אל אנטיוכס סוטער. הספר הזה נכתב בשלשה חלקים, אבל לא נשאר לנו מהם זולתי פרקים אחדים, אשר קיימו וקבלו כמה סופרים שהיו אחריו בדורות שונים, כמו י ו ס י פ ו ס הנ"ל, ק ל ע מ ע נ ס באלכסנדריא במאה השניה, א י י ז ב י ו ס מקיסריא הנ"ל, ו ס י נ צ ע ל י ו ס סגן הכהן בקושטנדינה במאה השמינית.

כל הסופרים האלה שאלו מספרי ב י ר ו ס י רק הנצרך והנוגע לענינם. ונראה שכלם לא ראו ספרי הכשדי בעצמם, וידעו אותם רק מפי השמועה או הקריאה זה מזה. ככה לקח ס י נ צ ע ל י ו ס דברי ב י ר ו ס י מספרו של א י י ז ב י ו ס והוסיף עליהם כה וכה איזו תיקונים כפי ששמע וקבל גם הוא. א י י ז ב י ו ס נראה שקבל דברי ב י ר ו ס י מן י ו ל י ו ס האפריקני אשר חבר ספריו במאה חשלישית. וזה האחרון שאל אותם מספרו של א ל כ ס נ ד ר המכונה "רב תבונות" (Polyhistor) אשר הי כמאה וחמישים שנה לפני חורבן הבית. ואלכסנדר קבלם מהסופר א פ ו ל ל ו ד ו ר ו ס שחי כמה שנים לפניו. גם יוסיפים נראה ששאב דברי בירוסי ממעיני אלכסנדר. ולעיני קלעמענס היו ספרי י ו ב א מלך מויריטאניא אשר מלך כמאה שנים לפני החורבן, והוא נראה שקרא את הדברים המעטים שמביא בספרי ב י ר ו ס י בעצמם, אשר האמין בו ובדבריו מאד.

ג.

אולם בהתגלגל דברי ספרי ב י ר ו ס י דרך צנורות שונות עקלקלות כאלה, בדין הוא כי נשתנו ברב או במעט כמשפט וכנהוג בדברים ובדרכים כאלה.

המקורים שמהם שאב ב י ר ו ס י זכרונות קדמוניותיו היו לפי דבריו אסופות לוחות הלבנים, שעליהם נחרתו כל הדברים ההם. מציאות עקד ספרי לבנים בבבל, הזכיר גם הסופר הרומי פליניוס הנ"ל, שמספר כי בערים הגדולות בארץ הכשדים כמו נינוה בבל ברשפה וארך היו ערוכים ושמורים זכרונות האומה באספת לוחות חֵמר. המה היו בלי ספק לעיני הכהן הכשדי להעתיק מהם זכרונותיו וכתב אותם על ספר בדיו, כי בכל מרום אסיא השתמשו אז הסופרים בכתב היתדות עד זמן הסעליקידים.

אבל הוקרי הבקֹרת החופשים בחפש מחופש ובספק ספיקות לגלות מרגלית האמת בעבי גבי הומר החול, התחילו

כבר לפקפק באמתת ספרי ב י ר ו ס י, והטילו ספק בדבריו, ושאלו אם באמת כתב הכשדי הזה דברי זכרונותיו על פי המצבות העתיקות והלוחות הקדמונים שהיו לעיניו, או אספם וקבצם מפי השמועה והזכרון וחברם בדבק טוב בעיניו, ומסורות הבבלים אשר ידע נולדו בימי גלות ישראל בבלה, שמהם קבלו הבבלים מסורותיהם הדומות בעבור זה למסורות ספר בראשית.

ד.

אכן בימינו אלה דרך כוכב בארץ בריטאניא, היא חברת חרוצים (ובראשם השר Layard) החותרים במעבה אדמת חרבות נינוה, מבקשים ומוצאים ומוציאים לוחות אבני שיש, וכתובות מפותחות במצבות חמר, ופתוחי אבני משכית וכפיסי עצים ועמודים, על לבני החומות, על גלילי חומר אשר באשיות היכלים ובשתות ארמונים, על אבני גזית ושיש המרוקעות על רצפת ועל קירות חדרי המלכים, על תמונות וצלמים, ועל לוחות חֵמר בעקד הספרים, כלם חרותים ומצוירים כתובים וממולאים בדברים עתיקים מבקעת שנער ומארץ פרת וחדקל למיום הוָסדה ועד האשורים והבבלים והכשדים —; החופרים בעבי גבי אדמה קדמוניה עליה אבד כלח, החודרים בתחתיות ארץ חבויה בטמון אלפי שנים, החופשים בעוז בינתם אחרי קדמוניות עמי עולם —; וקם שבט בעדת חכמים וסופרים החוקרים בבקֹרת עזה ובשקידה נמרצה ובהריצות יתירה וביגיעת בשר ורוח ובעמל גדול עצום ורב, לזרות ולהבר לברר וללבן לבאר ולפרש את חותם תכנית המציאות היקרות ההן, ובראשם החכם Hincks ואחריו החכם Rawlinson ואחריהם הצרפתים בן עמנו Oppert עם Lenormant והאשכנזים Schrader עם Delitzsch; ועל כלם עלה סגן המוזעאום בלאנדאן החכם Smith בשקידותו ובחריציתו יומם ולילה, עד אשר הערה למות נפשו בעמלו הכביר, ומת בדמי ימיו מרוב עבודה קשה אשר העמים על שכמו.

ה.

השר לאיארד חפר בשנות 1847—1850 מנגב לעיר מאוזל בערמות עפרות המקום נינוה — קויונדשיק —על חוף הנהר חדקל אצל המקום נמרד ובמקום העיר כלח ומצא ארבעה ארמונים גדולים, לפאת צפונית מערבית את ארמון שלמנאסר הראשון אשר יסד את העיר ההיא בשנת 1300 לפני ספירת הנוצרים, ואת ארמון אסרנזירפל אשר חדש אותה אח"כ בשנת 885 לפני ספירתם, ובתָוך את ארמון תגלת פלאסר הנזכר במקרא, ובדרומית מערבית את ארמון אסרחדן. אחרי כן חדר לאיארד אל תוך שתי הגבעות במקום הכפר קויונדשיק הנ"ל ובמקום קבר הנביא יונה בן אמתי ומצא את ארמונות בינגיראר וסנחריב ואסרחדן, והאחרון הכביד הוא הארמון היותר גדול שבו שבעים ואחד חדרים, הוא הארמון השני של סנחריב, אשר חדש אחר כך נכדו אסרבניפל (כשבע מאות שנים לפני ספירת הנוצרים) ובו אוצר עקד הספרים שנזכיר להלאה בזה, וכל הספרים האלה הם אך העתקות מגלות קדמוניות שמקורן מארץ בבל, כי מהבבלים קבלו האשורים בכבשם אותם את מסורות אבותיהם ותורת מורשתם מימי קדם, והבבלים חברו את המגלות ההן לפי השערה בימי אוּרך מלך אור כשדים, שאז יצא אברהם אבינו מאור כשדים והלך לארץ כנען והביא עמו לשון הבבלים ומסורותיהם הקדמוניות (אשר הרבה אלפי שנים היו תורת בע"פ בטרם נכתבו בספר בימי אברהם) והנחיל אותן לזרעו אחריו בשנויים לפי עמו ודתו, והן הן מגלות ספר בראשית בתורתנו הקדושה.

באוצר ספרים ההוא היו ביחוד לוחות קטנים שטחיים מרובעים מחֹמר לבנים כתובים משני עבריהם מזה ומזה בכתב יתדות דק מצומצם, חרות על פני החֹמר בעודנו לח בטרם ישָׂרף ללבנים, על כל לוח נמצא תו מספר והיה כעין דף של הספר כלו המורכב מהרבה לוחות חמר או טבלאות לבנים כאלה,

שהיו בלי ספק מונחים זה ע״ג זה בזוית מיוחדת בבית עקד הספרים.

להבבלים ולהאשורים לא היו ספרים אחרים זולתי טבלאות כאלה שקרא להם פליניום Coctiles laterculi, והחכם Chardin קרא להם בראשונה בשם Cludiformes שר״ל צורות מסמרים ע״ש תמונות האותיות שהיו כדמות מסמרים או יתדות, באשר לא כתבו אותיותיהם לא בדיו ולא בקולמס או בנוצה על קרום פאפירוס או על קלף עור מעובד או על פסת פשתים, אף לא בעט ברזל וצפורן שמיר על טבלאות נחשת או עץ או אבן או על כפות תמרים ועל עור עצים, כאשר עשו עמים אחרים בימים ההם; כי אם מחוסר אמצעיים קלים כאלה חרתו האשורים אותיות כתבותיהם במסמר או ביתד על לוחות חֵמר בעודם לחים ורכים, אשר יבשום אחרי כן ושרפום באש למען יעמדו ימים רבים. והיה כתב כזה גם שקוע גם בולט, כי כאשר גללו עמודים עם כתב שקוע על לוחות חמר רכים יצא עליהם הכתב בולט.

ומזה נתהוה תבנית הכתב ההוא ושמו, כי ציון היתד או המסמר, שהוא היסוד המרכיב את כל צירופי מלותיהם, אינו אלא השרטוט אשר שרט היתד החד בצדדיו על חומר הלבנים.

רוב לוחות עדות כאלה היו כתובים בלשון קדמוניה מאד, היא לשון א כ ד י ת (ע״ש העיר או הארץ "אכד" הנזכרת בכתוב בראשית י׳ י׳ והיתה מנגב לארץ הכשדים ונקראת אח״כ ממאה התשיעית לפני ספירתם ואילך בשם כ ל ד י שמזה השם כ ל ד א י בפי הארמים ועיין עוד להלן) והיא שפה טוראנית אשר דברו בה העמים היושבים בבקעת שנער בבצת עפרות הנהר פרת בשפלה, בטרם ירשו ולכדו האשורים את הארץ ההיא לפני זמן אברהם אבינו. והשפה הזאת היתה כבר מתה בעת שחרתו האשורים את לוחותיהם ההם, על כן נמצא ברובם

העתקה אשורית אצל הנוסח האכדי [1]. והרבה יגעו לאפס חכמים שוקדים וכלו כחם לריק לגלות המסך הלוט על הכתב הזר ההוא, שהיה להם כחידה סתומה וחתומה ואיש לא ידעה, עד אשר צלח בידי החכמים מינטער גראטעפֿענד הינקס ראווילזאן אפפערט שראדער והרבה חוקרים אחרים לגלות תעלומות הכתב והמכתב ההוא בעזר שני תרגומים בלשונות פרס ומדי בכתב א״ב ישן נושן הבנוי על יתדות גם הוא, שנמצאו בהרבה מצבות אצל הכתבות האשוריות מחוזה מול מחוזה בעמודים ישרים.

מספר לוחות ושברי לוחות כאלה אשר אספו אנשי השר האנגלי הנ״ל בעקד הספרים בהיכל אסורבניפל עולה עד קרוב לעשרת אלפים, ותוכן עניניהם שונה כמו: על דקדוק הלשון ועל דברי הימים ועל החוקים והמשפטים ועל מעשה האלהים ועל תולדות היצורים ועל התכונה והאצטגנונית וכו׳ (ספרות גדולה בכמותה הרבה מספרי הקודש תנ״ך), את כל השרידים האלה הובילו לעיר לונדון והניחום שם במוזעאום הגדול, מלבד אחדים מהם אשר נגנבו בפשע עושי המלאכה ונפזרו בשאר ארצות. אמנם שברי לוחות ההם אשר הביאו לונדונה הניחו כתבות בלי סדרים, ואך ברב עמל ויגיעה רבה הצליחו המתעסקים בדבר להרכיב כמה חלקים לענין אחד, והתעסק בעבודה הקשה והכבדה הזאת בראשונה החכם Cox ואחריו החכם Smith הנ״ל, אשר הקריב שמונים שברים אחד לאחד לנתחיהם עד שהיו

---

1) מהשפה הקדמוניה הזאת חלפו הרבה מלות דרך האשורים והבבלים ובאו ללשון העברים במקרא. כבה מצאו חוקרי זמננו פתרון הרבה שמות במקרא בעזר השפה ההיא, ד״מ השם ׳סכות (עמוס ה׳ כ״ו) הוא כנוי האלוה אדר מקורו באכדית ששם מורה ס ך כמו ראש, כ ו ת כמו הכה ור״ל מכה ראש היינו האל אדר הוא כינוי ׳הלוחם האדיר״ המוחץ ראש אויביו, שכן נהגו מלכי כשדים ואשור להתוך ראש אנשי חרמם. ובספרי ״אבני מלואים״ צד 20 שערתי מקור המלות ׳ששך״ — ׳לבקמי״ (ירמיה נ״א) גם הן מלשון אכדית ע״ש.

לשנים עשר לוחות שלמים ותמימים, ועל כ"א מהם יותר משתי מאות ושמונים שורות יתדות, וענינם הם הם הזכרונות דברי ימי עולם האשורים והבבלים אשר עסקנו בהם עתה בכלל, וביחוד על ספור מי המבול, לקיים כל דברי בירוסי, ועדיו המה כי לא מלבו בדא אותם, כי אם כאשר אמר כן הוא, שהם עתיקים משרידי מסורות הכשדים, והרבה תועלת בהם לדורש תולדות ימות עולם בכלל, ולהוגה בספרי קדשנו בפרט.

ו.

כבר הזכרנו כי אותיות כתב היתדות היו בתבנית קוים ועליהם ראש עגול כעין מסמרים (Nägel) או ראש מתרחב כעין יתדות (Keile). ידוע כי ארבעת הציונים הראשיים במכתב הסינים הם בתמונות כאלה, ובהם השתמשו כאמור קדמוני האשורים והבבלים ברכסים שונים עד ארבע מאות צירופים של הברות בודדות או ציונים רעיוניים, כמו שמצינו בכתב חרט המצריים שהיה בלול באותיות הבריות ובציונים רעיוניים.

אחרי הבבלים השתמשו גם המדיים בכתב כזה ע"י שנוי מעמד ומצב היתדות עד מאתים צירופים במספר. והפרסיים חברו מהם עד ארבעים צירופים, שהוא כמעט כתב אותיות הברה כאלפא ביתא שלנו.

כתב היתדות נכתב ונקרא משמאל לימין, ככתבי עמי משפחות האריים, ולא מימין לשמאל ככתבי עמי משפחות שם ועבר. וזה מורה כי האשורים והבבלים הביאו עמהם את הכתב ההוא בצאתם מארץ מולדתם אשר בהררי מאלאיא באסיא העליונה, בהפרד שבטי האריים נגבה לארץ הודו וכוש, וימה לארץ פרת וחדקל שהן ארצות אשור ובבל ופרס.

ז.

ובכל זאת לשון האשורים והבבלים הקדמונים בכתבות היתדות היא שמית, וקרובה למשפחות לשונות שם ועבר וארם

וכנען, ודומה יותר ללשון עברית מללשון ארמית. שכן חקר החכם אָפפערט הנ"ל בדקדוק הלשון האשורית ובדק ומצא כלליה ופרטיה מכוונים לדקדוק הלשון העברית, וביחוד באותיות השמוש ובנגזרת הפעלים בזמניהם. ולא עוד אלא שמצאו שרשי הרבה מלות עבריות שנשכח זכרון מקורם בלשון האשורית, ד"מ בשה"מ עשתי עשר תחת אחד עשר, שרבו ע"ז השערות בעלי הלשון, והנה זה נמצא בלשון האשורים המלה עשתין מורה אחד, וא"כ "עשתי (בסמיכות בהפלת הנו"ן הסופית) עשר" מורה כמו "אחד עשר" 1).

ולהראות להקורא העברי יחס הלשון האשורית אל העברית בכלל, הנני להעתיק פה איזו שורות בלשון אשורית בכתב היתדות עם תרגום עברי בצדן: בכתבת נבוכדראצר נמצא המשפט:

אשורית	עברית
יִשְׁ־תוּ תְ־הַמְ־תִי עְ־לְ־תָ	מֵאֵת תְּהוֹם עִלְית
עַ־דִי תְ־הַמְ־תִי שַׁ־פַ־לְ־תִי	עַד תְּהוֹם שְׁפֵלָה

ור"ל מן התהום (הים) העליונה עד התהום (הים) השפלה או התחתונה, ובאשורית היא ע"ד גלת עלית וגלת תחתית בספרי יהושע ושופטים אצל כלב ועכסה.

וכן נמצא בכתבת אחרת:

אשורית	עברית
יִמְנוּ שְׁמִילוּ פָּנִי וַאַחְרוּ	יָמִין שְׂמֹאל פָּנִים וְאָחוֹר

וכן נמצא בשמות המשפחה המלות:

אשורית	עברית
אַחוּ אַבּוּ אִמּוּ שִׁיבוּ	אָח אָב אֵם שָׂב (אב זקן)
שִׁיבְתוּ אֻמּוּ רַבְּתוּ	שָׂבָה (אם זקנה או) אֵם רַבָּה

1) ועיין להלן השערתנו בשמות כדור וביחוד בסקרא.

ויותר מזה ימצא הקורא כמה נוסחאות אשוריות מתורגמות עברית בפנים הספר.

ח.

אולם הלשון האכדית היא טוראנית במקורה כנ"ל ואין לה שום דמיון אל לשונות שמיות. ובנוגע לשמות העמים הקדמונים אשר ישבו בארץ השפלה בין נהרי פרת וחדקל, חקרו ומצאו הכמי זמננו על אבני משכיותיהם שני לאומים שונים בשמותיהם לארצותם ואלה הם: שִׁנְעָר (Sumir) נגבה, אַכַּד צפונה, הנקובים אחרי כן: כושים וכשׂדים, כי בכתבי קדשנו כמו בכתבי היונים הקדמונים נזכרת ארץ כ ו ש (מלבד שם העם הזה באפריקא אצל מצרים (מ"ב י"ט ט' ישעיה ל"ז מ' תהלים ס"ח ל"ב ירמיה י"ג כ"ג מ"ו ט' יחזקאל ל' ד' דניאל י"א) מה שהיונים קראו Ethiopia) גם בעבר הנהר פרת באסיא (חבקוק ג' ח' במדבר י"ב א' דה"ב כ"א ט"ז והיונים קראו להם Cephenes) וזהו ענין הכתוב (בראשית י' ח') "וכוש ילד את נמרד וגו' (עיין תיב"ע שם ו') ותהי ראשית ממלכתו בבל וארך ואכד וכלנה בארץ שנער מן הארץ ההיא יצא אשור וגו'". ומזה נראה כי ערי הכשדים ההם היו כבר לפני נמרוד בן כוש, ולזה מסכים גם ספור בירוסי המונה את המלכים הקדמונים מיד אחרי המבול למשפחות הכשדים. וכן במעשה המבול הנמצא חרות על הלוחות מזכיר איך כבש נמרוד ביד חזקה עמים כשדיים הקודמים לו, שעל שמם נקראת עיר קדמוניה מאד בשם "אור כשדים" בספר בראשית, וכבר הורה ע"ז שם אבי כל בני עבר "ארפכשד" שר"ל ארפ—כשד. והכשדים ההם היו יושבי ארץ א כ ד הקדמוניה מאד בלשונה הטוראנית כנ"ל. אכן הלשון האשורית היא שמיית כנ"ל, וכבר השתמשו בה הסופרים והמעתיקים אשר למלך סרגון הראשון כאלפים שנה לפני ספירת הנוצרים, בטרם נודעו עוד עמי האשורים, שכן בספר אחד על האיצטגנונית מימים ההם מזכיר רק שבטים אחרים בלבד, כמו "גוטיום" שהוא השם

״גוים״ הנזכר במקרא (בראשית י״ד א׳) ובקרבם העיר אשור שהוא ״אלסר״ במקרא, אשר יושביה עבדו אל האלוה אסר הנקרא אח״כ אשור, ונתן השם לעם האשורים. ויתר דברי הענינים השייכים לנידון זה ימצא הקורא בפרקי הספרים הבאים בזה. ואנכי התהלכתי ברחוב שערי הספר הזה לרגלי חוקרי קדמוניות אשור ובבל בזמננו כמו ראוולינזון נוררים סמיטה אפפערט מענאנט לענארמאנט שראדער דעליטצש קאררע ואחרים נושאי כליהם.

ובכן אתן גם הפעם לעיני הקורא העברי תוצאות ספרות גדולה ונכבדה, אשר זה מקרוב נגלו שרשיה, וכבר פרצה קדמה וימה ושלחה פארותיה לקצוי שמים וימים רחוקים ותועלותיה נמשו עברו בִתְעָלוֹתיה והיו בִרְכַּת ברכה במציאות יקרות בעולם הקדמוני.

וויען, בירח האיתנים לשנת תרמ״ב.

שלמה ראבין
המכונה
Dr. S. Rubin.

ספר ראשון

שְׁמוֹת אֱלֹהֵיהֶם

פְּתִיחָה

תכלית הספר הזה ללקט ולקבץ שמות האלהים הנזכרים בספרי בירוסי ובכתֹבות היתדות, ולבאר אותם בשמותיהם ללשונותם ובהוראותיהם בהגדות הבבלים ובשיחותיהם, למען יובנו היטב דברי הסופר הכשדי. אשר הניח את השמות ההם כידועים לבני דורו, שבעבורם כתב הקדמוניות שלו.

והנה כבר הואלתי לבאר בספרי "אבני מלואים" כי האשורים והבבלים והכשדים קבלו שמות אלהיהם ומלאכיהם ורוחותיהם עם כל שיטת דתם וחכמת בינתם מעם קדמוני מאד אשר ישב בארץ או בעיר אַכַּד (הנזכרת בספר בראשית י' י') כשלשה או כארבעה אלפי שנים לפני ספירת הנוצרים, ואת ספריהם העתיקים שנכתבו בלשון א כ ד י ת אסף המלך הגדול באשור ס ר ג ו ן הראשון, ומעתיקיו תרגמו אותם ללשון אשורית, והניחם בעקד אוצרות הספרים בארמונותיו אשר בערי אֶרֶךְ וּסְפַרְוָיִם. ואחריו בא המלך אסרבניפל ועשה בהם משטר וסדרים כיאות לאוצר ספרים.

ונמצא באוצר מוזעאום בלונדון הרבה לוחות ושברי לוחות אישורים שעליהם חרותים תהלים ומזמורים ותפלות ותשבחות ושירים והשבעית לאלהיהם מגיני עיר ועיר בהיכלה ומדינה ומדינה בבתי כנסיותיה, ואנכי אעתיק מהם כה וכה המעט המסוגל לתַבֵּן את רוח האלוה ההוא למען נדענו.

הכשדים והבבלים, ככל קדמוני עמים מתוארים, האמינו באֵל יחיד עליון בח כללי הכל יכ יל[1] זכוללם יחד, אכן נתנו תחתיו גם הם אלהים וחצי אלהים ורוחות כעין מלאכי השרת ומשרתיו עושי רצונו, בדמיון נפשות שתים עשרה המזלות ושבעת כוכבי הלכת וארבעת היסודות וכו׳ כאשר נבאר להלן בזה.

פרק ראשון

אֱלֹהִים עֶלְיוֹנִים

א.

האל העליון אבי כל האלהים הוא אסר היינו אשור שר״ל האֵל הטוב, ותוארו הסתמי הוא אִלוּ (= אֵל ובלשון אכדית דינגירה) המכונה האֵל האחד, ועל שמו נקראת העיר בָּבֶל המורכב מן בָּב—אִלוּ שר״ל שער אלהים (ובאכדית שם העיר עש״ז קא־דינגירה.)

ב.

מן אִלוּ נאצלו בעולם היצירה שלשת האלהים האלה: הראשון עֵנוּ (במבטא היונים Oannes, ואצל הפֵּעניקִים שמו: עולם — ע״ה ״מעונה אלהי קדם״ — הוא אשמן, ובעיר עזה שמו: מרנה, ובסוריא: בעל חלדא או עתיק יומין) שהוא התהו הקדמוני, אלהי הזמן והעולם, מושל המלאכים והרוחות, החומר היולי הבלתי נברא, מגן העיר אֶרֶךְ.

השני האֵא באכדית, ובאשורית נוּהַ, וגם נסרך כמו שנזכיר להלאה, הוא מאמר החכמה הנותן נשמה בחומר ומחיה

---

1) כצ״ל ביו״ד גם בנוסח תפלת האוחז ביה, ולא הכל יכול בויו, כנראה ברור מהבנת הענין שם בפרט ומהגיון המשפט בכלל; אך סוגר הבית ״וכמ״ש כל יכול״ הסב שם את הטעות בדלת וק״ל.

את כל היקום, והוא הרוח המרחפת על פני המים, אדון התהום, מגן העיר עֱרִידוּ. שמו האכדי מורה בית או משכן, ושמו האשורי מורה גם הוא כמו בעברית בשרש נ ו ה שר״ל זבול ומשכן; והרמז ע״ד מעון אתה היית לנו וכעין השם שכינה בלשון בעלי הסוד.

ומזה שם העיר נִינְוֵה, באשורית נִינוּהַ, שהיה גם שם אלהית בת נֹהַ או נוּהַ הזה. — ושם אשתו באכדית דמקינה ובאשורית דמקינה שר״ל: מן האדמה, ותולדות זיווגם הם המים התחתונים. — האֵל הזה מושל על היסוד הלח, הוא מלך על ילדי המים, והוא בכלל שר המים ממונה על תהום רבה, ומצויר במשכיות הבבלים בצלם דג עם ראש אדם ועטרה על ראשו, ומכונה באחד הלוחות: הדג הגדול או הנעלה אשר בים, דג התהום, הדג המיטיב, הדג המציל; ואשתו דמקינה הנ״ל מכונה: האשה הגדולה של הדג. — ובלוחות האצטגנונית להבבלים הקדמונים נמצא השם: "דג נוּהַ" והוא מזל דגים שהיה בראשונה רק דג אחד, רק מפני שהוא מזל החודש אדר הנכפל בשנה מעוברת כבר אצל הבבלים הקדמונים כאשר נזכיר להלאה, ע״כ נכפל גם הדג. והוא בא מיד אחר המזל ד ל י שהוא רמז על המבול. — מקום עבודת נוּהַ בִיחוד היתה העיר ע ר י ד ו כנ״ל.

והשלישי בֵּל (ובלשון אכדית מוּל־גֵיא) והוא הבורא והמסדר מעשה בראשית, אדון העולמים, אבי האלהים, מגן העיר נִפּוּר.

ג.

שלשת האלהים האלה נאצלו האחד מן השני בסדר תולדותם, והמה כעין אצילות שלשת הספירות העליונות חב״ד מן ספירת כ ת ר להמקובלים. — ולכל אחד משלשתם בת

זוגו נוקבא מקבלת ונפעלת: שם אשת עֱנוּ היא עַנַּת [1] או נֻגָּה. אשת נוּהַ היא דמקינה כנ"ל. ואשת בֵּל היא בֵּלִית (או בעל ובעלת) היסוד הלח המפרה והמרבה אלהים ובריות בראשית, והיא מכונה נ"כ אַלַּת או אֵם־אֶרֶךְ [2] והיא כנוי גם אל עַשְׁתַּר שהוא הכוכב נוגה. ובכתבת המלך סרגון השני היא מתוארת: אֵם האלהים, מלכת הארץ, המושלת על פריה ורביה [3].

ד.

האצילות השניה היתה בעולם הכוכבים. שלש ספירות שהן: סִין אדון הכתרים, מוליד האור, מגן העיר אור, אלהי הירח, בן בֵּל; סמס (שמש) אלהי השמש, בן נוּהַ; והשלישי בִּין אלהי האויר, בן עֱנוּ. לכל אחד מהאלהים האלה שלשה תוארים: יסוד גבורה ודעת. והיתה גם באצילות הזאת בת זוג לכ"א: אשת סִין היתה אִשָׁה־רָמָה (הרמוז בשם Semiramis היא שמירמות בספר דברי הימים). אשת סמס היתה גוּלָה, בשם מישולש על הלבנה. ושמותיה עוד מַלְכִּית, עֱנוּנִית. ואשת בִּין היתה סַלָּה.

ה.

אחריהם יבאו אלהי חמשת כוכבי הלכת שהם: אֱדָר או סַמְדָן או צמדן שר"ל באשורית כמו בערבית חזק

---

1) ועל שמה נקראו ערים בפלשת כמו בית ענת (יהושע י"ד ל"ח שופטים א' ל"ג) בית ענות (יהושע נ' נ"ט) ענתות (שם כ"א שופטים א') ושם אדם "ענת" (שופטים ג' ל"א ו').

2) בכתב לועז Oum—Ourouk שר"ל אֵם העיר "ארך" הנזכרת בספר בראשית. בהפך השערת קצת שר"ל אֵם רקיע כמ"ש בספרי מעשה בראשית צד 48 ע"ש.

3) בדבר הסוד הכללי הזה המקיף את כל מכתרי העמים הקדמונים ראה בספרי מסכת עבודה זרה באריכות.

ו א ד י ר ונרדף עם אדר אדיר (שבתאי); מְרֹדַךְ שר צדיק של האלהים, אדון ההולדה, מגן העיר בָּבֶל, (צדק); נֵרְגַל מלך ענקי של המלחמה, מגן העיר כּוּתָא (מאדים); אִסְתַּהַר (נוגה — שהיתה יחס תוארי גם אל בלית כנ"ל — ובלשון אשורית: Assurith היינו א ש ו ר י ת הנקבה מן האֵל הישר או המאושר והטוב א ש ו ר הנ"ל ונשתבש השם אח"כ אל א ש ר ה ואל עשתר (וברבים "עשתרות") ואל אסתהר ואסתר כנ"ל); נְבוֹ (כוכב הוא מערקור). — לארבעת הזכרים היו ארבע נשים: שם אשת מְרֹדַךְ היא צַרְפָּנִית [1] אשת נֵרְגַל היא לַז, אשת נְבוֹ היא תַּזְמִית (אלהית החכמות), וַאֲדָר היה בן בֵּלִית ובעלה גם יחד [2]; ובעל אִסְתַּהַר (וי"א גם בנה) היה דוּזִי הוא ת מ ו ז.

1) או זֵרְעֲבָנִית (שר"ל זרע בנים ובנות היינו המזרעת והיולדת).

2) בספרי מסכת עבודה זרה העירותי על הסוד במסתרי העכו"ם הקדמונים לדמות להם בן אלהית החושק באמו ובועלה, באופן שהוא בן הבא על אמו או בן ובעל כאחד, שככה היה אצל חיונים אוראנוס בן הארץ ובעלה גם יחד, ובמסתרי המצרים נמצא לרוב הסוד הזה כי צד הדוכרא באלהות הוא בן צד הנוקבא וגם בעלה המזדווג עמה, כמו האלהים Arsapis בעיר טהעבען, וכן Manduli מן קאלאבשע, Har - Hat מן Tentyra ואחרים היו בעלי אמותם. ולדעת ההכם הצרפתי Lenormant באגרותיו האשוריות (Lettres assyriologiques) היה אצל האשורים גם האליל תמוז הוא דוזו בן עשתר ובעלה כאחד, כמו אדר ובלית, ובכלם הרמז הוא כי מתוהו הקדמוני יצא יסוד כה מסתתר, אשר יצר לו בעצמו גוף הוא השמש, ואז הוא יסוד מתגלה ומאציל מן החומר הקדמוני כה אלהיי שני שהוא אצילות עצמותו בגשמות העולם, ונמצא שנתעברה האם מבנה וילדה בן. ועצם הסוד הזה של ביאת הבן על אמו, ברמז על השתלשלות השפע והאצילות גם למפרע, נמצא גם בשיטת השתלשלות הספירות אצל המקובלים בסוד אצילות ממטה למעלה, בכנוי אור החוזר או המתהפך, באשר מזיווג חכמה ובינה שהן אבא ואימא נולד הבן שהוא הדעת או התפארת, ועי"ז אמר רמ"ק בספרו פרדס רמונים ש"ח פי"ז ז"ל: "והנה לאה היתה במקום הבינה כמבואר בדברי הרשב"י ויש עתה לשאול האיך נתעברה מיעקב שהוא ת"ת והוא הבן? ועם היות שאין ערוה למעלה, עכ"ז אין באפשר להיות,

ו.

אלה המה שנים עשר האלהים הגדולים אשר היו להכשדים ולהבבלים (מכוונים גם נגד י"ב חדשי השנה וי"ב המזלות) הנזכרים במבוא כתבת העמוד השחור של שלמנאסר השני (שנזכיר בספר המלכים) בסדרם: א. עֱנוּ ובאכדית עֲנָה שר"ל השמים. ב. בֵּל ובאכדית מוּל־גֵיא, שר"ל אדון התהום. ג. נוּהַ ובאכדית האֶאַ. ד. בֵּילִית ובאכדית נִין־גֵיא. ה. סִין אלהי הירח ובאכדית שמו הוּרְ־קִי, הוא היה מגן העיר הגדולה בירת א כ ד ושמה אוּר, הוא "אור כשדים" שמשם יצא אברהם. אל האלוה הזה נמצא חרות בכתב יתדות מזמור כזה: "אדון, נשיא האלהים, נשגב בלבדו בשמים ובארץ. האב המאיר לארץ, אדון, אֵל טוב, נשיא האלהים. אדון, האב המאיר לארץ, אלהי החודש. האב המאיר לארץ, אֱדון אור נשיא האלהים. האב המאיר לארץ, אֱדון בית השמש, נשיא האלהים. האב המאיר לארץ, אדון אתה יושב במחוגת העטרה [1] נשיא האלהים. האב המאיר לארץ, המגביה יקר המלכות עד מרום, נשיא האלהים. האב המאיר לארץ, נאדר בכח מלחמה, נשיא האלהים. נאור אדיר עם קרני עוז, היוסד חוקי התבל, המרחיב הוג חומת השמש, המופיע בלכתו במעגלו. הפרי המוליד את עצמו בצאתו מזבולו, ובחסדו לא יחסיר הצנורות [2] שבהם הוא משפיע השובע. הרחמן היוצר הכל, המהיה והמרומם. האב המוליד והנוהג, אשר

כי עם היות שהיהוד הבן והאם מותר, האיך אפשר שתתעבר לשלום האם מהבן והוא הבן עצמו? והענין הוא וכו' ע"ש שהאריך בזה עוד בשער ממטה למעלה.

1) רומז על מלוא הירה.

2) ע"ד שנאמר בספר איוב (ל"ח כה') מי פלג לשטף תעלה, שכן דמו להם הקדמונים את המטר היורד בשעירים וברביבים כאלו נשפיו נגרים מצנורות השמים.

ידו תכין פרי החיים בכל הארצות. אדון באלהותך בקצוי שמים וים רחוקים תגדיל פחדך ויראתך, המשגיח בארץ, המגין בעד המקדשים, המודיע יקר תפארתם. האב המוליד אלהים ואנשים, היוסד עוז בעוללים, הבורא כל טוב. המגיד ראשית כל דבר, הגומל הגוזר חבל אחרית הימים. ראש עשוי לבלי חת, אשר לא יטור שנאה, אשר שפעת ברכותיו לא תכלא. הנותן דרך להאלהים אֶחיו. הבוקע אורו ממעמקי השמים עד מרומיהם, הפותח שער השמים. האב אשר הוליד אותי, יוצר החיים ומחוננ. האדון השם עוזו בשחקים ובאדמות, הלוקח מן השמים תקופות השנים והימים, המשגיח על נפש כל חי. אין נותן מטרות גשם בלעדך. בשמים מי מרום? אתה. אתה רם לבדך. בארץ מי נשא? אתה. אתה לבדך רם ונשא. אתה רצונך תודיע בשמים, ומלאכי השרת (יְגִילִי) בשמים משתחוים לך ונופלים על פניהם. אתה רצונך תגלה בארץ, ומלאכי תהום רבה (אֱנוּנַא־גֵיא) ילחכו עפר ארץ. אתה ברצונך ברום רקיע השמים תצמיח את האדמה. אתה דברך נצב בארץ. אתה ברצונך בהדר ובכבוד תכין חיי היקום. אתה ברצונך תקיים משפט וצדקה, תקים מצות אנשים. אתה ברצונך תרקיע מרחבי שחקים, תאשר את הארץ. לא תטור שנאה לאיש. אתה רצונך מי ידענו? מי ידמה אליך? אדון בשמים ממשלתך, בארץ מלכותך, באלהים אחיך אין כמוך".

ו. סמס (שמש) שופט השמים והארץ, מושל התבל, מגן הערים לַרְסַא וְסִפָּרָא — ובאכדית אוּד [1]. אצל האשורים והבבלים היה אלהי השמש (הנעבד ביחוד בעיר סִיפַּרָא היא

---

1) כבר העירותי שאם אמנם הלשון האכדית היא שפה טוראנית והוקה מבנות שם ועבר, בכל זאת נעתקו ונשאלו ע"י האשורים איזו מלות משפה הקדמוניה ההיא אל לשונות שמיות, כמו בשם א ו ד פה שהוא כמו "א ו ד מוצל מאש„ כי יסוד האש בשמש לד' הקדמונים. ומהשם האכדי א ו ד להשמש נתהוו אח"כ א ד ן בשמות אשורים, ואצל הכנענים א ד ה, ואצל הארמים ה ד ד, ואצל היונים א ד ו נ י ס, שכלם מורים על השמש, ועיין ע"ז להלאה בפרק התמוז.

ספרוָים הנקראת עש"ז עיר השמש) במדרגה שניה תחת אלהי הירח. ונמצא בכתב היתדות שברי לוחות המכילים מזמור לאלהי השמש כזה: "אתה המרים והנוהג באשרך חילי האנשים. הנוהג בשמים אתה העליון. החוק הכובש אוזן הארצות, אתה הוא. אתה יודע האמת; אתה יודע השקר. השמש, הצדקה הרימה ראשה; השמש, הכזב המקנא הוציא דבה רעה. השמש, עבד עֶנו וּבֵל אתה הוא. השמש, השופט העליון בשמים ובארץ, אתה הוא. השמש, השופט כל הארצות, אתה הוא. האדון החותך חיים, המושך חסדו לארצות. השמש האר ביום הזה את פני המלך בן אלהיו [1]. אתה המשבית את השקרים [2]. אתה תשים לאַיִן מעשה נסים, דברי נבואה, עתידות רעות, חלומות וחזיונות. אתה תניא נכלים רעים. אתה תשמיד אנשים וארצות המתמכרים לכשפים ולרשעה!". — כבר הזכרנו כי מסתרי הבבלים נתנו שלשה שמות או שלש איכיות אל אשת סמס, האחד מהן הוא השם עֱנוּנִית, אלהית לילה ולבנה, המכונה ג"כ

---

1) המבטא על אדם "בן אלהיו" נזכר לרוב במזמורים האלה, וכוונתו מלך חסיד, איש חסיד, מתהלך את האלהים. ומי יודע אם לא היה מובן כזה גם מקור התואר "בן אלהים" במקרא (המבטא אשר הוליד חדשות ונצורות בדתות) כמו "בני אתה אני היום ילדתיך" "נשקו בר" וביוצא בו. ואולי כזה כוונת הכתובים בספר בראשית פרשה ששית, כי בני האלהים ר"ל הטובים המתהלכים את האלהים השחיתו את דרכם עם בנות האדם, ע"כ ראה ה' כי רבה רעת האדם בארץ והרץ משפט המבול. ועיין ע"ז באריכות בספרי מעשה בראשית צד 40 בהערה 2.

2) אור השמש היה להם כשונא מחשך וכל כזב ושקר אשר בחשכה יתהלכו וישימו חשך סתרם, והיא ע"ד הכתיב בספר שמות "אם זרחה השמש עליו", וע"ד שנאמר בספר איוב על שטי כזב וחמס "המה היו במורדי אור וכו'", ועל השחר נאמר שם, "לאחוז בכנפות הארץ ויִנָעֲרו רשעים ממנה". ובזה יובן גם ההמשך ממזמור הנוכחי, שכן כל דברי נסים ונפלאות ונבואות וכשיפים והגדת עתידות והזיונות ימים יוצרו וביוצא בדבר שפתי נביאי שקר אך מעשי חשך ולילה מורדי אור השמש הם, אם לא יצאו מפי חכימין ואשפים ונביאי אמת.

כוכב הנהר חדקל, ולה היה מקדש היכל אוּלְבַּר בעיר אֲגָנֶה, והיה גדול מכל מקדשי בבל. העיר א ג נ ה היתה מעבר השני לנהר פרת, ומעבר מזה נכחה היתה העיר סִפָּרָא הנקראת לרוב סִפָּרָא של השמש כנ"ל, והעיר א ג נ ה מכונה סִפָּרָא של ע נ ו נ י ת, ושתי הערים ביחד נקראות במקרא (מ"ב וישעיה) סְפַרְוָיִם [1]. שם האלהית ע נ ו נ י ת נרדף לפעמים עם שם האלהית נַנָּה או בֵּלִית אשר בעיר אֶרֶךְ בכשדים, וזהו שנמצא בלוח איצטגנוני אחר לאמר: נ ו ג ה בצאתה היא מושלת א ג נ ה ובבואה היא מלכת א ר ך. וזה המזמור נמצא אל עֲנוּנִית: "בעיר בִּירָתֵךְ אֶרֶךְ חגו מועד התענית, בהיכל א ו ל ב ר מעון עוזֵך שפכתי את הדם כמים; בכל ארצותַיִךְ הבערתי איש קדשֵׁךְ, כרוח סועה וסער השתרעי, גברתי, בכל אומץ התגַבְּרִתְ על הרע, הגדול שבשונאים כמו קנה סוף תמגריהו".

ז. בִּין באשורית הוא אִים באכדית, אלהי חזיוני האויר כמו מטר סער ברק רעם גשם וחזיז קולות, והוא שהביא את המבול על הארץ. בצורתו נראה בידו האחת חזיז הרעם, ובידו השנית קרדום. וזהו המזמור הנמצא אליו: "אֲדון חזיז הברק, האֵל בִּין בנוגה שלהבת מאיר בשמים, האור בִּין מרים בכוחו את הארץ. ההר הגדול ברב כוחו יאחזהו! בנוגה שלהבתו, בכוחו הגדול, בחסדו, ברוחו, אלהי השמים יתרוממו לשמים, אלהי הארץ יבאו בארץ, השמש בא ברקיע התחתון, ואלהי הירח עלה ועד מרום השמים". כנויו גם נ י נ י פ לוחם הלוחמים בקרב

---

1) ראה עכ"ז בבירור יותר להלן בספר המבול פרק שני סי' א' הערה 3. והנה אצל הספרוים בספר מלכים נאמר שם "והספרוים שורפים את בניהם באש ל א ד ר מ ל ך (ר"ל המלך או המולך שהוא הבעל א ד ר הנזכר פה) ו ע נ מ ל ך (ר"ל ע נ ו נ י ת אלהת העיר ספרא ובעלה האחר נקרא המלך או המולך ע נ ו הנ"ל) אלהי ספרוים". וזהו מה שנמצא באוצר לונדון שבר לוח אחד ועליו כתובים כדברים האלה "את יוצא הירך, פרי המין האנושי, את יוצא הירך הקריב בעד נפשו, את ראש יוצא הירך נתן בעד ראשו, מצח יוצא הירך נתן בעד מצחו, חזה יוצא הירך נתן בעד חזהו".

האלהים, המשמיד את הרשעים, וגם הוא כמו בֵל מגן העיר ניפור.

ח. אֲדָר אצל האשורים, ובאכדית שמו נִין־דַר, והוא כעין הורקלס באגדות העמים אשר על נהרות פרת וחדקל, והוא אלהי שבתאי, ומכונה בלוחותיהם Malik-Adar הוא "אדר מלך" (מ"ב ל"ג) אלהי ספרוים (עיין לעיל בהערה) ומכונה שם ג"כ Sar parzalli ר"ל שר פרזלא היינו מלך הברזל.

ט. מְרֹדַךְ (בן נוּהַ) אלהי צדק, ונקרא בלוחות האצטגנונית "כוכב המלך". וזה המזמור הנמצא אליו בתור סילוק־מולוכי: "מפני מכת הברד שלך מי יִנָצל? רצונך היא גזירה עליונה אשר תקים בשמים ובארץ. לעבר הים פניתי, והגל השביח שאונו; מול הפרח שעיתי, ולא העלה נצה; לעומת מֵזה הנהר פרת שמתי פני, והנה רצון מרֹדך החריב מימיו. אדון נשגב אתה, מי ידמה לך?". — מְרֹדַךְ היה בבבל כמו בֵל, עד ששם נשתתפו שמותם לשם אחד הוא בֵל־מְרֹדַךְ, וזהו שנאמר (ירמיה נ') "הוביש בל חת מרדך". — מרֹדך היה ממשפחת האלהים אשר מעת לעת ימותו ואחרי כן יקומו ויחיו, רעיון מסוגל לדתות ארצות פרת וחדקל סוריא וכנען כידוע. על כן יחסו אל מרדך מעשה תחית המתים לעתיד לבא. הן האשורים הקדמונים האמינו רק בהשארת הנפש בגן העדן במסבת האלהים, כמו שנמצא באחד לוחותיהם תפלה מיוחדת על זאת. אכן הכשדים והבבלים האמינו גם בתחית המתים לגופות (ולא בצדק השבנו עד עתה כי ראשית האמונה הזאת היא בדת צורואסתר בפרס) כמו שנראה מנוסח תפלה בבלית חרותה בכתב היתדות כדברים האלה: "אדון גדול בארץ, מלך הארצות, בכור נוּהַ, נוהג שמים וארץ, אלהי האלהים אשר אין דומה לו, עבד עֲנוּ ובֵל, הרחמן בין האלהים, הרחמן המחיה מתים [1], מרדך מלך השמים והארץ, מלך בבל, מלך הבית

1) מזכיר בנוסח הש"ע בברכת אתה גבור: „מחיה מתים ברחמים רבים„. וידידי הרב החכם ר' אברהם קראכמאל נר"ו במאמרו

המרים ראשו, מלך בית יד הימין [1], מלך בית חיים העליון, חַזֵק נא את השמים ואת הארץ, חַזֵק סביב השמים והארץ, חַזֵק שפת החיים, חַזֵק המות והחיים . . . א ת ה ה ו א ה מ ח י ה מ ת י ם, אתה הוא המצליח, ה ר חֲ מ ן ה מ ח י ה א ת ה מ ת י ם, מרדך מלך השמים והארץ, קראתי בשמך . . . יָוָשע החולה מחליו כאב אנוש . . . הדֶבֶר הקדחת השחפת השד הרע המהרס הרע (הוא השד אלל [2] באכדית ובאשורית אלו) השטן הרע (הוא השד גיגים באכדית ובאשרית עקים) הלוחם הרע (שד ששמו באכדית תֶלַל ובאשורית גִלו) האֵל הרע, האורב הרע (שד בשם אכדי מַזְקִים ובאשורית רַבִּיץ) השד, התפלצת, העלוקה, המזיק, העבד . . . "

י. נֵרְגַל, אלהי מאדים המכונה אצל האכדיים נִיר־גַל שר"ל ברגל גדולה, ומהם קבלו האשורים את השם הזה, ובמקרא נזכר בשם נֵרְגַל בכתוב "ואנשי כות עשו את נרגל" (מ"ב י"ז), והיה ענק אלהי המלחמה, ותואריו: "הגבור הגדול, מלך הקרב,

---

ירידת האומה התעלות האמונה הנדפס בס' שדה צופים צד 35 בהערה י"ג שם רצה להגיה "מחיה ח י י ס ברחמים„ ע"ש טעמו ונימוקו, אולם לפי הערתנו הנוסח שם מוכרח כמקובל מדורות קדמונים ממקורו הראשיי, ודי בזה.

1) "בית יד ימין„ נקרא היכל העמוד בעיר ב ר ש פ ה. אשר כבר מימי קדומים אמרו עליו שהוא המגדל אשר בנו אנשי דור הפלגה, ובימי המלך נבוכדנצר היה מלא בקיעים, והוא חזק את בדקיו והעמידו על תלו. בהמשך נבוא עוד כמה פעמים לדבר על שרידי המגדל הנפלא הזה.

2) כבר הזכרנו כי בשם אלן נקרא עליון האלהים, והוא כמו אֵל בעברית. והנה מאמיני השד הרע הזה באשור קראו גם לו בשם אֵל אלהים, אבן באכד קראו לו א ל ל. ומזה נשאר להעברים הכנוי א ל י ל ללא־אֵל, כאלו רצו לראות אלהי העמים אלילים אך בבחינת שדים ומזיקים, וזהו שנאמר "יזבחו לשדים לא אלוה וגו'„ (דברים ל"ב), כאשר עשו הפרסים בעלי דת צורואסתר בשנותם את הדת אינדרא אשר קבלו מן ההודים שהפכו שם אלהי ההודים Diwa לכנוי שדים הוא Dẹw's, וכאשר עשו הנוצרים באלהי העכו"ם שסדרו אותם במדרגת שדים בהגדות ההמון, כאשר ברר כ"ז היינריך היינע בהרבה מקומות בספריו ובשירותיו.

אביר המלחמות, לוחם האלהים" ומכונה גם "אלהי הציד". עבודתו נפרצה בבבל, ביחוד בעיר כותא כמ"ש בכתוב הנ"ל, ששם היה גם היכל אשתו לַז הנ"ל, ו נ ר ג ל נעבד שם בצורת אריה, שכן נמצא באחת הכתבות שורה כזאת:

א ש ו ר י ת	ע ב ר י ת
אִלוּ אַרְיָה אִלוּ נִישִׁי כּוּתִי	הָאֵל אַרְיֵה אֱלֹהֵי אַנְשֵׁי כּוּת.

הכבש היערי ואולי גם התרנגול היו קרושים לו. וזה המזמור הנמצא אל נ ר ג ל בכותא: "גבור, מרעים בכח, מחריב ארץ מורדת, גבור, אדון ענקי, מחריב ארץ מרדות, האֵל המתגלה בתעצומות עזו, מחריב ארץ סוררת, שור הכר גדול, האדון הרומם, מחריב ארץ קשת עורף, אֱדון טִגְבָּה (שם העיר כותא בלשון אכדית) מחריב ארץ מורדת". ונמצא בלונדון שיר אלהיי, ונראה שהוא אל האלוה נרגל הזה, ושם הוא מהלל ומפאר את כלי מלחמתו, ונמצאו בין השורות גם החרוזים האלה: "ימיני אוחזת כדור האש, ושמאלי תומכת הכדור המוחץ . . . הכידון האדיר אשר כרוח מתהפכת יפיל חללים, להט החרב . . . " המזכיר בצורות הכרובים עם להט החרב המתהפכת השומרים את דרך גן העדן בספר בראשית תורתנו.

י"א. עַשְׁתַּר (עשתרות [1]) אסתהר) באשורית, ובאכדית תִּזְכּוּ. — י"ב. נְבוֹ אצל האשורים הוא פַּכּוּ באכדית. — המגדל בעיר ברשפה הנ"ל היה בנוי לתלפיות בשבע עליות ומקודש אל שבעת כוכבי הלכת, בתחתיתו היתה מערה קדושה אל האלוה עֱנוּ, ובעליונה שכן נְבוֹ אֱדון המגדל, ואליו מוסב השבח הזה הנמצא באחד שברי הלוחות: "אָדון, אין עוז כעֻזך; נביא,

1) בלוחות האשורים Istarât היינו שתי ע ש ת ר כנ"ל, ראה Commentaire de Berose מן לענארמאנט צד 117.

אין עוז כְעֻזך; כעירך ברשפה אין עיר; אל שרך בבל אין שׂדה דומה". — נְבוֹ באשורית נַבּוּ היה אלהי כ ו כ ב הוא מערקור [1] הנראה ברקיע לפני צאת השמש. על כן היה לכל העמים כוכב הנבואה, ועש"ז קראו לו האשורים נבו משרש נ ב א המורה גם באשורית כמו נ ב י א בעברית, והיה מושל על הנבואה ועל החכמה והמליצה. אחד תואריו היותר רגיל היה "כותב התבל" או "סופר העולם" והוא היה המצביא צבאות השמים או אלהי הצבאות. בצורתו הוא אדם בכתר מלוכה ובלבוש מלכות, ולרוב נראו ארבע כנפים גדולות על כתפו או ברגליו.

המערכה הסדרית והמשטרית הזאת בממשלת אלהיהם נעשתה בימי סרגון הראשון מלך אשור. כאלפַּים שנה לפני ספירת הנוצרים. אכן כאלף שנים לפני סרגון היו האלהים האלה בארץ הכשדים בלי סדרים מפוזרים ומפורדים בערי עבודתם בודדים במועדיהם. (כאשר העירותי אצל כ"א מהם) ד"מ עֲנוּ עם אשתו עַנַּת בעיר אֶרֶךְ, בֵּל עם אשתו בֵּלִית בעיר נ י פ ו ר [2] נוּהַ עם אשתו דפקינה בעיר ע ר י ד ו, סִין עם אשת רמה היא נַנָּה באור כשדים, סמס בעיר ס פ ר א היא עיר השמש, מְרֹדַךְ עם אשתו זרעבנית בבבל, נְבוֹ בעיר ברשפה, נֵרְגַל עם אשתו לַז בכותא.

ונמצא בספרי א כ ד מזמור אחד מיוסד כלו על תבת נוּהַ אשר ישמרו עליה שבע פעמים שבעה אריות המדבר, ובתבה שטים וצפים נוּהַ המכין מצעדי גבר, עם אשתו דפקינה המחיה באמרי פיה, ועם בנו סלק־מולוכו המתנבא על השם הטוב, ועם נון־אבניא המוליך את אדון הארץ, ועם גִין־גַר המַלָּח הגדול בשמים.

---

1) "הר נבו שהוא צלם כוכב„ הראב"ע פ' ברכה.

2) הנזכרת בגמרא יומא י' והיתה עיר קדמוניה בגבול בבל וכשדים ושמה בפי העמים נ י פ ר א וי"א שהיא "כלנה„ הנזכרת בספר בראשית י'.

פרק שני

אֱלֹהִים אֲחֵרִים.

א.

תחת שנים עשר אלהי הרוחות הגדולים ההם היו רבבות אלהים קטנים או מלאכי רוחות משרתי בֵל עושי דבריו ועוזריו בבריאת התבל ובהנהגתה. ונמצא בלוח אחד מאוצר הספרים בנינוה, שחושב ומונה שבעה אלהים עליונים, חמישים אלהים גדולים מושלים בשמים ובארץ, שלש מאות רוחות השמים, ושש מאות רוחות הארץ. לאלה יֵחָשבו בשמותם: סרך (ומזה שם אלהי אשור "נסרך" הנ"ל 1) לד"ק שר"ל בן־סרך, כמו "נמרד" לד"ק שר"ל בן־מרד או מרדך שהיה גם הוא אלהי הציד) או נירבה הממונה על הקציר; מְנִי (ישעיה ס"ה י"א) הגדול הממונה על ההצלחה; וכמוהם האלוהה מַמִּית; וכן אַכּ־סוּבַּלִי שליח האלהים; בֹּהוּ הוא תהו; מרתו בן ענו, אשמון, סמילה, עוזו ואחרים. ובלעדם היו רבים ממונים על מקומות מיוחדים כמו זובולל אלהי הנהר פרת, תַּרְתַּק (הוא "תרתק" הנזכר במקרא מ"ב י"ז) אלהי הנהר הדקל, ונשאר שמו האכדי אצל האשורים, ושם אשתו נִין־מוּק, והוא מכונה המהרס הגדול אבי פורשי רשת, סרג אלהי קיש וכיוצא בהם.

ב.

ועוד היו להם שרי ארבעת היסודות, אש עפר מים ורוח, כמ"ש ב י ר ו ס י לאמר: לא כהיוָנים עבדו הבבלים לפסילי עץ ואבן, אף לא כהמצרים השתחוו הבבלים לאלילי חיה ועוף, כי

---

1) אמנם לדעת החכם Oppert מורה השם "נסרך" בלשון אשורית כמו מזוג זיווגים, ע"כ נמצא בתפלותיהם אל האלוה הזה בקשות ביחוד על ברכת הנישואין, ודומה אל האלוה Hymen אצל היונים והרומיים.

אם כפילוסופים המה כבדו את האש ואת המים. ועל כבוד יסוד העפר היא הארץ רומז בירוסי בספור המבול שנביא להלאה בזה, כי קסיזותרס בצאתו מן התבה אחר המבול חלה את פני הארץ. — שם שר האש היה יִצְבָּר (בר הוא אש בלשון אכדית) או יְצְדֻבַּר, אשר היה באכד בתור מעלת אלהים גדולים, ומשל על האש ועל הלהב, ובאשור ירד למדרגת אלהים קטנים או חצי אלהים או מלאך, ובספור המבול (שנעתיק בזה להלן בספר השלישי) הושפל בפי המשורר לתור גבור מלחמה או גבור ציד, הוא נמרֹד במקרא [1]. — ושגור אצלם עוד "רוח השמים" (צִי־עַנָּה) "ורוח הארץ" (צִי־קִינָּה). והיה בִּין־עַזוּ מושל השאול, ואשתו נִין־גַל היא המטרוניתא הגדולה בארץ המכונה אצל האשורים אלת הנ"ל שאז היא מלכת שאול תחתיה. והיה להם "רוח האדמה" בשם עֲנָוֹנְכִּים אצל האשורים ובאכדית שמו עֲנַנָּה־גֵיא.

ג.

ומלבדם היו להם עוד רוחות הכוכבים ונפשות צבא השמים (הרמוזים בכתוב מ"ב כ"ג: "לבעל לשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים") גם הם בשלשלת האצילות, אך במדרגה שפלה קרובה לעולם העשיה ע"ד ספירות יסוד ומלכות אצל המקובלים, ע"כ גדלה השפעתם על העולם השפל, ובמדרגה הזאת נחשבו גם ארבעה ראשי הרוחות המגינים על העולם ואלה הם: ש ד [2] או א ל ף או כרוב שהיה פר עם פני אדם;

1) וזה שהיה נמרד במקורו שר של אש נתן יד ושם אל האגדה בעמנו ובין הערביאים מתנור להב אש אוכלה ישבו השליך נמרד את אברהם אבינו באור כשדים.

2) השם האלוהי א ש ו ר נמצא כתוב על הלוחות לפעמים כמו א ש י ד בדל"ת, ע"כ נמצא בתרגום השומרוני על התורה השם א ס ט ו ן תחת א ש ו ר, והיה לד"ק הא' נוספת, ועניננו ש ד כמו ש ד י שר"ל בעל

למה או נירגלו שהיה אריה עם פני אדם; אשתור שהיה כלו בתבנית אדם; והרביעי נטיג עם ראש נשר. המה ארבע החיות אשר ראה יחזקאל במרכבתו, כי נתעבר דמיון הנביא ההוא בלהטי שיחות הבבלים, כאשר הארכתי לבאר זאת בספרי׳ מעשה מרכבה. והנשר ההוא אולי הוא מה שהכשדים מספרים כי בראשית נולד מן אפסו הוא התהום ומן תהמתו הוא הים הבריה "עוף כנף" (בכתב לועז Auv-Kinuv) אשר נודע בשמו אל נבוכדראצר מלך בבל ועבד אותו, ע״כ המשיל הנביא יחזקאל את נבוכדראצר אל נשר.

פרק שלישי

הַתַּמּוּז

א.

"תנו רבנן: יום שנברא בו אדם הראשון, כיון ששקעה עליו חמה, אמר: אוי לי! שבשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי, ויחזור עולם לתוהו ובוהו, וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים! היה יושב בתענית ובוכה כל הלילה, וחוה בוכה כנגדו. כיון שעלה עמוד השחר, אמר: מנהגו של עולם הוא. עמד והקריב שור שקרניו קודמין לפרסותיו".

יכלת. והעירו חכמי העמים כי זו הוראת השם סט הנמצא על מצבות המצרים הקדמונים, שהיה לפנים אלהי עמי שם היושבים בשפלת דלתא במצרים התחתונה, ואח״כ נעשה שונא וצר אל אוזירים, והיה שד ומזיק במצרים, וקראו המצרים לעם הכנעני חת בשם סט — ונשאר בהוראת השם הזה מושג כח אלהיי כמו השם שד החרות על האבן האשורית הנ״ל, וזהו בעצמו מובן הזוג שד ושדת אצל סנהוניתון, ומזה השם שדים במקרא והיחיד שד בתלמוד. — ונודע כי הסבאים או המנדעים היושבים בשפלת הנהר פרת, אשר בקרב דתם נשארו שרידי פלטת דתי הבבלים הקדמונים, יודעים ומכירים שם אלהיי Sedum וסביביו קהל רוחות הנקראות Jedo,

"תנו רבנן: לפי שראה אדם הראשון ליום שמתמעט והולך, אמר: אוי לי! שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו, וזה היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים! עמד וישב ח' ימים בתענית ובתפלה. כיון שראה תקופת טבת, וראה יום שמאריך והולך אמר: מנהגו של עולם הוא. הלך ועשה שמונה ימים טובים. לשנה האחרת עשאן לאלו ולאלו ימים טובים. הוא קבעם לשם שמים, והם קבעום לשם עכו"ם" (מסכת עבודה זרה ח').

מקור שתי האגדות האלה והרבה הגדות כמותן בשיחות העמים אחד הוא, והוא הרגש המעציב אשר חלו וחשו קדמוני בני האדם בילדות העמים (במליצת חז"ל אדם הראשון) בעת מעוט אור וחום וחיי השמש בתקופת תשרי, והרגש המשמח והמרומם לב ורוח לעת שוב השמש לאיתנו בתקופת טבת עד האביב.

הרגש הזה הוא טבעיי ומושרש גם בקרבנו, כאשר עינינו רואות כי לעת כזאת ידחיקנו איזה עצב, ואנחנו נאמר בלשוננו: הנפש תתעצב בעת התרחק השמש ממנה; ובימי האביב נשמח שמוח ונאמר: שוש תשיש נפשנו ותגל כי שב אלהי השמש בתפארת עוזו. אכן בני הקדם המדברים בתמונות חיות יאמרו: העדינה בוכיה על מות השמש, ולעת תחִיָתו ברסיסי טל אורות

ואצלם Jedum שר החשך — ואת השם א ש י ד או א ש י ת כנוי השם א ש ו ר הנ"ל דמו אל השם ש ת בן אדם הראשון, ונתנו לו בת זוגו בשם א ס ו ר א, הדומה לשם הנוקבא מן א ש ו ר הנמצא על מצבות נינוה במלת Seruya. — וכ"ז וכיוצא בו היה למקור נאמן אל הגדות ש ת בספר היובלים, שהיה אבי כל יודעי בינה וממציאי נפלאות, וכמעט לאלוה אצל הגנוסטיקים, ביחוד אצל הכת "השתיים„ שנולדה על שפת הנהר פרת במאה השניה לכפירת הנוצרים, שעליהם העיד החכם Renan במאמרו Mémoire de l'acad. d'inser. כי קבלו זאת מן הבבלים וערבוה עם תורת משה. — גם בספר עבודת האדמה להנבטיים נזכר שת בן אדם בתור מחוקק אלהיי ומיסד עבודות כוכבים ומזלות.

האביב תשמח ותגל. והקדמונים אשר אהבו להלביש תמונותיהם במליצות חידה ומשל אמרו: העלמה העדינה בכה תבכה על מות אהובה בעודנו באבו כי האויר הפראי טרפהו ואיננו, ובשוב חשוקה אל חיקה גיל תגיל ותרטיבהו ברסיסי דמעות שמחתה, וההמון המגשים כל משל יצר לו מזה ספור בלשון בני האדם, והנה זה נולד המעשה שהיה, כי העלמה היפה בנשים אהבה את העלם הנחמד בבחורים אהבה עזה כמות; אבל אֲהָהּ, חזיר יערי פראי טרף את העלם בעלומיו וירד שאולה, והעלמה שאהבה נפשו מר תבכה ותקום לבקשהו בפלגי דמעות, עד אשר תמצאהו ותחיהו ותחבקהו בזרועותיה ותרחצהו למשעי ולבה שמח. וכאשר חלף ועבר הספור האנושי הזה אל שיחות מעשי האלהים, עשו אותו בצלם אלהים ובדמות כוכבי השמים, וענו ואמרו כי הכוכב הנוקביי היפיפיה נוגה בוכיה ומתאבלת על שר השמש אהובה כי ירד שאולה, והיא לא תנוח ולא תשקוט עד אשר חלצתהו מבטן שאול והעלתהו לאור באור החיים.

ב.

על כן היה לחוק מימים ימימה, כי הנשים יורדות בבכי בימים ההם לתנות על מות השמש, והן חוגגות בשוב השמש לחיים ועושות יום טוב משתה ושמחה כנ״ל באגדות חז״ל.

המשל הזה עם מנהג הבכיה לדורות וחג התחיה התפשט כמעט בין כל העמים הקדמונים, בשינויים אין מספר, עם ועם לפי כח דמיונו, ולפי מזגו ומזג אקלים הארץ אשר הוא יושב בה, ולפי הזמן המשנה ברבות הימים פני כל הגדה. וככה נולדו על משבר אבנַיִם הזה הרבה הגדות כאלה עם עבודותיהן.

ג.

בארץ מצרים היה אלהי השמש אוזירים אשר הכהו נפש אלהי החשך בעל צפון הוא טיפון, ואשת אוזירים היא איזים

אלהת הארץ לבושה שחורים ועטופה שחורים נודדת בכל הארץ בבכיה ובילל לבקש את בעלה המת, עד אשר מצאה את גויתו בעיר גבל בכנען, ותחיהו בנשיקות שפתיה ותשיבהו אל חיקה. על כן היה להמצרים מימים ימימה חג אבל כבד בבכי ומספד נשים מקוננות מענות ומטפחות על המיתה, ואח"כ חג יום טוב במשתה ושמחה על התחיה.

ד.

מן הכנענים הם הפעניקיים באה על פי קדמות אל היונים ונשארה גם אצל הסוריים האגדה ההיא מאלהי השמש ששמו אדוני [1] הוא אדונים בן כנור [2] מלך אשור אשר בא אל בתו המור (Myrrha), ותבוש העלמה כי שכבה בחיק אביה, ותחל את פני האלהים ויהפכו אותה לצפצפת המור המבכה תמיד דמעות יקרות ונודעות בשם "נטפי המור". ויהי לתשעת ירחים במלאת ימיה ללדת, ויבקיע הילד את עור העץ ויצא החוצה, ויקראו שמו א ד ו נ י. ותראהו עשתרות היא נעמה היא נוגה היא פענוס כי יפה הוא מאד, ותחשק בו להיות לה לשוכב חיקה, ותצפנהו בתבה עד אשר יגדל ויהי לה לבעל. ויהי בהיות אדוני אצל עשתרות ויצא השדה לצוד ציד ויעבור בלבנון [3] וירץ

---

1) לעיל הזכרנו כי מהשרש א ו ד בלשון אכדית צמח השרש א ד ן בלשונות השמיות להוראת אש ושמש, והורה שרש א ד ה בלשונות בני קדם על יפעת זוהר ואור, והערביאים קורין להשמש א ד ו נ ה.

2) בל"י Cyniros ע"ש הכנור אשר ספדו עליו הכנענים על מות אדוני, והכנור היה גם להעברים כלי קינה ומספד (ישעיה ט"ז י"א ירמיה מ"ה ל"ו) וזהו ויהי לאבל כנורי.

3) לוציאן במאמרו על האלוהה בסוריא מזכיר כי נחל אחד היורד מהר הלבנון ומשתפך בים הגדול על יד העיר גבל היא ביבלוס שמו "אדוני" ע"ש המקרה הזה, ובכל שנה ושנה לעת חג אדוני יתאדמו מימי הנחל ההוא כדם, לאות אשר הומת שם אדוני, ושם הנחל ההוא בימינו "נהר אברהם" בפי הערביאים. והמליץ המפואר לודוויג אויגוסט פראנקל ראה את

ביער ובחורש. ויקנא מאדים הוא מארס בהנער היפה הזה וישלח לקראתו חזיר מיער, ויור אדוני עליו בחץ קשתו וימחצהו, ויתמרמר החזיר ויזנק על הנער וישסעהו במתלעותיו ויחנקהו וימת אדוני. ויהי כשמוע עשתרות כי מת אדוני שאהבה נפשה, ותקם ותרץ פרועת שער ראשה ופרומת בגד בשרה, ותצעק זעקה גדולה ומרה, ותעל צעקתה השמימה, ותרץ בחפזון נמהר עד אשר דקרו הקוצים את רגליה, ויזל דמה על השושנים הצחורים מלפנים, ויתאדמו מדמה ויהיו אדומים עד היום הזה. ותבקש עשתרות את אדוני שבעת ימים ושבעת לילות, ותמצאהו מת נופל ארצה. ותתנפל במר נפשה על גוית הנער האומלל, ותואל לחממהו ולהפיח בקרבו נשמת רוח חיים בנשיקות שפתיה הנוטפות גחלי אש יוקדת על שפתי אדוני, אבל לשוא, לא הקיץ הנער ירחים ימים. אכן מקץ חדשים שב אדוני אל איתנו ויחי וישב לשכוב בחיק נוגה.

הסוד הזה כי בעלת או עשתרות היא נוגה מבכה מות אהובה אדוני אלהי האור, נמצא חרות במקום Ghineh על שני חלמישי צור, על האחד דמות איש מטורף מחזיר יערי או מדוב אורב, ועל השני דמות אשה מתאבלת ובוכיה בדמעות שליש.

ה.

כבר הזכרנו כי המשל הזה נתן יד ושם לשני חגים גדולים בקרב העמים אשר חגו לזכרון אדוני. החג האחד בתקופת החורף, לעת מעוט אורך היום וחום השמש, הוא מועד אבל

הנהל ההוא בעיניו כמסופר ממנו בספרו ממצרים צד 86, והוא במקום שנמצא עד היום הזה שארית קבורת א ד ו נ י לפי מסורת ההמון, כמסופר מאת החכם הצרפתי Renan בספרו Mission de Phénicie, ולד"ק הוא מקור דם התקופה בחודש תמוז הוא אדוני. ומזה נתפשט על כל ארבע תקופות השנה. ובמקור התאדמות מימי הנהל ההוא מצאו החוקרים טעם טבעיי ופשוט בחומר אדום הנמצא בדרך מורד הנהל כידוע.

ומרזח על מות אדוני, בו ספדו וקוננו נשים לבושות שחורות גוזזות שער ראשן וידיהן מתופפות על שדיהן ובוכות בכי תמרורים לכבוד אדוני. ואז עשו פסל צלם אדוני מעץ וטמנו אותו באחד הגנות, ומלאו כלי חרס עפר וזרעו בתוכם חטים ושעורים פקועות וחזרת, והנשים הציבו את הכלים ההם בפתחי הבתים לחום השמש, ונבול ציץ הנצנים ההם היה להם לאות על היות כל בשר חציר יבש וכל אדם ציץ נובל, ושמו את הפסל בקבר וכסו אותו במחלצות ארגמן, וגוף הפסל היה חִוֵר כמת עם מכתו הטריה מנשיכת החזיר, ובצדו השכיבו את פסל עשתרות בוכיה ומתאבלת עליו כאבל אם קודרת, ולעת ערב בבֹא השמש במצולת הים הטיפו על גוית פסל אדוני מים חיים ושמן בשמים, וכסו אותו בקוצות תלתלי שער אשר גזו הנשים מעל ראשן. —

והחג השני בימי האביב לעת הקיץ השמש מתרדמת החורף עשו יום טוב ושמחה, על אשר נמצא אדוני באחד כלי החרס הנ"ל, אחרי אשר בקשוהו שבעת ימים. ובאלכסנדריא של מצרים נשאו נשים שאננות ושרות את פסל אדוני אל הים כבוא השמש, ואז השליכו אל תוך הים ראש הפסל עם אגרות בטנא או בכלי גומא הצף על פני המים, ובזאת בשרו המצריים את הכנענים כי נמצא אדוני [1]. הטנא ההוא בא אחרי מלאת שבעת ימים אל העיר גְבָל הנ"ל. ואז הקריבו הנשים על קברו טנאים מלאים נצני חמד ופרחי הוד הנקובים גנות אדוני.

---

1) והיה החג הזה ביחוד בחודש אייר המכונה בלוח הארמיים עש"ז ה נ ז י ר ן, ע"ש החזיר הממית את השמש. ולדעת חכמי האומות זהו מקור האיסור אצל הפֿעניקיים והסוריים והעֽרביאים והסבאים ויושבי האי ציפערן ואצל הרבה עמים אשר נהגו בעבודות אדוני, לבלתי אכול בשר החזיר. גם לכהני מוף במצרים היה בשר החזיר תועבה מפני היותו אות היסוד הרע והחשך, לכן הרג את אדוני בעל האור והטוב. אכן לדעת חכמי ישראל היה מחוקקנו משרע"ה הראשון אשר אסר לנו את החזיר, וממנו קבלוהו עמי הקדם.

ו.

בתורתנו נרמז מועד אדוני בכנוי סתמי "המת" בדברי מאמר המביא בכורי פרי האדמה לאמר "לא אכלתי באוני ממנו (ר"ל במספד אבל אדוני) ולא נתתי ממנו ל מ ת" (ר"ל אל אדוני המת לא הקרבתי מפרי השדה המקודש לו משאר העמים). ומאשר במספד ההוא גזו הנשים שערת ראשן כנ"ל, ע"כ בא הצווי "לא תקרחו קרחה ל מ ת" (דברים ד') והזבחים אשר הקריבו אל אדוני נקראו "זבחי מתים" (תהלים ק"ו). — אצל הארמיים נקרא אדוני בשם "ה ד ד רמון" ועל חג הספדו רמז הכתוב (זכריה י"ב) "ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדדרמון בבקעת מגדו", וע"ז מורים שמות מלכיהם: בן הדד [1] הדדעזר [2] מלך ארם צובה.

בארץ פֿהריגיא היה שם המת ההוא Atys ועליו מתאבלת, Cybele, וחגו לכבודו שלשה ימים, ביום הראשון בכו על מותו, בשני בקשוהו ולא מצאוהו, וביום השלישי מצאו אותו בתפים ובמחולות, והמה מכים אז איש את אחיו ואשה את אחיתה והכהנים סרסו א"ע ביחוד ביום ההוא.

ושם אליל כזה אצל הסקנדנביים ב א ל ד ע ר — אחד העֲזים (Asen) — בן א ו ד י ן (משרש א ד ן הנ"ל גם הוא) והיה גם הוא יפה תאר ויפה מראה, ובמותו בכו ואבלו עליו כל יצורי היקום, מן האזוב אשר בקיר עד ראש האלהים.

ואצל הבבלים היה שמו של אדוני:

---

1) יוסיפון מזכיר אצל שם בן־הדד רק הדד לבדו וכן הסופר ניקולס מדמשק מזכיר מלך ארם אחד בשם ה ד ד בימי דוד ועיין בראשית ל"ו וּדה"א א' נ'.

2) הרכבה ע"ד אלעזר עזריה עזריאל ואצל הפֿעניקיים עזריבעל .Hazdrubal

ז.

תַּמּוּז [1]

הנזכר עם עבודתו בספר יחזקאל הנביא לאמר "והנה שם הנשים יושבות ומבכות את ה ת מ ו ז" שרצונו על מות אדוני אלהי השמש, והיה להם מועד האבל הזה בתקופת חודש ת מ ו ז, שאז מתחיל היום להתקצר כאלו יקרבו ימי השמש למות.

והרבה שערו המבארים ודמו החוקרים בשרש השם הזה ובהוראתו. זה אומר שהוא מלשון ארמית "למזא לאתונא" ורצונו היסק וחום אש הרומז על חום השמש בגבורתו, ושזהו מקור שרש שם החודש היותר חם בשנה הוא חודש תמוז. וזה סובר כי שרשו מ ו ש ורצונו מוש ושוב לאחור. וזה משער שהוא מלשון וימש חשך ורצונו חשך ונכהה ונדעך אור השמש, כי כן קראו המצריים בשם ח ש ך להחמה בעת רדתה בגיא צלמות היא פאת הצפון, ע"כ ראה יחזקאל כי הנשים המבכות את התמוז ישבו בצפון המזבח. וקצת אבו לחצוב שרשו מהמלה המצרית toms שר"ל סתום או קבור. וי"א שהוא מלשון ערבית מ ו ז או מ י ז שר"ל הבדל והפרד, ע"ש אדוני שנפרד במותו מזרועות אהובתו [2].

---

1) הרב החכם מאגיסטער ח"י גורלאנד נר"ו כתב ספר מעט הכמות ורב האיכות על "התמוז" על פי דברי הרמב"ם בשלישי לספרו. אכן תוצאות תקירותיו שם עפ"י החכם חוואלסון, וביחוד דעתו הראשית כי התמוז היה אך אדם נביא ולא אֵל כאדוני, אינן מאומתות ומקויימות מבקרת חוקרי זמננו עפ"י מציאות עתיקי ימי הבבלים בכתב מפורש חרות על הלוחות באר היטב, כאשר יראה הקורא בהמשך הפרק הנוכחי. ובכלל הוכיח החכם Gutschmid (Zsch. d. d. mgl. Gesell. 1861) שכל הספרים שהוציא הערבי אבן וחשיה בתורת העתקה ערבית מספרים בבליים קדמונים (שאחריהם נמשך גם הרמב"ם בשלישי לספרו) מזויפים הם ושקר נסכו, כי לשוא עשה עט שקר הסופר ההוא.

2) ויתר ביאורים שונים ומשונים להרבה קדמונים ואחרונים בישראל ובאומות על השם ת מ ו ז בין שיהיה אדוני או אִיזה אליל או דבר אחר ראה תראה בספר "התמוז" להרה"ח חיו"ג הנ"ל.

אמנם לאמתת הוראת השם הזה ושרש דבר נמצא בו. הגענו אך ע"י כתֹבות לוחות הלבנים אשר נמצאו באדמת בבל ונינוה. הקורא יראה להלאה בספר השלישי על המבול את האגדה השיריית המסורה בפי קדמוני הכשדים, אשר פרק אחד ממנה הוא ספור המבול, שבה נזכר איך הגבור נמרֹד (המכונה שם במדרגתו האלהית בשם יִצְדֻּבַּר הנ"ל) הוכרח לקחת לו לאשה את עַשְׁתַּר (היא עשתרות או פֶּענוס) אחרי אשר מת בעלה הראשון המכונה "בן רוח חיים" [1]. והנה העתיקו החכמים הצרפתי לענארמאנט והאשכנזי שראדער לוח אשורי אחד מהמר הלבנים אשר נחפרו מאדמת נינוה, ועליו מסופרת השיחה מירידת ע ש ת ר או אסתר אל הארץ אשר לא ישוב ממנה ההולך שמה, לבקש את בעלה "בן החיים" אשר הומת, ולקחת נקמתה ביצדבר על אשר מאן לקחתה לו לאשה. וזה תוכי האגדה השיריית ההיא:

"עַשְׁתַּר בת סִין חושקת יִצְדֻּבַּר היתה אלמנת בעלה המכונה "בן החיים". ובהתאבלה על אישה כי מת, ירדה דומה לשאול תחתיה אל הארץ אשר ההולך שמה לא ישוב ממנה, אל ארץ מושב האלוה אֶרְכַּלָּה, הנחלקת כמו רקיע השמים בשבע מדורות הגיהנם, ובכל שער ושער של המדורות ההן הפשיט השוער מעל בשר עשתר אַחַד כלי עדיה, עד אשר נשארה עשתר ערומה כיום הֻלדה בבואה לפני המלכה היא האלוהה בֵּלִית [2] אשר הכתה את עשתר בכל מיני נגעים מכף רגלה עד קדקדה, וחפצה לאסור אותה במשמר בשאול, אך אלהי השמים הגינו עליה, וישלח נֹוהַ במצות סמס שֵׁד אחד

---

1) והרמז בזה הוא פשוט, כי י צ ב ר או י צ ד ב ר היה שר האש כנ"ל בפנים ובהערה, כלומר במות השמש ימלא האש מקומו, ותנור החורף יבא תחת כדור השמש.

2) אשת בל והיא שרת השאול בשם א ל ת הנ"ל - מה שקראו הערביאים א ל י ל ת או א לִ י ת ה לפי הירודוט.

אשר יצר להוציא את עשתר ממסגר השאול, ותצא ותבא בהיכל העולם של רוח הארץ המושל בשוכני דומה, ותקח משם את המים החיים, ותעל מן השאול ותעבור דרך שבעת השערים, אשר בכל אחד מהם הושב לה עדיה אשר לקחו השוערים ממנה, ותשב השמימה".

זה מקור המים החיים אשר שפכו האנשים והנשים המבכות את התמוז על פסלו בימי החג הנ"ל, כי "בן החיים" הנזכר באגדה ההיא רומז על רוח השמש אדוני או תמוז כנ"ל. ומצאו חכמי זמננו מקור השם ת מ ו ז בלשון אכדית, כי הנה נראה להלאה בלוח החדשים, כי שם החודש הנקרא ע"ש האליל הזה איננו ת מ ו ז בלוח האשורים והבבלים הקדמונים, כי אם דוּזוּ או דֻוַזוּ. ועתה דו או דֻו בלשון אכדית מורה ב ן, וא"כ השם "בן החיים" הנ"ל נכתב ונקרא אצלם דו־זִי או דֻוְ־זִי, ונודע כי בלשון מתחלף מ"ו (ע"ד חלוף בומ"ף בעברית) ומקוים החלוף הזה גם בכתבות היתדות בלשון אשורית בבבל עד זמן היונים, ובזאת נשתנה השם האכדי דוז ע"י החלוף הנ"ל אצל עמי סוריא ופלשת אל תמז (כי גם ד"ת מתחלפות בנקל בכל הלשונות) אשר העברים והכנענים נקדוהו תַּמּוּז והסוריים תְּמוּז [1].

וע"ז רומז הספור בספר עבודת האדמה ליושבי נבְיוֹת (נבטיים) אשר הביא הרמב"ם בספרו המורה חלק שלישי פרק כ"ט, והוא הספר הערבי אשר העתיק מכשדית אבן וחשיה, ואשר הוציא לאור החכם חוואלסון, המחליט כי הספר הזה היה אחד ספרי הכשדים הקדמונים, אך חכמי הדור חלקו עליו והוכיחו שהוא מאוחר מאד כנ"ל, עד שהחכם האשכנזי גוטשמידט הפריז על המדה להחליט כי נתחבר במאה התשיעית לספירת הנוצרים. אבן החכם לענארמאנט מסכים לסברת Renan כי ספר

---

1) ראה Lenormant בספרו על קדמוניות הכשדים והאשורים ובאגרותיו Lettres assyriologiques קובץ שני מכתב חמישי עכ"ז.

עבודת האדמה להנבטיים נתחבר במשך המאה הראשונה לספירתם עפ״י מגלות ארמיות אשר נקרו ויאתיו מקדמוניות הכשדים.

ועוד בשנת 396 לספירתם כתב מעיר בית לחם הנוצרי St. Jeromes אל Paulin איך יבכו שם את ההושק של נונה במערה אחת ששם ישב ישוע הנוצרי, ומזכיר שם גם יער קדוש להתמוז בסביבות העיר בית לחם. והענינים מסובסכים והשתלשלו וירדו עד מנהגי הנוצרים באבל על מיתתו ובחג על מציאתו של ח ר ס (השמש שהוא מקור השם Christ לדעת Volney) והולידו עוד מנהגים אחרים אולי גם בעמנו, והדברים מעורבבים ואי אפשר לפורטם.

פרק רביעי

רוחות טובות וְרָעוֹת

א.

בהרבה מיני השבעות ולחשים וקמיעות, אשר נמצאו בימינו באדמת ארץ אשור מקדמוני קדמוניות, שהארכתי לבאר אותם בספרי אבני מלואים, נזכרים הרבה רוחות טובות ורעות במערכת שבעה שבעה, שככה נמצא בהשבעה אחת מוזכרים: שבעת אלהי מרחבי הרקיע, שבעת אלהי מחקרי הארץ, שבעת אלהי כדור האש, שבעת אלהי צבאות השמים, שבעת האלהים המריעים לעשות, שבעת הרוחות הרעות, שבע רוחות רעות אשר בשלדבת וכו׳; — מפני שהיה המספר גם אצלם סוד כמוס בלהטיהם, ונזכר בלוחות אכדיות ההם לרוב, שכאשר מסר הֶאָאַ לבנו סולוק־מולוכו איזה סוד אשר בקש ממנו, מכונה הסוד ההוא ״המספר״ (באכדית ע נ ה ובאשורית מ נ ה); ע״כ ציינו כ״א מאלהיהם באיזה מספר מיוחד מן אחד עד ששים, כפי מדרגתו בתור מעלית האלהים, ונמצא בלוח אחד גם משטר

ראשי האלהים כאו"א בכנוי כמותי מאיזה מספר, ושברי מספרים לאלהים אחרים תחתונים, וציינו ד"מ את עתק במספר $^1/_2$ או $^{30}/_{60}$ ואת גיגים במספר $^2/_3$ או $^{40}/_{60}$ ואת מזקים במספר $^5/_6$ או $^{50}/_{60}$ וכן כלם, והיותר גבוה בסדר המספרים הוא יותר נעלה במדרגה. — והיו להם רוחות מגיני הבית, ולמענם הכינו בקרן זוית הבית מיני מאכל ומשתה.

ב.

והיו להם משפחות מהרבה מיני שדים ומזיקים במדרגת אלהים קטנים או חצי אלהים, מקצתם נקראים בשם האכדי מז [1]) אשר נקראו אח"כ אצל האשורים בשם שֵׁד. ונזכר אצלם גם שֵׁד טוב בתבנית פר בעל כנפים השומר שערי ההיכל [2]) ע"כ מכונה השד הזה באשורים גם אלף כנ"ל שר"ל פר בן בקר [3]), ותחת הפר ההוא היה להאשורים לפעמים אריה בעל כנפים המכונה על הלוחות האכדיים בשם נירגלו ושייך אל מערכת הרוחות הנקראות באכדית למה. וכת אחרת של רוחות רעות קראו בשם אֻמְךְ. ויחסו מקומות מיוחדים לממשלת כל כת וכת מהרוחות הרעות האלה, אך בכלל גרו במדבר שממה בארץ תלאובות וביליל ישימון. ודימו להם מיני שדים בפנים כעורים כ"כ, עד שהספיק להראות להם צלם דמות תבניתם למען יבהלו ויערקו המדברה. האמונה הזאת בשֵׂדי מדבר ושעירי יער נמצאת גם בסוריא ובארם וביהודה, שכן היה מושב העזאזל במדבר, וישעיהו במליצתו על חרבות ארמונים ומבצרים אומר: "ופגשו ציים את איים ושעיר על רעהו יקרא אך שם הרגיעה לילית ומצאה לה מנוח".

---

1) שר"ל בעל מלחמה; ואולי מזה "מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי וגו' בשירת האזינו, שכלם שמות רוחות ושעירים המושלים בחלאים כאלה.

2) כעין הכרובים שומרי דרך גן העדן בספר בראשית.

3) שם הנשאר בכנוי Alp גם בינינו עד היום הזה.

ג.

מלבד שדים מריעים ומזיקים היו להם גם שֵׁדים מפחידים במראיהם הנותנים חתיתם על כל הפוגע בהם, להם יֵחָשבו השֵׁד אִיפִּין והעורוקי האדיר והשפחה ארדת באשורית. וביניהם נפשות פורחות שהן נשמות המתים העולות כפעם בפעם משאול תחתיה להפיל אימתה ופחד על בני אדם.

ד.

ומנו בכלל: האֵל הרע, השֵׁד הרוח והשעיר. השֵׁד הרע, שֵׁד המדבר, שֵׁד ההר, שֵׁד הים, שֵׁד הרפש, איש האופל, עבד הכשוף, רוח הנשף, עורק פרה ורבה וכו'.

והיו להם שֵׁדים זכרים ונקבות, ואם באגדות חז"ל היו השדים פרים ורבים, חשבו הכשדים שהשֵׁדים פרוצים בעריות ושטופי זמה וזנות במעשה חידודין כקדֵשים וקדֵשות במשכב זכור ושלא כדרכה וכדומה מן הכנוים שנתנו להם בהשבעותיהם.

ובפרט קראו בשמותם: המזיק גיגים באכדית ובאשורית עקים; אלל המורה בלשון אכדית: המהרס, ובאשורית שמו אלו; תלל שר"ל באכדית: הלוחם, ובאשורית שמו גַלּוּ; מַזְקִים שר"ל באכדית: הפורש רשת, ובאשורית שמו רַבִּיץ; אִבִּין (רוח לילה) הנ"ל. וכת של שדים הממונים על ראית קרי, בבואם לשכב בחיק איש או אישה להזריע שכבת זרע, ובראשם השדים המכונים בלשון אכדית: הזכר גַּלַל והנקבה קִיל־גַּלַל, ובאשורית שמם: לִיל הזכר והנקבה לִילִית.

פרק חמישי

שְׁמוֹת הַחֳדָשִׁים וְהַמַּזָּלוֹת וִימֵי הַשָּׁבוּעַ.

א.

גם מקור שמות החדשים והמזלות שלנו נמצא בלוחות הכשדים הקדמונים, ואלו הם: נִיסַנּוּ (ניסן) ומזלו אַיִל. אַיָּרוּ (אייר) ומזלו פר עם כנפים או בפני אדם. סִיוָנוּ (סיון) ומזלו

תאומים· דוּזוּ (תמוז כנ״ל) ומזלו סרטן. אַבּוּ (אב) ומזלו אריה· אֱלוּלוּ (אלול) ומזלו בתולה רובה קשת· תַּשְׁרִיתוּ (תשרי) ומזלו מספרַיִם של עקרב· אַרַחְ־שַׁמְנָה [1] (חשוון) ומזלו עקרב· כִּסִלִיווּ (כסלו) ומזלו חֵץ· טִבִתוּ (טבת) ומזלו עֵז עם זנב דג· שַׁבַטוּ (שבט) ומזלו דולה או כלי שופך מים (ברמז על חודש המבול לדעתם). אַדַּרוּ (אדר) ומזלו דגים· אַרְחוּ מַקְרוּ שַׁ אַדַּרוּ [2] (ואדר).

ב.

בשמות האלה נקראו חדשי השנה בנינוה ובבבל בלשון אשורית הקדומה, כמו שנשארו אצל רוב בני שם ועבר· אמנם

1) ר״ל ירח שמיני. — הרב החכם הר״א עפשטיין כתב מאמר מושכל בטוב טעם ודעת בהשהר שנה שמינית חוברת ה' על מקור השם "מרחשוון" ולפי דעתו "שמנה" פה ר״ל כמו אשמן הצוריי שם אלהיי, ופתרון השם מר־חשמן כמו אדון חשמן וכו' ע״ש כי בהשכל ודעת ידבר. וכעין סניף לכנוי השם הזה וראיה להשערתו במקורו ע״ש גשמי יורה בחודש חשוון, אזכירהו בדעת האבודרהם כי המלה מר שנוספה אל השם חשוון הוא כמו מר מדלי ור״ל טפת גשמים ע״ש רביעה ראשונה של גשם בחודש מרחשוון לדחז״ל. והנה ידענו כי גם להבבלים ולהאשורים היה אלוה בשם אשמון כנ״ל, וכמו שאצל הפֿעניקיים הורה השם האלהיי אשמון כמו שמיני ע״ש שהיה השמיני שבכבירים (ראה בספרי מעשה בראשית להכנעני סנהוניתון ובמ״ש החכם שראֶדער בספרו על לשון הפֿעניקיים צד 26 ע״ש) כן יתכן שהיה נקרא אצל הבבלים בשם אשמון ע״ש שהיה מושל ההודש השמיני, ויוכל להיות טעם השם החדשי "ארח־שמנה" ג״כ: "ירח חשמן" והכוונה אחת והענין אחד. ומצאנו אצל הפֿעניקיים עיר אחת בשם "השמון" (יהושע) כפי הנראה ע״ש האלוה הזה שהיתה קדושה לו כנהוג ברוב ערי הכנענים כידוע. וכן נזכר בספר בבלי קדמוני אשר נמצא בימינו בין לוחות אוצר הכפרים של המלך אסורבניפל הנ״ל הוא הספור: מעשי גבורות דבר (Dibbara) בין הממלכות סברתא מרתא גוטים או גוים ועילם וכו' גם שם הממלכה ניטוק או אשמזן (עיין Chaldäische Genesis מן George Smith צד 26).

2) ר״ל הירח שאחר אדר היינו הודש העבור ע״ד הכנוי שלו בסורית: אדר בתראה, כי מקרה באשורית כמו מאוחר בעברית.

בכתֹבות היתדות הקדמוניות מצוינים שמות החדשים לרוב בסימן רעיוניי שקורין Ideogramm הנ"ל הרומז בנוטריקון על שמותיהם בלשון אכדית, עפ"י הגדות ושיחות שלהם בימים ההם, הרמוזות גם בשמות י"ב המזלות הנ"ל. ואלה הם כינויי החדשים [1]: חודש המזבח, חודש הפר, חודש העֵז, חודש מַפָּלָה על הזרע, חודש האש, חודש שליחות עשתר היא אסתר (היא הבתולה רובה קשת בשמות המזלות הנ"ל), חודש הגבעה, חודש עור שור הבר, חודש עב הגשם, חודש כתמי השמש, חודש המארה (ברמז על הודש המבול) והודש המבשר טוב.

ג.

מחלקת השבוע לשבעה ימים (הנזכרת בתחלה בתורתנו ואשר נמסרה אח"כ ע"י הארמים והערביאים גם אל הרומיים והגערמאנים ואל הסינים והפערואנים) מקורה גם היא בבבל הקדומה. הבבלים ואחריהם האשורים קראו לשבעת ימי השבוע בשמות אלהיהם כזה: יום א' בשבוע: ס מ ס (יום השמש היינו Sonntag) יום ב': ס י ן (יום הירח הוא Montag) יום ג': נרגל (יום מאדים הוא מארס = Dienstag) יום ד': נבו (יום כוכב הוא מערקור = Mittwoch) יום ה': מרודך (יום צדק הוא יופיטער המרעים = Donnerstag) יום ו': עשתר (יום נוגה היא פֿענוס או פֿרייא=Freitag) יום ז': אדר (שבתאי הוא סאטורנס=Samstag).

1) בטעם הכינויים האלה ראה להלן בספר המבול פרק שני סימן ג'.

ספר שני

סֵפֶר הַיְצִירָה

פְּתִיחָה

על אודות מסורות העמים הקדמונים במעשה בריאת העולם דברתי באריכות בספרי מעשה בראשית. —

והנה כמו בספר תורתנו, ובספר הכנעני סנחוניתון, ובספרי צענד להפרסיים, כן גם ב י ר ו ס י מתחיל דברי ימי הקדמונים בספור יצירת מעשה בראשית, שכן כ״א מקדמוני העמים הגדולים קבלו מאבותיהם, שהם היו ראש יצורי המין האנושי או אדם הראשון, וכמו שהיה במסורת הפרסיים המלך הראשון טאהמוראס גם האדם הראשון, כן היה המלך הכשדי הראשון אֱלְאוֹר [1] ראשון אדם נולד.

ואלה דברי ב י ר ו ס י בספרו הראשון על מעשה בריאת שמים וארץ, כפי שמזכירם אייזעבוים על פי אלכסנדר הנ״ל. ב י ר ו ס י אומר כי בעיר בבל ערוכות ושמורות בזהירות יתירה הרבה כתֹבות עתיקות המכילות זמן ארוך יותר ממאה וחמישים אלף שנים, ובכתֹבות ההן נזכרות תולדות השמים והארץ והים בהבראם, וראשית כל היקום וכל צבא השמים וצאצאי הארץ. פתח דבריו להגיד לנו כי בבל יושבת בין שני הנהרות חדקל ופרת, ואח״כ הוא הולך ומספר כדברים האלה:

---

1) אלורעס שנזכיר להלאה בספר המלכים.

פרק ראשון

"בראשית היה הכל חשך וימים [1] או בֹהו ותהום. ובחשכת התהום שרצו בעח"י גדולים, שמהם הולידו איש את אחיו. תארם היה משונה: מקצתם בפני אדם ולהם שתי כנפים, ומהם בעלי ארבע כנפים, ואחרים בשני פנים או בשני ראשים, האחד ראש גבר והשני ראש אשה, ושניהם על גוף אחד אנדרוגינוס דו פרצופים זכר ונקבה. מקצתם בני אדם עם רגלי עזים וקרנים בראשם, ומהם עם רגלי סוס, ואחרים אשר ממתניהם ולמטה סוסים וממתניהם ולמעלה אדם. והיו ביניהם שורים עם ראשי אדם, כלבים בארבעה גופים וזנב דג, סוסים עם ראש כלב, אנשים עם ראש כלב, ומהם עם ראש וגוף סוס וזנב דג. ומלבדם עוד הולכי על ארבע מורכבים מכל מיני תמונות חיות ובהמות שונות ומשונות. דגים ושרצים נחשים ותנינים בתבנית משונה. כל צורות בעח"י ההם היו מחוקות בששר ובכתבת קעקע על קירות היכל בֵּל [2].

ואשה אחת ושמה אֵם־אֶרֶךְ [3] מפקדת על מעשה היצירה. בלשון הכשדים היה שם האשה ההיא תַּלַּת או תַּפַּת, הוא השם האשורי תִּיהַפָּתִי [4].

1) רומז על מה שכתב א ב י ד ן כי ארץ בבל נקראת בראשיתה י ם (עיין להלאה בספר המלכים) וע"ז כיון הנביא (ישעיה כ"א וכן שם י"ד כ"ג) "משא מדבר ים, "ושמתיה וגו' ואגמי מים„ וכן ירמיהו (מ"ב וג"א) "עלה על בבל הים, "והחרבתי את ימה„. ומעם הכנוי הזה לפי שבעלות מי הנהר פרת על גדותיו דומה כל המישור לים גדול רחב ידים.

2) מי לא יזכור פה הכתוב "ואבא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וגו' מחקה על תקיר סביב סביב„ (יחזקאל ח') וא"כ שהנביא בהיותו בבבל ראה כזאת על קירות היכל בל, שבודאי נעבדו הצורות המסתריות ההן ע"י המון העם, והחוזה בדמיונו העתיק אותן מבבל ירושלימה, כמו שהוליך שמה את מראה ה ת מ ו ז ו ה ז מ ו ר ה שראה בעיר בבל בימים ההם.

3) ראה לעיל בספר מעשה האלהים.

4) לפנינו ת י ה מ ת י כנ"ל ע"ד הלוף במ"ף (והוא תהום העברי). אצל היונים Thalasse המורה בל"י הַיָם.

ויבא האל בֵל ויבַתֵּר את גֵו האשה בתָוֶך ויחץ אותה לשנים, ויעש מחציה העליון את השמים, ומחציה התחתון את הארץ, ואת כל היצורים המשונים ההם הכחיד מן הארץ. — זאת הצורה הראשונה להראות יצירת העולם וכל חי מן החומר הלח. —

ויהי אחר הדברים האלה ויחתך בֵל את ראשו מעליו, ויערבו אלהים אחרים את דמו הנוטף ממנו עם עפר מן האדמה, ויבראו ממנו את האדם אשר בו נשמת רוח האלהים.

ויבדל בֵל (אשר היונים קוראים לו צֶוס) בין האור ובין החשך, בין השמים ובין הארץ, בין המים ובין היבשה. ויהי כאשר נלאו כל היצורים אשר בהם נשמת רוח חיים לשאת את זוהר האור, ויִשָּׁמדו מתחת השמים.

וירא בֵל כי האדמה פוריה אך שממה מאין יושב, ויצו את אחד האלהים לחתוך את ראשו גם הוא, ויקח מדמו ויערבהו עם עפר הארץ, וייצר את האדם ואת נפשות כל חי, אשר יחיו בשאיפת רוח הארץ.

ויוסף בֵל ויברא את הכוכבים ואת השמש ואת הירח ואת חמשת כוכבי לכת. ויכל בֵל את כל מלאכתו בשמים ובארץ, ויכונן את עירו בָּב־בֵּל (או בָּב־אִלוּ) היא בבל, ויקף אותה חומה, ואיננו כי לקחו אותו האלהים".

פרק שני

"בשנה הראשונה לבריאת העולם עלה ממצולת הים הפרסי מפאת בבל חי משכיל, אשר קראו לו בשם עֶנוֹ (Oannes) ולו גוף דג וראש דג, ומתחתיו ראש אדם, ומזנב הדג יצאו רגלי אדם, והוא מדבר ככן אדם. צלם דמות תבניתו נמצא עודנו חרות בימינו.

החי ההוא יישב בקרב בני האדם כל היום, לא אכל לחם ולא ישתה מים, והורה אותם כתב האותיות, מדעי החכמות,

וסודות כל מלאכות מחשבת, למודים ליסוד ערים ולבנות היכלות, ידיעות למדוד ארצות ולהציב גבול אדמות, טיב הזרועים ואומנות הקציר, ושאר למודים שהם מיטיבים המדות ומשכילים במוסר ידרך ארץ ומדריכים בדרך הישרה שיבור לו האדם; באופן שמיום ההוא והלאה לא המציא עוד איש דבר בחכמה ובמעשה חושב.

ויהי כבוא השמש וישב החי הגדול ההוא הימה, וילן שם בלילה ההוא בינות לגלי המצולה, כי בטבעו היה לחיות בים וביבשה.

ואחריו התראו עוד בעח"י אחרים הדומים לראשון, שידובר בהם בספר המלכים. והחי הראשון ההוא כתב על מגלת ספר תולדות כל היקום ויסודות כל החכמות, ומסר את הספר הזה לבני האדם". —

* * *

עד הנה דברי ב י ר ו ס י המובאים בפי הסופרים שלאחריו הנ"ל, והקורא המבין דבר מתוך דבר יוכל להקיש מסודות קצרים האלה הרבה על ידיעות חוקרים ומסורות עמים, ועל דרישות בעלי מחקרי הארץ שקורין געאלוגיאה ודעת יושביה שקורין פאלעאנטאלאגיאה, ועל משפטי החוקרים החדשים בהסתעפות יצורי התבל, במלחמת קיום היקום שבל דאלים גבר, הגריע יגוע והשלם יתקיים; ועל הרבה הנחות והשערות שכפי הנראה הרגישו בהן מעט קט גם הקדמונים כחוזה באספקלריא שאינה מאירה, ושיחותיהם והגדותיהם נבאו ולא ידעו מה נבאו.

פרק שלישי

מַעֲשֵׂה הַלּוּחוֹת

ספור יצירת העולם נמצא בימינו חרות על לוחות לבנים בעקד אוצר ספרי אסורבניפל הנ"ל, והבלשן החרוץ Smith הנ"ל

השכיל והצליח לצרף את שברי הלוחות ההם המחוסרים והמקוטעים, ואלה הדברים אשר מצא כתובים עליהם:

א.

בשבר הלוח הראשון מסופר על התוהו ועל יצירת האלהים כזה: "בטרם יֻרְקע השמים מעָל, ובטרם יצמח שיח על הארץ מתחת, ובעוד תהום המים לא הבקיע מזחו: היתה מֻמוּ־תִהֲמַת [1] היולדת את כלם. המים ההם נסדרו בראשית; אך עין לא צמח, פרח לא העלה נצה. — בעוד האלהים לא נבראו, אין גם אחד מהם; שיח לא צמח, וסדר לא היה; גם האלהים הגדולים נבראו, האלהים לַחְמוּ וְלַחַמוּ [2] הביאו אותם . . . והם צמחו . . . האלהים שׂר וְכִשַׂר [3] נבראו, סדר ימים וזמן ארוך עבר . . . האל עַנוּ . . . האלהים שׂר ו . . . —

ב.

בשבר הלוח החמישי נקרא כזה: "הדר היה כל המסודר מאת האלהים הגדולים — [4] מחזה הכוכבים סדר בתבנית חיות; להועיד את השנה על פי ראית מערכותיהם [5], סדר שנים עשר חדשים מכוכבים (מזלות) בשלש מערכות, מיום ראשית השנה

---

1) מימי הים או התהום.

2) ר"ל זו"נ; וכ"ז מקביל לעֻמת ספור תורתנו: בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ והארץ היתה תוהו ובוהו והשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים.

3) גם שניהם כנויי האל א ש ו ר הנ"ל.

4) מכוון לכי טוב הנזכר כ"פ בספר בראשית שלנו, וכן להלן: "טוב יצור . . . , "טובים מאד היו התניניםֿ, ובשבר לוח אחר: "יפה עשית את השמים".

5) ר"ל כמו "לאותות" בספר בראשית, ברמז על ענין "מאותות השמים" (ירמיה) היינו אצטגנונית על העתיד, שבבה היתה דעת כל העמים הקדמונים.

עד אחריתה. הגביל מצבי כוכבי לכת, להאיר במסלותם, לבל יזיקו ולבל יכשילו. מצבי האלהים בֵּל והֶעַא הועיד בעצמו. והוא פתח את השערים הגדולים, שמורים בערפל, המנעולים הניפו מימינם ומשמאלם [1]. מצולת התהום הרתיח. את האל אוּרוּ הוציא, הוא הגין על הלילה, אף לאור הלילה הועידהו עד נכון היום, לבל יחסר לההידש, וימיו ימשכו כסדרם. בראש החודש, בנשף הלילה, יבקיעו קרניו, להאיר בשמים; ביום השביעי יחל להתמלא לככר, ויתמודד עד נשף הבוקר. בעלות האל סמס (השמש) באופק השמים מקדם ....[2] טוב יָצוּר ... לתקופה כֻּלָּה סמס . . .." —

ג.

שאר הלוחות מפוררים ומחוסרים, אך משרידיהם נראה שכל לוח היה מיועד ליום אחד ביצירת מעשה בראשית כמו בספר תורת בראשית-שלנו [3], ומכוון הנוסח האשירי (במסורותיו הקדומות הרבה) יותר לספר בראשית שלנו (במסורותיו המאוחרות בזמן) מלספר היצירה לבירוסי הנ"ל, הדומה יותר אל לוח אחר הנמצא בעקד ספרי אסורבניפל אשר נעתק מלוח אחר הנמצא בעיר כותא, כי בספור היצירה מכותא נזכרו בשברי לוחותיו

---

1) ר"ל פתח שערי תהום רבה מקום תהו ובהו ומשם עלה הירח השמימה.

2) הספור הזה מקביל לספור בראשית ביום הרביעי: ויאמר אלהים יהי מאורות ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים — ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ ולמשול ביום ובלילה ולהבדיל בין האור ובין החושך וירא אלהים כי טוב.

3) והיתה גם אצלם היצירה בששת ימים אי בשבעה ימים עם יום השבת, ועיין לעיל ספר ראשון פרק חמישי סימן ג' ולהלן ספר ששי פרק שמיני.

דברים מקוטעים כאלה: "מן הארץ לא צמח מאומה ואנכי לא באתי שמה . . . אנשים עם גופות עופות מדבריות, אנשים עם פני עורבים, את אלה בראו האלהים הגדולים . . . ועל הארץ בראו להם האלהים מושבם . . . נשמדו נכרתו נענשו . . ."

ד.

שברי הלוח השביעי מכילים דברים מקוטעים כאלה: "כאשר בראו האלהים כלם . . ." טובים מאד היו התנינים הגדולים . . . היו לנפש חיה . . . בהמת השדה, חיות השדה, ורמש השדה . . . בהמת ורמש העיר . . . והאֵל בִּינְזִיקוּ 1) יצר שנים . . ." (נראה שמספר פה יצירת אדם ואשתו 2).

ה.

בשבר לוח אחר נמצא דבר האלהים אל האדם ואשתו: מעבר מזה מצות האלהים אל האדם על חובותיו לאלהיו, ומעבר מזה מצות האלהים אל האשה עזר האיש על חובותיה לבעלה, בדברים מקוטעים כאלה, מעבר מזה: "בכל יום תקרב לאלהיך, תקריב לאלהים עולה ותפלת הפה ומכשירין . . . תקריב לאלהיך ביראה את כל הראוי לאלוה, תחנה לאלוה ענוה ונפילת אפים, אש תקריב אליו ותביא לו מס, גם תהיה קדוש ביראת האלוה, יראת האלוה אל תעזוב, ביראת המלאכים תחיה . . ." — ומעבר מזה: "ביפי המראה . . . לאדון יפיֵךְ תהיי נאמנת, אל תקרב לו לעשות רע, בחליֵךְ לו . . . בצרתֵךְ . . ."

ו.

בלוח אחר נזכר הנחש או הדרקון **תהמת** הוא נחש התהום או הים הנותן כח לרוחות רעות למרוד באלהים, והוא

1) ר"ל ארון אור הפנים הוא האֵא.

2) והוא מקביל אל יצירת היום הששי בספר בראשית לאמר: ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה רמש והיות הארץ למינה וגו׳.

הנחש הקדמוני שלנו [1]. ומסופר שם חטא האדם הראשון [2]
וקללת האלהים בדברים כאלה: "אדון הארץ קרא שמו, האב
אִלו בעדת המלאכים הודיע קללתם. האלוה האֶאַ שמע וכבֵדו
זָעם, כי השחית האדם שלו את טהרתו. הוא כמיני, גם האֶאַ
יענישהו, סדר מילדתי, את כלם יכרית זאת כל זרעי ימחה.
בלשון המישים האלהים הגדולים קרא בחמישים שמותיו ופנה
בחרונו ממנו: יִכָּבש ויִכָּרת בפעם אחת. יזיקוהו חכמה ודעת
באיבה, ואיבה ישיתו בין אב לבן ויבזו איתם. למלך לשר
ולמושל יַטו אזנם. יכעיסו גם את אדון האלהים מרדך. ארצו
תצמיח, אך היא לא יגע בו. חפצו יִבָּצר ותאותי לא תִמָּלא
מפתח פיהו לא יאזין כל אֵל; גבו ישָׁבר ולא יֵרָפא; במיעקת
צרתו לא ישמעהו כל אֵל; לבו ישָׁפך ורוחו תפָּעם; לחטא ולאָוֶן
יבאו פניו . . . " —

ז.

אצל החטא ההוא נזכר שם גם הדעת, ובודאי כונתו
על "עץ הדעת" ועוד מצא החוקר האנגלי ראוילינזון כי בלוחות
ההם נזכר שם המקום גַן־דנים ולפעמים גַן־דונו המכוון אל גן
העדן בספר בראשית, המושקה מארבעה נהרים פרת הדקל גיחון
ופישון, כן מתואר המקום גן דונו ההוא מוקף ומושקה מארבעה
ראשי נהרות בשמותם פרת הדקל סֻרַפִּי ואוּקְנִי שהם גיחון
ופישון בתורתנו. גם נזכר בהרבה מקומות בלוחות ההם האשל
של ענו בציוני עץ החיים הנשמר בחרב מתהפכת לארבע רוחות

---

1) ונמצא בציור קדמוני בבבל מצוירות שתי צורות אנושיות אצל
עץ ושולחות ידיהן לפריו, מאחורי צורת האשה נראה נחש.

2) בשם אַדְמִי או אַדַמִי בהוראת המין השחור שבאדם, והמין
הלבן מכונה שם סרקו, ומכוון נגד בני האלהים ובנות האדם, היינו הלבנים
והשחורים, הנזכרים בספר בראשית.

השמים. ואשל אי עין כזה נמצא לרוב מצויר או חרות על כותלי היכלות וקירות ארמנות בבל גם מרוקם בשמלות; העין נשמר ע"י שני כרובים.

ספר שלישי

המבול

פתיחה.

כל בעלי מחקרי הארץ וחוקרי טיב הכדור בחפש מחופש לכל קורותיו הטבעיות, מחליטים פה אחד כי הארץ אשר אנחנו יושבים עליה, והיא מתראה איתנה ומוצקה בחוקי מוסדותיה מבפנים ומבחוץ, שנתה כפעם בפעם את פניה, הפכה משורש הרים והעתיקם ממקומם ככדור צנפה, עשתה אדמה שממה ותלאובות יליל ישימון למוצאי אגמי מי מנוחות ומקוה ימים זועפים, הובישה ככר כלה משקה כגן עדן לכברת ארץ צחה צמאון ומדבר שואה ומשמה, שמה הררי עד למישור ורכסים לבקעה, השמידה הרבה מיני בהמה וחיה ועוף מתחת השמים, ויצרה אחרים תחתם, הכחידה בעה"י ועשתה מהם רגבי עפר ואבן, הובילה שרידי שרץ המים לראשי גבעות עולם, והשקיעה סלעי צור חלמיש למצולת ימים כעופרת, החריבה ימים והחריבה מישבי בני אדם עד אשר לא נכר מקומם איהו.

אכן ביחוד היתה בעולם הקדמוני מהומה אחת בארץ, מהומה מבוכה ומבוסה גדולה ואיומה אשר בלבלה את הארץ וצאצאיה, ומחתה אותה כצלחת והפכה כקערה על פיה. למהומה הנוראה ההיא יקראו העמים ב ל ב ו ל (Revolution) ובספר תורתנו שמה "המבול" (מלשון בלבול וערבוב והשחתה בשרשי המלה).

מזכרת מהומה קדומה ונושנה כזאת בבלבול פני הארץ ושוכניה, היתה מסורה וקבלה ושיחה והגדה בפי כל העמים

הקדמונים [1] אשר שמעו וקבלו מאבות אבותיהם כשמועה כהה מזמן מרחק, והיתה לספור בלשונות משפחות הגוים לאומותם, עד שבפי האגדה המגזמת בטבעה יאומן כי יסופר היות המבול ההוא, לא כה וכה במקומות שונים במקום ובזמן לפי מזג האקלימים וטיב יצוריהם ומכון משכנם בשפלה או בהר או בנגב או במצולה כידוע, כי אם היה היה מבול א ח ד בפעם א ח ת ובזמן א ח ד על פני כ ל ה א ר ץ [2], יען אשר המסורה ההיא מלאה באמת את כל הארץ, ומשוחחת לפי תומה כי הכלבול ההוא מחה את המין האנושי כלו מעל פני כל הארץ, לבד מבית אב אחד אשר נשאר בחיים.

המסורה הזאת לא נולדה במקום ובעם שהיא מסופרת שם, כי אם התהלכה, ככל מסורות ראשיות וכלליות בימות עולם [3], מגוי אל גוי ומארץ לארץ אחרת, וכל עם ועם נתן לה מקום בארצו ותאר אותה לפי טבע האיקלים שלו. בשגם אבות העמים, בטרם נפרדו ונפזרו בארץ רבה למשפחותיהם, נאחזו בפנת ארץ קדומים קרובים אלה לאלה, ועם פזור העמים נפרצה והתפשטה גם האגדה ההיא ופרצה קדמה וימה צפונה ונגבה, מהודו עד כוש ועד בבל ופרס, מהמצריים עד הכנענים והיונים, מהסינים עד אמעריקא הצפונית והדרומית ועד אפריקא הדרומית. ואין עסקנו פה בספור המבול אצל עמים חדשים מקרוב באו בערך קדמוני עמים קדומים, כי אם בספור המבול בדבור שיריי אצל עמים ישישים מראש מקדמי גויי הארץ, בהגדה מפליאה שיחה הידית מני קדם, ורוח אחת כללית מרחפת על כלנה, ושונות הן זו מזו רק בפרטיהן.

1) חוץ מעמים השחורים באפריקא ובאויסטראליא, שאין בקרבם שום מסורה והגדה ע"ד המבול.

2) לפי האגדה במדרש בראשית רבה פרשה ל"ג (בלשונו דלא מפת ארעא דישראל במבול וכו') נראה שגם אז וביניהם נשמעה הדיעה כי המבול לא היה על פני כל הארץ.

3) ראה ע"ז במבוא לספרי מעשה בראשית.

פרק ראשון

הַמַּבּוּל בְּתוֹרָתֵנוּ.

מסורה ישנה נושנה היא ספור מעשה המבול בספר בראשית תורתנו, שכן נראה וניכר מתוכו כי הוא ישן נושן מזמן קדמוני. בעיד קראו לאניה "תבה" שר"ל ארון וארגז, ולא נזכרו בו לא מַלָּח ולא משוט ושאר כלי אניה שנודעו אח"כ בפרטי פרטיהם אל העברים כמו שנמצא בכתבי הקודש. ועוד סימן אחר מובהק לקדמותו הוא שכבר נמנו וגמרו מבקרי זמננו חכמי ישראל וחכמי האומות, כי כאשר רמזו חז"ל בתלמוד ובמדרש (גיטין ס' א' וילקוט עה"כ במגלת ספר תהלים נ') כי התורה מגילות מגילות נתנה או התיבות התיבות נתנה, כן היא, והמעריך סדר ספריה אסף שתים או שלש מגלות כאלה וחבר אותן לאחדים, כמו שנראה בבירור גמור בספור היצירה בתחלת ספר בראשית, שסידר שני ספורים זא"ז, הראשון בשם אלהים מבראשית עד ברא אלהים לעשות, והשני בשם הוי"ה אלהים מן אלה תולדות וגו' עד לשמור את דרך עץ החיים, וככה בכל ספר בראשית עד תחלת שמות, הכולל דברי ימי אבותינו. [1]

והנה עין כל קורא מאזין ומקשיב ברוח בקרת ישרה ונוכחת רואה בספור המבול בתורתנו קליעת ועניבת שתי נוסחאות קדמוניות שהיו לאחדים ביד המעריך, ואם נרצה להפרידן ולהעמידן על מכונן הראשון, נתבונן לראות שני הספורים האלה:

א.

הנוסח הראשון היותר קדמוני מספר ככה: "ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס. וירא אלהים את הארץ והנה

1) אמנם המפריזים על המדה הדרושה בהכרה וקורעים את כל חמשת חומשי תורה לגזרים, המה עברו חוק ופרצו גביל ונטו אל אחת הקצוות שאיננה מתאימה גם היא כמו הקצה שכנגדה אל פנת האמת, וזו היתה באמת סבה לקלע את רוח הבקורת מן הקצה אל הקצה.

נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ. ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ. עשה לך תבת עצי גופר קנים תעשה את התבה וכפרת אותה מבית ומחוץ בכפר. וזה אשר תעשה אותה שלש מאות אמה ארך התבה חמישים אמה רחבה ושלשים אמה קומתה. צהר תעשה לתבה ואל אמה תכלנה מלמעלה ופתח התבה בצדה תשים תחתים שנים ושלשים תעשה. ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת השמים כל אשר בארץ יגוע. והקימותי את בריתי אתך ובאת אל התבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך. ומכל החי מכל בשר ש נ י ם מכל תביא אל התבה להחיות אתך זכר ונקבה יהיו. מהעוף למינהו ומן הבהמה למינה מכל רמש האדמה למינהו ש נ י ם מכל יבאו אליך להחיות. ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה. ויעש נח ככל אשר צוה אותו אלהים כן עשה. ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ. ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה מפני מי המבול. מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה ומן העוף וכל אשר רומש על האדמה ש נ י ם ש נ י ם באו אל נח אל התבה זכר ונקבה כאשר צוה אלהים את נח. בשנת שש מאות שנה לחיי נח ב ח ד ש ה ש נ י ב ש ב ע ה ע ש ר י ו ם ל ח ד ש ביום הזה נבקעו כל מעינות ת ה ו ם ר ב ה ו א ר ב ו ת ה ש מ י ם נ פ ת ח ו. בעצם היום הזה בא נח ושם וחם ויפת בני נח ואשת נח ושלשת נשי בניו אתם אל התבה. המה וכל החיה למינה וכל הבהמה למינה וכל הרמש הרמש על הארץ למינהו וכל העוף למינהו כל צפור כל כנף. ויבאו אל נח אל התבה ש נ י ם ש נ י ם מכל הבשר אשר בו רוח חיים. והבאים זכר ונקבה מכל בשר באו כאשר צוה אותו אלהים. ויגברו המים וירבו מאד על הארץ ותלך התבה על פני המים. והמים גברו מאד מאד על הארץ ויכסו כל ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים. חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים

ויכסו ההרים. ויגוע כל בשר הרמש על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה ובכל השרץ השורץ על הארץ וכל האדם. ויגברו המים על הארץ חמישים ומאת יום. ויזכר אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה אשר אתו בתבה ויעבר אלהים רוח על הארץ וישכו המים. ויסכרו מעינות תהום וארבות השמים. ויחסרו המים מקצה חמישים ומאת יום. ותנח התבה בחודש השביעי בשבעה עשר יום לחדש. והמים היו הלוך והסור עד החודש העשירי. בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים. ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ. ויסר נח את מכסה התבה וירא והנה חרבו פני האדמה. ובחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה הארץ. וידבר אלהים אל נח לאמר: צא מן התבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך. כל החיה אשר אתך מכל בשר בעוף ובבהמה ומכל הרמש הרֹמש על הארץ היצא אתך ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ. ויצא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו. כל החיה כל הרמש וכל העוף כל רֹמש על הארץ למשפחותיהם יצאו מן התבה. ויברך אלהים את נח ואת בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ. ויאמר אלהים אל נח ואל בניו אתו לאמר: ואני הנני מקים את בריתי אתכם ואת זרעכם אחריכם ואת כל נפש החיה אשר אתכם בעוף ובבהמה ובכל חית הארץ אתכם מכל יוצאי התבה לכל חית הארץ. והקימותי את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ. ויאמר אלהים זאת אות הברית אשר אני נותן ביני וביניכם ובין כל נפש חיה אשר אתכם לדורות עולם. את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ. והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן. וזכרתי את בריתי אשר ביני וביניכם ובין כל נפש חיה בכל בשר ולא יהיה עוד המים למבול לשחת כל בשר. והיתה הקשת בענן וראיתיה לזכר ברית עולם בין אלהים ובין כל נפש חיה בכל בשר אשר על הארץ". —

ב.

הנוסח השני לראישון בזמן מספר ככה: "וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום. וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו. ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים כי נחמתי כי עשיתים. ונח מצא חן בעיני ה'. ויאמר ה' לנח בא אתה וכל ביתך אל התבה כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה. מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו. ומן הבהמה אשר לא טהורה היא שנים איש ואשתו. גם מעוף השמים שבעה שבעה זכר ונקבה לחיות זרע על פני כל הארץ. כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה ומחיתי את כל היקום אשר עשיתי מעל פני האדמה. ויעש נח ככל אשר צוהו ה' ויסגור ה' בעדו. ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ. ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה. ויהי המבול ארבעים יום על הארץ. וירבו המים וישאו את התבה ותרם מעל הארץ. כל אשר נשמת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו. וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים וימחו מן הארץ. וישאר אך נח ואשר אתו בתבה. ויכלא הגשם מן השמים. וישובו המים מעל הארץ הלוך ושוב. ותנח התבה על הרי אררט. ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח את חלון התבה אשר עשה וישלח את העורב ויצא יצא ושוב עד יבשת המים מעל הארץ. וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים מעל פני האדמה. ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה ותשב אליו אל התבה כי מים על פני כל הארץ. וישלח ידו ויקחה ויבא אותה אליו אל התבה. ויחל עוד שבעת ימים אחרים ויוסף שלח את היונה מן התבה. ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה וידע נח כי קלו המים מעל הארץ. וייחל

עוד שבעת ימים אחרים וישלח את היונה ולא יספה שוב אליו עוד. ויבן נח מזבח לה׳ ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח. וירח ה׳ את ריח הניחוח ויאמר ה׳ אל לבו לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא אוסיף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי. עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבותו.״

* * *

אלה הן שתי המגלות הקדמוניות במסורת האומה, אשר האחיד המסדר בספור אחד כדרכו, והקורא הבוחן ובודק בכתובים ההם בלב מאזין ומקשיב ישכיל ויבין פועל המעריך והמאחד, ויתבונן להשוות כמה הדורים ורכסים במקראות האלה, אשר רבת נלאו בהם מפרשי התורה בישראל ובאומות, ואלפי רבבות גליוני מקשים ומתרצים ומפלפלים יהיו אך למותר.

פרק שני

הַמַּבּוּל בְּבָבֶל.

מסורת המבול אצל הבבלים, הדומה הרבה לספור המבול בתורתנו, נודעה לנו כבר ע״י ב י ר ו ס י הכשדי עפ״י שרידי פליטת ספריו בספרי האחרונים כנ״ל, המזכירים שני קיצורים בתוצאות שני סופרים מאוחרים הנ״ל, שהם אלכסנדר ואבידן, בנוסחאות שונות בפרטיהן אך מתאימות בכלליהן, ומקוים כלל הספור ההוא בזמננו ע״י מציאות חותרים חופרים וחודרים וחוקרים בחרבות בבל העתיקה, אשר מצאו שיר המבול חרות בכתב יתדות על לוחות לבנים, במספר שנים עשר לוחות חֵמָר, ובהם נמצא ספור המבול, בעין סניף לנושא הכללי מהשיר ההוא, על לוח האחד עשר.

השיר הזה הועתק בפקודת אסורבנפל מלך אשור, כששים שנה קודם חורבן בית ראשון, מנוסח אחד ישן נושן שהיה נמצא בעיר אֶרֶךְ מקום בית מדרש גדול לכהנים שהיה מפואר עוד בימי הסופר סטראבו. והעיר אֶרֶךְ היתה, כמו העיר ס פ ר ה הנ"ל וכמו העיר קרית ס פ ר הנזכרת בספרי יהושע ושופטים, מקום שבת תחכמוני ששם יסדו קדמוני מלכי אשור עקד ספרים, ורוב הלוחות אשר העתיקו אנשי אסורבנפל להניחם בעקד הספרים בנינוה, הועתקו מאוצר הכתבות ההוא שהיה בעיר אֶרֶךְ.

אם אמנם יפלא ממנו להגביל זמן חבור השיר ההוא, בכל זאת נדע נאמנה שהיה בימי קדמות מלכות הכשדים, למצער שמונה עשרה מאות שנים קודם חורבן בית שני, ולפי השערה עוד קודם לזה, ובכל אופן הרבה לפני משה רע"ה, בין שנתחבר בראשיתו בשפה שמית שהשתמשו בה אז סופרי נינוה ובבל, בין שהועתק בזמן קדום ההוא מאחת מגלות ישנות בלשון אכדית, שהיתה שפה טוראנית אשר דברו בה קדמוני יושבי ארץ הכשדים, מכל מקום נודע ונכר בהרבה ראיות ועדיות שאינן מוכחשות, כי חותם זמן קדם קדמתה מפותח על סגנון לשון השיר ההוא לעיני יודעי דרכיה ומכירי נתיבותיה.

ולמען נתבונן היטב די באר על נוסח הלבנים, נחוץ מקודם לשים לפני עיני הקורא ספורי בירוסי עפ"י הסופרים הנ"ל בשתי הנוסחאות הנ"ל.

א.

נוּסַח אַלֶכְּסַנְדֶר.

"וימת המלך אוֹטִיאַרְטֶס וימלך תחתיו בנו קְסִיזוּתְרוּס שמונה עשר סהרים [1]. בימיו היה המבול הגדול המסופר ככה

---

1) על אודות מנין שנות סהרים (Sares) ראה בספר הששי פרק שביעי.

בזכרונות קודש: קרונוס נראה אל המלך ההוא בחלום הלילה ויגל את אזנו כי בחמישי עשר יום לחודש דַזְיוֹס [1] יִמָּחו כל בני האדם ממי המבול, ויצו את המלך לאמר: קים אסוף ראשית ותָוֶך וסוף מכל הנמצא בכתובים וטמנהו בעיר השמש היא סִפָּרָא [2]. ואתה עשה לך אניה ובֹא אליה אתה וביתך וכל אהביך היקרים לך. ואספת אל האניה מכל מאכל ומשקה, והבאת אליה מכל החי, עוף כנף והולכי על ארבע, והכין הכֹל להיות אֳנִי שיט. וישאל קסיזותרוס לאמר, לאיזו פאה תחל התבה לצאת לדרכה? ויענהו קרונוס ויאמר "מול האלהים". ויצוהו להתפלל בעד שלום בני האדם. ויעש קסיזותרוס כן ויבן אניה ארכה חמש מדות [3] ורחבה שתי מדות. ויאסוף אליה ככל אשר צוהו האלהים, ויבֵא את אשתו ובניו ואוהביו הקרובים אליו. ויהי המבול על הארץ, ויהי כאשר שבו המים הלוך וחסור, וישלח קסיזותרוס אחדים מבעלי כנף, ולא מצאו מזון לפיהם

---

1) כן שמו בלוח המקדונים, ובלוח הבבלים הוא חודש סיון.

2) היא קרית ספר הכשדים כנ״ל, ע״ש אוצר גדול מספרים שעקרו שמה בימים קדמונים. העיר הקדמוניה ההיא נפלגה ע״י הנהר פרת או התעלה ממנו הנקראת נהר אגנה לשני חלקים, וזהו טעם המשקל הזוגי בשם העיר הזאת במקרא סְפַרְוַיִם (מ״ב י״ז ל״א י״ח ל״ד ישעיה ל״ו). החלק האחד נקרא סִפַּר שַׁ סַמַּס ר״ל קרית ספר הקדושה לאלוה שמש הוא שמש כנ״ל, והשם ע״ד עיר השמש או עיר ההרס במצרים ובכנען. והחלק השני נקרא סִפַּר שַׁ עֲנוּנִית ר״ל קרית ספר הקדושה להאלוהה ענונית הנ״ל. ונקרא חלק העיר הזה גם בשם א ג נ ה ע״ש התעלה הנ״ל, ואחד מלכי כשדים האחרונים הוא המלך סַגַּרַקְטִּיַם בנה שם את היכל אוּלְבַּר מקדש ע נ ו נ י ת, והוא, כמו קסיזותרוס, הביא מעיר לרכן לעיר ספרא טבלאות נסתרות אשר החביא אותן באבן פנת ההיכל ההוא. ולפי השערה היעתקו על הלוחות ההם דברי הלוחות הראשונים אשר הטמין קסיזותרוס לפני המבול.

3) מדת העמים הקדמונים המבֻלה 625 רגל.

5*

ומנוח לכף רגלם וישובו אל האניה. ויוחל ימים אחדים ויוסף שלח אותם מן האניה, וישובו גם הפעם ורגליהם טבועות בטיט עפר. ויוסף וישלח אותם בפעם השלישית ולא יספו בעלי הכנף לשוב אליו עוד. וידע קסיזותרוס כי חרבה הארץ. ויעש פתח בגג האניה וירא כי עמדה על אחד ההרים. ויצא הוא ואשתו ובתו והמַלָּח שלו. ויחל את פני הארץ ויבן מזבח ויעל עליו עולות לאלהים. והוא חמק עבר עם הנלוים אתו ולא נודע איפה הלכו. ויראו הנשארים באניה כי בושש קסיזותרוס לשוב, ויצאו גם הם על הארץ ויבקשוהו בקראם את שמו. ולא יספו עוד לראות את קסיזותרוס. אך שמעו קול מן השמים מצוה אותם להתהלך את האלהים ומגלה אזנם כי המלך אשר היה צדיק תמים לֻקח השמימה לשבת שם בעדת האלהים וגם אשתו ובתו והמלח של האניה ישבו שם. ויוסף הקול ויצו את הנשארים לשוב לארץ בבל ולחפור שם מאדמת העיר ספרא את הכתבים הטמונים שם למען ימסרו אותם לבני האדם כי כן מצות העליון. ויוסף הקול להודיעם כי הארץ אשר דרכה כף רגלם עליה היא ארץ ארם. ויהי כשמעם את הקול מדבר אליהם ויזבחו זבחים לאלהים וישובו ויבאו ברגליהם בבלה.

מן אנית קסיזותרוס אשר עמדה בארם נשאר חלק אחד בהרי גורדיא היא קורדיסטן אשר בארץ ארם, והעולים להתפלל שמה מביאים משם מעט חֵמָר אשר יגרדו מעל החרבות, והוא להם סגֻלה נגד לשון הרע.

ויבאו אנשי קסיזותרוס לעיר בבל, ויחפרו את הכתבים הקבורים באדמת קרית ספרא, וייסדו ערים ויבנו היכלים ויחזקו את בדק העיר בבל".

ב.

נוסַח אֲבִידֶן.

"אחרי מות המלך אֲוֹדֶרֶזֶךְ מלכו הרבה מלכים בארץ, ואחריהם מלך סִיזִיתְרוּס, אשר היה דבר קְרוֹנוֹס אליו, כי בחמשה

עשר יום לחודש דַזְיוֹס יהיה גשם גדול על הארץ. ויצוהו האלהים לצפון אתו את כל הלוחות הכתובים בעיר השמש ספרא. ויעש סיזיתרוס כן ויבא באניה לשוט לארץ ארם כי היה היה כאשר דבר האלהים. ויהי כאשר עמד הגשם מרדת וישלח ביום השלישי הרבה צפרים לראות אם ימצאו מקום יבשה במקוה המים. אך הצפרים לא מצאו מנוח לכף רגלם כי כסה הים את פני הארץ וישובו ויבאו אל סיזיתרוס. ויוסף וישלח עופות אחרים. ואחרי כן שלח בפעם השלישית את הצפרים וישובו אליו ורגליהם מכוסות בטיט. ואיננו כי לקחו אותו האלהים מקרב בני האדם. ומעין אניתו אשר עמדה בארם עושים יושבי הארץ קמיעית לתלות בצואריהם נגד מעשה כשפים.

ג.

נוסַח הַלְבֵנִים. [1]

הספור החיות על לוחות הלבנים אשר נמצאו בימינו בעקד הספרים של המלך אסורבניפל, שבא בקרבו מעשה המבול כעין סניף, היא הגדה שיריית גדולה חרותה על י"ב לוחות כנגד י"ב המזלות וכנגד שמות י"ב החדשים באכדית, המכילים י"ב ספורים שהם חלקי האגדה ההיא. ספור אחד על לוח אחד, וכלל השירה סובב הולך על תולדות חיי איזה גבור בעל שם מושל בבל, מוחתל בערפלי משלי עולם קדמוני, אשר תארו ותוקף גבורתו מתאימים עם המסופר בתורתנו על נמרוד, ושם הגבור ההוא איננו מפורש שם אך רמוז על הלוחות בציון רעיוני [2],

---

1) עפ"י הספר האחרון של George Smith המכונה Chaldäische Genesis והעתקתו שם מתוקנת מכל ההעתקות שעשו לפנים הוא ואחרים מספור מעשה המבול.

2) שקורין Ideogramm אשר לא בטאו עפ"י הברתו כי אם הובן עפ"י רמז ידוע אצלם כעין הציון שלנו .X או .N. N או נקודות . . . או קו — אצלנו; או כעין נוטריקון והלוף ותמורה אצל המקובלים.

והסכימו חוקרי האשורית עם החכם Smith לבטא את השם הזה כמו יִצְדֻבַּר בהברה השפתית של האות הרמזי המציין שמו.

לפי השערה נתחברה ונחרתה ההגדה ההיא כאלפַּיִם שנה לפני חורבן בית שני, והרבה מקודם לכן היתה מסורה בע״פ בקרב העמים ההם, ונמצא מקצתה חרותה בכתבת קעקע על מפות עתיקות בבבל, המציגת מלחמת יצדבר ומרעהו העאבאני עם הארי ועם הפר, והליכת יצדבר לבקש את הזיזדרה בתוך התבה שלו. ועוד נמצא שמו על ספר איצטגנונית ישן נושן בבבל, ועל רשימה עתיקה מכלי עץ ואניות הנמצאת על לוח אחד בימי אסורבניפל, ושם נזכרת העיר סורפק ״עיר התבה״ (ברמז על תבת נֹח) ונזכרת גם אנית יצדבר, ועוד נמצא שמו בנוסח תפלה אחת לשמו מפני שהיה בתור אלוה בימי קדם כנ״ל.

שנים עשר הלוחות ההם מפוצמים לרסיסים, ואך בעמל גדול הרכיב החכם Smith כמה שברים מהם לעמוד על תוכן ענינם כזה: ראשית השירה מתהלת בזמן ישן נושן, בעוד ארך היתה עיר ואם נגב ארץ בבל, העיר ההיא היתה מקודשת אל האלוה ענו ואשתו ענת, ובקרבה משלה אז מלכה בשם עשתר בת ענו וענת, היא היתה אשת תמוז ראש העיר, אשר אח״כ עשאוהו לאלוה גם הוא, ואחרי מותו היתה היא המושלת בעיר ארך, אבל בזנוניה היתה למורת רוח כל הארץ. הלוח הראשון מספר מולדת יצדבר וכבוש בבל ע״י אנשי עילם. בראשו נמצאת המלה נקבי שר״ל קללה או אסון, היינו התלאה אשר מצאה את יצדבר שזהו תוכן כל השירה. המלך האלהיי ההוא מתואר כגבור מלחמה וגבור ציד, כאחד הענקים אשר כבש את ממלכת בבל. כל עמק הנהר פרת נפלג אז לממלכות קטנות, ויצדבר האחיד אותן בכוחו הגדול תחת ממשלתו ויסד את הממלכה הגדולה הראשונה באסיא בארץ שנער בערי בבל ואכד וארך וניפור שהוא כלנה לדחז״ל, וכ״ז מסכים בד בבד אל הכתובים אצל נמרוד (בראשית י׳ ח׳—י׳)

"וכוש ילד את נמרוד הוא החל להיות גבור בארץ הוא היה גבור ציד לפני ה' ותהי ראשית ממלכתו בבל וארך ואכד וכלנה בארץ שנער מן הארץ ההיא יצא (נמרֹד אל) אשור [1] ויבן את נינוה ואת רסן [2] וגו'" כמו שידענו היום בברור גמור כי הגבור נמרֹד ההוא שייך למחזור הגדות האשורים והבבלים. ונמצא בשירה ההיא ששם אלהי ס מ ס כאלו היה השמש אבי י צ ד ב ר (שכן היה מנהג האומות בימים ההם לתת כל מלך אדיר כבן אלהים או בן השמש) והאלוה ס מ ס מכונה בכתֹבת היתדות גם Kusu היינו כ ו ש שהיה אבי נ מ רֹ ד [3].

---

1) ע"כ מכונה אשור במיכה ה' ה' "ארץ נמרד".

2) בכתובת מצבת המלך אסורבניפל נקראת העיר רסן בכינוי "עיר הציד".

3) אחרי אשר היה השם נ מ ר ו ד מפורסם בימי בראשית לגבור בארץ, והיה למשל לאמר על הדומה לו: "כנמרד גבור ציד לפני ה'", לא נמצא עליו שום הגדה עד סוף ימי בית שני, שאז נמצא בספרי יהודים ונוצרים הרבה הגדות על נמרד: יוסיפוס מספר כי נמרד היה ראש אנשי דור הפלגה בבנין המגדל בבבל, והיה צר ואויב להשי"ת, ומלך בבבל כאשר הפיץ ה' את כל העמים. באגדות התלמוד ובמדרשים נמצא נמרד כבן דורו של אברהם, המגין על עבודות האלילים, ועשה את האש לאלהות, ובעיר אורפה בארץ סוריא או באור כשדים השליך את אברהם לתוך כבשן אש, על אשר מיאן להשתחוות לאליליו. ונמכרו הגדות כאלה גם אל הערביאים, ובפיהם חי נמרד עד היום הזה, והם מיחסים לנמרד הגבור הגדול כל טוב וכל רע, וקוראים על שמו הרבה הרבות העולם הקדמוני כידוע. ויודעי בינה לעתים בספרי דברי הימים נחלקו בזמנו של נמרד: יוליוס אפריקאנוס ואייזעביוס הנ"ל סוברים כי נמרד הוא המלך עוועכוס המלך הראשון אחר המבול אצל בירוסי. הארמי משה מקירעניע (משורר יהודי באלכסנדריא במאתים לפני חורבן בית שני) מספר מנמרד כי הרחיב את ממלכתו עד הרי ארם, ולבסוף כאשר רצה לכבוש גם את ה א י ק מלך ארם נהרג; ולדעתו הוא נמרד הוא בל אלהי בבל. לדעת אחרים הוא נמרד הוא נינוס אשר בנה את העיר נינוה. ומקצתם הפריזו באמונתם לחשוב כי נמרד הוא אלאורס המלך הראשון בבבל לפני המבול אצל בירוסי. ובאחרונה נמצא על נמרד הגדה מפליאה בספר עבודת האדמה להנבטיים. הספר הערבי הזה מיוחס בטעות לזמן קדמון בבבל כנ"ל. ובכ"ז יוכל להיות שנמצא בו קצת

בלוח הראשון הפרוץ מרובה על העומד ואין לבא עד תבונתו. — הלוח השני והשלישי מספרים איך י צ ד ב ר ראה בחלומו והנה כוכבי השמים נופלים על הארץ, ובנפלם הכו אותו על גבו. אחר כן ראה תמונה נוראה נצבת עליו, פניה פרואים וברגליה כצפרני ארי, ויפן אל כל החכמים ויאמר לתת שכר רב אל הפותר את חלומו, משפחתו תהיה חפשית, שמו יְכֻבד במקהלות, יעלה על בגדיו אבנים טובות ומרגליות, ומספר נשיו ירבה; אך אין מגיד לו. ויצו האלוה ס מ ס את החוזה הפראי בן־הֶעַא (העאבני) לעזוב את המדבר ולבא אל י צ ד ב ר, ויעש כן ויקם ויבא אל העיר א ר ך אל חצר מלכות י צ ד ב ר, ויתרועע עם המלך ויהי לו עבד נאמן ואהוב במסעי הציד להשמיד חיות רעות המשחיתות בארץ. ומסופר שם בלוח השני איך י צ ד ב ר ובן־העא תפשו חי את הפר האלהיי בעל כנפים (מכוון נגד החודש השני בלוח השנה שלהם המכונה עיש"ז חודש הפר כנ"ל).

הלוח הרביעי מדבר על חית הים ושמה ב ו ל (או ב ל ע שר"ל הבולע והמבלע והמשחית) אשר יצא כפעם בפעם ממצולת

מסורות קדמוניות אשר נשכחו ברבות הימים. בספר הזה נזכר נמרד בראש בית מלכות בבלית המכונה הכנענית. ורומז לד"ק על הערביאים הנזכרים אצל בירוסי אשר מלכו בבבל בין 1500 ובין 1300 לפני כפירתם. ובאמת ידענו כי חלק אחד מארץ עֲרב נחשב אז לארץ כוש. ויען שנזכר נמרד בספר בראשית לבן כוש, מצאו בו את המיסד המלכות הערבית בבבל. וכאשר נגלו כתבי היתדות ההלו חוקרי האשורית להתחקות על שרשי נמרד והרבו בהשערות שונות: לדעת העברי ראוולינזון הוא נמרד הוא בל־ניפרו הראש השלישי של אלהי הכשדים או שהיה נרגל אלהי המלחמה, ולדעת Sayce ואחרים הוא נמרד הוא מרודך אלהי בבל, ולדעת אָפּערט לא היה נמרד שם אישיי כי אם שם איזה עם או ארץ, ולדעת גיורג ראוולינזון היה נמרד היוסד מלכות כשלשת אלפים שנים לפני כפירת הנוצרים. וההשערה היותר קרובה להאמת היא השערת כמיטה כי נמרד היא הגבור המסתרי יצדבר הנזכר בשירת המבול, אשר כל מעשיו וגבורותיו שם מסכימות אל המסופר על נמרד בתורתנו, שכן היה גם יצדבר גבור ציד אשר הרג אריות ונמרים, וראשית ממלכתו היתה בבל, ומשל על כל הארצות הנזכרות בספר בראשית אצל נמרד, וביחוד בעיר ארך הנזכרת בשניהם כנ"ל.

הים לבלע ולהשחית את הארץ ולבלוע נערות קטנות, עד אשר הכה אותה יצדבר ותמת (הלוח הרביעי הזה מכוון נגד החודש הרביעי בשנתם המכונה עש"ז הודש מפלה על הורע כנ"ל).

הלוח החמישי מזכיר את יצדבר כתור שר צבא מלחמה, ומספר איך יצדבר ובן־העא הרגו את העריץ הומבבא מלך עילם ואת בלשו וירשו את ארצם (מכוון נגד החודש החמישי המכונה עש"ז הודש האש כנ"ל כי נמרד היה בבחינת סיד האש כנ"ל והוא כנגד המזל אריה הרומז ג"כ על האש גם לדהז"ל).

בלוח הששי והשביעי מסופר מעשה עשתר היא אסתר (מכוון נגד החודש הששי בלוח השנה שלהם המכונה עש"ז הודש אסתר כנ"ל), שכאשר כבש יצדבר את עילם ויהרג את מלכה ויירש את ממלכת בבל וכל אגפיה, ויבא לחצרית ארמון אֶרֶך ויעש שם משתה גדול לכל גבוריו ועוזריו ובעלי בריתו, ותראהו המלכה עשתר מלכת אֶרֶך אשת תמוז מלך אֶרֶך המת (וישמו בציון הרעיוני "בן רוח חיים" כנ"ל בפרק התמוז) ותחשק נפשה ביצדבר ותתאו להיות לו לאשה ולשים כתר המלכות בראשו, אך יצדבר לא חפץ לקחתה, ויחר אף עשתר ותעל השמימה ותחל את פני אביה ענו לברא לה פר אחד למען תקח נקמתה ביצדבר, ותעז יד יצדבר על הפר ויהרגהו, ותוסף עשתר ותואל לרדת שאולה לבקש את מלך בלהות לנקום נקמתה ביצדבר. ואלה דברי השירה ההיא: „אל השאול ארץ . . הטתה עשתר בת סין את אזנה, יתט בת סין את אזנה אל בית החשך מעון האלוה אִרְכַּלָּה, אל הבית אשר הבא בו לא ישוב, אל הדרך אשר נתיבו פונה אחורנית, אל הבית אשר באיו יקוו לאור ואין, אל המקום אשר עפר לחמו ומאכלו רפש, לא תבא נהרה בו, אנשיו יושבים בחשך ובצלמות, ומושליו בדמות בעלי כנף רבי הנוצה, על שער ובריח נפזר אבק. ויהי כבא עשתר אל שער השאול ותקרא אל שומר השער ותצוהו לאמר: שומר השער, פתח שערך, פתח שערך ואבא בו, אם אינך פותח השער ולא תתנני לבא בו,

אשבר את הדלת, אכת את המזוזות, אפצם את הצירים, אבקיע את הארמון; אעורר את הרפאים הבולעים את החיים, על החיים יתגברו המתים. ויפתח השוער את פיו ויקרא אל הנשיאה עשתר: הרפי גבירה, אל נא תעשי כזאת. אלכה ואדברה דבריך באזני המלכה נִינְקִיגַל [1]. השוער נכנס וקרא אל נינקיגל: המים האלה אחותך עשתר . . . כשמוע נינקיגל את הדברים האלה . . . תתאבל על הבעלים העוזבים את נשותיהם, תתעצב על הנשים המתרחקות מחֵק בעליהן, על הילודים כנפל טמון תתאבל, אשר לא נולדו בעתם. לך, שומר, פתח שערך, והסגיר אותה כמו הבאים לפניה. — השומר הלך ופתח שערו: בֹאי הנה, גבירה . . . היכל השאול ישמח על בואֵך. הביא אותה דרך השער הראשון, ובבואה הסיר מעל ראשה את הכתר הגדול. — "מדוע, השומר, הסירות את הכתר הגדול מעל ראשי?" — בֹאי הנה גבירה, כי כן תעשה אלהת השאול להבאים בגבולה. דרך השער השני הביא אותה והסיר את נזמי אזניה. — "מדוע, השומר, הסירות את נזמי אזני?" — בֹאי הנה, גבירה, כי כן תעשה אלהת השאול להבאים בגבולה. דרך השער השלישי הביא אותה ולקח את הענק מצוארה. — "מדוע, השומר, לקחת את הענק מצוארי?" — בֹאי הנה, גבירה, כי כן תעשה אלהת השאול להבאים בגבולה. דרך השער הרביעי הביא אותה ולקח את עדיי החזה מעליה. — "מדוע, השומר, לקחת את עדיי החזה מעלי?" — בֹאי הנה, גבירה, כי כן תעשה אלהת השאול להבאים בגבולה. דרך השער החמישי הביאה ולקח את אזור חלציה. — "מדוע, השומר, לקחת את אזור חלצי?" — בֹאי הנה, גבירה, כי כן תעשה אלהת השאול להבאים בגבולה. דרך השער הששי הביאה והסיר את אצעדות ידיה ורגליה. — "מדוע, השומר, הסירות אצעדות ידי ורגלי?" — בֹא הנה, גבירה, כי כן תעשה

1) נין־קי־גל היא 'המטרוניתא הגדולה בארץ„ המכונה **אלת** והיא אשת אלהי השאול נין־עזו. ובעולם העליון היא **בֵלִית** אשת **בֵל**.

אלדת השאול להבאים בגבולה. דרך השער השביעי הביא אותה ופשט את בגדי בשרה. — "מדוע, השומר, פשטת את בגדי בשרי ?' — באי הנה, גבירה, כי כן תעשה אלהת השאול להבאים בגבולה. ויהי אחרי הדברים האלה ותרא נינקיגל את עשתר בשאול ויחר אפה על היותה שם. נינקיגל מהרה ובטאה אלה כנגדה. נינקיגל פתחה את פיה ותאמר, אל סימטר עבדה קראה ותצוהו: לך סימטר וקח את עשתר ממני, והוציא אותה . . . בעִוָּרון הך אותה, באיד צלע הך אותה, בנכה רגלים הך אותה, בדאבון לב הך אותה, בחלי ראש הך אותה, את כל גופה הכה — אחרי אשר ירדה עשתר שאולה. לא אבה הפר לעלות על הפרה, החמור לא קרב אל האתון, השפחה חדלה משכוב בחֵק אדוניה . . . [1]. פָּפְּסוּקַל עבד האלהים הגדולים, נשא את עיניו אליהם, סמס קם והתחנן אל אביו, אל הֶעָאַ המלך הלך ובכה: עשתר ירדה שאולה ולא שבה, וימים רבים אחרי אשר ירדה עשתר שאולה לא חפץ הפר לבוא על הפרה, ולא קרב החמור אל האתון, והשפחה לא חפצה קרבת אדוניה. הֶעָאַ שת עצות בחכמת לבבו, ויצו את הכרוב אֱהוּזוּ־נָמִיר לאמר: לך אדוזו־נמיר, אל שערי השאול יהיו פניך מועדות, שבעת שערי השאול יפתחו בבואך, נינקיגל תראך ותשמח לקראת באך, להניח לבבה ולשכך חמתה השביעֶהָ בשמות האלהים הגדולים. שא עיניך: אל הנהר השוטף שית לבך; כאשר ינתן צו על הנהר השוטף, תשתה מים ממנו. בשמוע נינקיגל את הדברים האלה ספקה על שדיה ופרשה בידיה, נוד התנודדה ומאנה להנחם: גש הלאה, אדוזו־נמיר, שר

---

1) החכם D. Oppenheim (Jüd. Literaturb. 1874, 14) העיר על הדמיון שבין ההגדה הבבלית הזאת ובין האגדה בגמרא בבלי יומא ס"ט סנהדרין כ' על היצר הרע ע"ש ובילקוט נחמיה סי' תתרע"א. וגם השם עשתר (Istar) נודע להז"ל בשם אסתר (מגלה י"ג וילקוט אסתר תתרנ"ג) או אסתהר או אסטהר (ילקוט בראשית מ"ד) והיא האלילה עשתרות במקרא, ועיין במבוא כפרי מעשה בראשית עכ"ז.

בית הסוהר הגדול יכלאך, גללי העיר תאכל, שפך צנורי העיר תשתה, צל הכלא יהיה משכבך, צחיח סלע מושבך, חמס וכפן ישדו מקום מקלטך! — נ י נ ק י ג ל פתחה את פיה ואמרה, אל ס י מ ט ר עבדה קראה ותצוהו: לך ס י מ ט ר, הך את ארמון המשפט רסיסים, על הגזית תלחין באבן פַּא. הוא הוציא את הרוח והושיב אותו על כסא הזהב; על ע ש ת ר שפך מימי החיים והביא אותה החוצה. מן השער הראשון הוביל אותה והשיב לה בגדי בשרה, מן השער השני הוביל אותה והשיב לה אצעדות ידיה ורגליה, מן השער השלישי הוביל אותה והשיב לה אזור חלציה, מן השער הרביעי הוביל אותה והשיב לה עדיי חָזֶהָ, מן השער החמישי הוביל אותה והשיב לה ענק צוארה, מן השער הששי הוביל אותה והשיב לה נזמי אזניה, מן השער השביעי הוביל אותה והשיב לה את הכתר הגדול על ראשה . . .״ —

בלוחות השמיני התשיעי והעשירי מסופר שיחות בן־הֶעָאַ עם העצים, מות בן־הֶעָאַ, מסעי י צ ד ב ר לבקש את הז י ז ד ר ה הנצל ממי המבול, כי כראות ע ש ת ר כי לא בשמים ממעל ולא בשאול מתחת יכלה לעשות נקמה ב י צ ד ב ר, נקמה אמה ע נ ת את נקמתה בשלחה על י צ ד ב ר צרעת ממארת. גם מות רעהו בן־העאַ הוסיף יגון על מכאובו. הלוחות האלה שבורים לרסיסים, ואף שרידי שורות מקוטעות נמצאו זעיר שם זעיר שם. בשברי הלוח השמיני נקרא כדברים האלה: ״ע נ ת מזקת האנשים הכתה את י צ ד ב ר ובתוך עצמיו מת, הוא אמר והגיד אל רעהו: רֵעִי, אל תשאלני מדוע ערום אנכי, אל תחקורה מדוע הייתי למשסה, אלוה לא ישים לב לזאת, מדוע נחרו עצמותי? רֵעִי, ראיתי חלום שלישי, וההלום אשר ראיתי חלף כליל. הוא קרא אל אלהי הארץ וחפין למות. סער עמד מתוך החשך, ברק רב והצית אש, וצל המות נטה. הוא חלף, האש שקעה, הוא הכה אותו והיה לתמר . . .״ — בן־הֶעָאַ לא יכול לפתור את חלום י צ ד ב ר אשר ערך אתו לקרב. בן־הֶעָאַ מת. י צ ד ב ר הולה בכאב אנוש גלמוד בלי רעהו ירא את המות

האויב האחרון של האדם. ויתאזר ויקם ויעזוב את ארץ מלכותו וילך המדברה לבקש את הַזִיזַדְרָה אבי אבותיו. הוא "אור החיים" הנצל ממי המבול, אשר הובילוהו האלהים עלמות לחיי נצח, למען יודיעהו איככה היה לאיש חי לעולם ולא ידע מות, ומה יעשה גם הוא להיות כמוהו. וככה חרות על שברי הלוח התשיעי: יצדבר על מות רעהו בן־הֶעָאַ מקונן מר ונופל מלא קומתו ארצה ואומר, נפשי התעטפה, פחוד פחדתי מפני המות והנני שוכב מלא קומתי ארצה. לבקש את הזיזדרה בן אוּבַרְטוּטוּ [1]) קמתי לצאת לדרך, הלכתי בלב שמח, אל קרבת ההרים הלכתי בלילה. חלום ראיתי ואימתה בעתתני. נפלתי על פני והתפללתי אל סין ושועתי באה לפני האלהים. נתנו שלום בנפשי וישלחו לי חלום." — בספור החלום חסרים הרבה מקומות על הלוח, ולא נותר מהם זולתי איזו שברים, וכן בספור קורות מסעו הפרוין מרובה על העומד, ונכר מתוכו איך אחרי אשר חלם יצדבר חלום, בא אל ארץ תלאובות, וראה שם חיות נוראות בתמונות משונות, חצין אדם וחצין עקרב, אשר רגליהן יורדות שאולה, וראשיהן מגיעים השמימה. יצדבר שאל את פי החיות ההן וגלה את אזנן כי הולך הוא לבקש את הזיזדרה, ואחת החיות הורתהו את דרך ארץ החיים. יצדבר הלך לדרכו ועבר את הארץ מז, מדבר החול הגדול למערב פרת הוליכהו דרך אפל ויָגַע עד אשר בא אל מקום אחד, ששם עצים נוצצים נושאים פרי אבנים יקרות. יצדבר הלך הלאה ובא אל חוף הים. —

בלוח העשירי מסופר שכאשר הגיע יצדבר אל חוף הים מצא שם שתי נשים, שם האחת סִידוּרִי ושם השנית סַבִיתָא

---

1) החכם האנגלי Sayce מברר כי מקור השם הזה מלשון אכדית ומורה "נוגה מבוא השמש, ויען שנראה כי סוף הזיזדרה היה כקץ אבי זקנו של נח בתורתנו, שגם הוא לקח מאת האלהים השמימה, נמצא כי שם אבי חנוך הוא ירד הרומז גם הוא על ירידת השמש במבואו בערב.

אשר סגרו בעדו את הדרך — אחרי אשר נתעה יצדבר ימים רבים במסעיו פגע באיש יודע דרך אניה בלב ים ושמו "אור־חמישין" [1] הוא אוּרְבֵּל. ויקומו שניהם ויבנו אניה ויבאו אליה בנהר פרת. וילכו דרך הודש אחד והמשה עשר יום. ויבאו אל ארץ כבול על יד אשדות הנהר מקום ממלכת הזיזדרה. ויקרבו אליו ויראוהו והנהו נרדם. אך נחל אחד הנקרא "מי המות" הפריד בין שני הגבורים ובין מקום הזיזדרה, ולא יכלו לעבור את הנחל לבֹא אליו. ויקרא יצדבר מרחוק אל הזיזדרה וישאל ממנו להודיעהו פשר החיים והמות — (פה חסרות הרבה שורות בלוח) — "האלוהָה מַמִית הבוראה מנת חבל כל חי בארץ, הועידה קֵץ כל בשר, היא הגבילה את החיים ואת המות, אך יום המיתה לא יֻוָדַע." — ויוסף יצדבר וישאל את הזיזדרה, איך היה לאיש חי לעולם, וישיבהו הזיזדרה דבר ויספר לו את מעשה מי המבול, ואיך נצל בצדקתו משטף המבול, ככתוב על הלוח האחד עשר השלם שבכל י"ב הלוחות ההם, ואלה דברי הלוח הי"א המכיל:

מעשה המבול.

"יצדבר מדבר אל הזיזדרה מרחוק לאמר: הזיזדרה, ספר נא לי את המעשה . . . ואנכי עלה אעלה אליך. הגידה נא לי איך עשית ואיך תחיה בקרב האלהים — וידבר הזיזדרה אל יצדבר לאמר: "הנני לגלות לך יצדבר את המעשה הנסתר, ואת משפט האלהים אודיעך. העיר סֻרִפַּק, העיר אשר אתה עומד בה . . . היתה קדמוניה, והאלהים בקרבה . . .

---

1) המלה השנית נכתבה ברמז רעיוני בציון המורה אלוה עם ציון שני המורה המספר המישים הרומז על בל כנ"ל בסימני אלוהיהם עפ"י מספרים, והיה להם כין אלהי השלשים, עשתר אלוהת החמשה עשר, ואלהי הששים הוא ענו וכו'. והרכבת השם אורבל כעין השמות אוריאל אוריה ודומיהם.

האלהים הגדולים . . . האלוה עֱנו . . . האלוה בֵּל . . . האלוה נִינִיפ, והאלוה "אדון השאול' [1] גלה את רצונם בתוך . . . [הלילה; והייתי] שומע רצון [נוּהַ [2]] אשר דבר אלי לאמר: איש סֻרִפַּקִי בן אוברטוטו עשה לך אניה גדולה [3] . . . , הנני משחית את החטאים [4], ואת נשמת רוח החיים [5] . . ., אסוף זרע כל חי בתוך אניתך [6]. האניה אשר תעשה שש מאות אמות מדת ארכה, וששים אמה מדת רחבה וקומתה [7], אל התהום הורד אותה [8]. — ואשמע ואומר אל העֶאַ אדוני:

---

1) הוא ד ו מ ה משכן המתים.

2) הוא הראש השלישי מהמשולשת העליונה הנ"ל, והוא בכוד השכל האלהיי המשפיע בכל העולם, והוא מושל היסוד הלח, והוא 'הרוח המרחפת על פני המים„ ונקרא בלשון אכדית העֶאַ כנ"ל גם ס ל מ ן שר"ל המציל, ע"ש שהציל את המלך ממי המבול, ודומה בהברתו אל השם נח בספור תורתנו, וזהו ע"ד שהעיר הרה"ח ר"מ זאבלודאווסקי בספרו משען מים על חלוף ה' וח' בלשונות בני קדם, ובב"ר ל"א דרשו על נח שבספר יחזק אל כמו נח. והעיר הצפרתי לענורמאנט שבזה יובן כונת רש"י בפירושו בשם אגדת חלק עה"כ אצל סנהרב מלך אשור 'ויהי הוא משתחוה בית נ ס ר ך אלהיו„ (ישעיה ל"ז ל"ח) ז"ל: 'נסר מתבתו של נח„ — שכן היה השם "נסרך„ כנוי אחר אל אלהי אשור נוה הדומה אל נח גם בהוראתו כי נוה באשורית מורה כמו בעברית על נוה זבול ומשכן, והוא באשורית תרגום שמו האכדי העֶאַ המורה בלשון אכדית ג"כ בית או משכן, וכן מורה השם נח בעברית מלשון מנוחה ושכינה שכן תרגמוהו השבעים בבראשית ה' כ"ט, ודרש האגדה ברש"י הנ"ל תלוי ביחד עם ההגדה הנזכרת בספור המבול לבירוסי הנ"ל, כי מן תבת נח נמצאים עוד נסרים בהרי הגורדים בארץ ארב, ועולי רגל הבאים שמה מביאים את הכופר אשר יגרדו מנסרים ההם ומשתמשים בו לשמירה מכל אסון, ומנסרי האניה עושים יושבי הארץ ההיא בתי נפש וקמיעות ולחשים נגד כל נגע ופגע.

3) השוה בראשית ו' י"ד.

4) שם שם י"ג.

5) שם שם י"ז.

6) שם שם י"ט כ'.

7) שם שם ט"ו.

8) שם ז' א'.

האניה אשר צויתני לעשות, אם עשיתי אותה, זקן ונער יצחקו עלי. — הֵעַא פתח את פיו וידבר ויאמר אלי עבדו לאמר: . . . אמור להם, . . . ויפן ממני, . . . פקד עלי . . . . כמעירות, . . . למעלה ולמטה, . . . סגר את האניה, . . . המבול אשר אשלח לכם, בֹא לתוכה וסוב דלת האניה. בתוכה דגנך כליך ורכושך, עשרך שפחותיך אמהותיך ונעריך, בהמת השדה חיות השדה כלם אאסוף אותם, ואשלחם אליך ובדלתך יכלאו. ביום החמישי, . . . אותה, היקפה ארבע עשרה מדות . . . תבניתה, ארבע עשרה מדות . . . מלמעלה, שמתי את גגה . . . סגרתי אותה. — עברתי בה בפעם הששית, בחנתי את היצונה בפעם השביעית, תוכה בחנתי בפעם השמינית. קרשים נגד המים שמתי בקרבה, בקיעים ראיתי ואת החסר מלאתי. שלש מדות זפת [1] כפרתי מחוץ, שלש מדות זפת כפרתי מבית [2], שלש מדות לקחו האנשים נושאי סליו . . . ויבנו תבות. סגרתי בתבות את הקרבן אשר הקריבו. שתי מדות התבות חלקתי אל המַלָּח. . . . וסמס . . . כָּלָה עצי בנין האניה. . . . חזק, וקנה סוף פזרתי למעלה ולמטה. . . . באו שני שלישים ממנו. כל אשר היה לי אספתי כלו. אשר היה לי אספתי כסף, זהב, זרע החי [3]. הכל העליתי אל האניה כל עבדי ושפחותי, בהמות השדה חי השדה בני ההמון כלם העליתי. מבול סמס עשה, וענה ואמר בלילה: אמטיר [4] גשם רב מן השמים [5]. ביום אשר חגותי את חגו, ביום אשר הועיד, מורא לא היה לי. באתי לתוך האניה וסגרתי דלתי [6]. להוביל את האניה אל בֻּזֻרְזַדַּרְבּוּ

1) גם בלשון אשורית נקרא כָּפְּרוּ הוא כּוֹפֶר בעברית.

2) השוה בראשית ו' י"ד.

3) שם ז' ז'.

4) גם באשורית וּמַטְירַא.

5) שם ז' ד'.

6) שם ז' ט"ז.

הַמֶּלַח, את הארמון נתתי בידו. זעף סער בבקר, עמד מקצה השמים החל ורחב, בּוּל בקרבו הרעים, וְנַבּוּ ושַׁרוּ [1] צעדו לפנים. נושאי הכסא התהלכו על בקעות והרים, המהרס נֵרְגַל מפריק ומשבר, נִינִיב הלך לפנים והפיל ארצה, הרוחות עֲנוּנַכִּי [2] נשאו האבדון, בגבורתם עברו כמטאטא השמד בארץ. מבול בּוּל הגיע עד השמים, יפעת הארץ נהפכה למדבר שממה [3]. כל נשמת חיים מעל פני האדמה נמחה [4]. המבול הכביר עלה עד השמים, אח לא ראה את אחיו, לא הכירו האנשים איש את רעהו. האלהים בשמים יראו מפני הסער ובקשו מנוס, עלו עד שמי ענו [5], כרעו נפלו חמרים ככלבים [6]. ועשתר אמרה כילד: כלם מועדים לשחת, ולפני האלהים נבאתי שחת. לרעה הקדש עמי, ונבאתי כבה. אנכי ילדתי את עמי, וכדגה מלאים את הים! האלהים בכו עמה. האלהים ישבו באנחה, עטות היו שפתותיהם מפני הרעה הבאה. ששת ימים ולילות חלפו. רוח מבול וסער התגברו. במשך היום השביעי נח הסער והמבול שכך. את הים החריב ורוח ומבול חדלו [7]. ראיתי את הים זועף, וכל בני האדם מטים לשחת, כקני סוף צפו נבלותיהם [8].

---

1) אחד האלהים הקטנים ההולך לרגלי נבו.

2) ר״ל תחת ממשלת ענו והם שדים משרתים להמזיקים.

3) ועל לוח אחר מצאו הרות במקום הזה כדברים האלה: "צו עלה מלב הים. פקודה יצאה מלב השמים; סער כסה פני הארץ. לארבע רוחות השמים הפיל אימתה ופחד; הרס כאש; ליושבי הערים שלח חלחלה בכל מהניהם ובהלה בקרבם: בערים ובארצות מלא אותם תמהון ודממה; הפיל בן הורין ועבד, ובשמים ובארץ כשואה וכסופה הממטיר ברד עד אשר היה למבול. אל מקדשי האלהים נכו לבקש מחסה . . . אליהם . . . התפללו . . . באחוז המות אותם."

4) השוה בראשית ז׳ י״ז—כ׳.

5) הוא הזבול העליון בגלגל כוכבי השבת.

6) בנוסח אחר: "ככלבים בהכתירם זגבותיהם זחלו יחדיו."

7) השוה בראשית ז׳ א׳ ג׳.

8) שם שם כ״א כ״ג.

פתחתי את החלון [1] והאור בקע על פני, חלף. ישבתי ובכיתי, על פני נזלו דמעות. ראיתי את החוף בקצה המים. עד שתים עשרה אמות רמה, לארץ נ י צ י ר באה האניה. בהר נ י צ י ר [2] עמדה האניה, הלאה ממנו לא יכלה לשוט. ביום השביעי בהמשכו שלחתי יונה, ועזבה אותי, הלכה ועפה הֵנה והֵנה, ומנוח לא מצאה ותשב [3]. שלחתי דרור ועזבה אותי, הלכה ועפה הֵנה והֵנה, ומנוח לא מצאה ותשב. שלחתי עורב ועף הלאה [4], וכי קלו המים ראה, אבל צף ועבר הלאה ולא יסף שוב עוד. שלחתי כל החיות לארבע הרוחות [5]. נסכתי נסך, בניתי מזבח בראש ההר [6], שבעה צמחים קטפתי, תחתם שטחתי קני סוף ענפי ברושים וזִינְגָר (?). האלהים נאספו לריחו, נקבצו לריח ניחוחו [7]. האלהים כזבובים התגודדו על הקרבן [8]. בימים ההם התחננתי כי לא אעזוב אותם לעולם. יבֹאו האלהים אל מזבחי, לא יבֹא אלו אל מזבחי, כי בלי תבונה [9] הביא את המבול, ואת עמי לתהום נתן. מאז מעולם אֵלו במרוצתה ראה את האניה, ומלא חמה הלך אלו אל האלהים ואל האלוהות: אל נא תחַיו גם אחד, לא ינצל גם אחד מן התהום. נ י נ י פ

1) שם ח' ו'.

2) מקום ההר ניציר הוא מקדם לארץ אשור, ומכוון אל הרי גורדיים הנזכרים בספור בירוסי הנ"ל.

3) השוה בראשית ח' ח'—ט'.

4) שם שם ז'.

5) שם שם ט'.

6) שם שם כ'.

7) שם שם כ"א.

8) בנוכח הקריאה הראשונה חשבו למצא פה עוד כדברים האלה: "את האור הגדול של ענו (רומז על סמל רקיע השמים) את נוגה האלהים האלה כעין בזק בדולה (האבן אוקני) לא יכולתי נשא אותו — הוא "הקשת„ בענן."

9) אונאיבערלעגט — ובתורתנו נמצא שנוי רמזי על הרעיון הזה במלות "לא אוסיף וגו' כאשר עשיתי„ (בראשית ח' כ"א). —

פתח את פיו וידבר ויאמר אל אִלוּ איש המלחמה: מי זה יאמר אל הֶעָא מה תעשה? והֶעָא ידע כל דבר. הֶעָא פתח את פיו וידבר ויאמר אל בֵּל איש המלחמה: אתה נשיא האלהים איש מלחמה, בחרות אפך הבאת מבול. החוטא עשה חטאו, הרע עשה רעתו. הנשיא הצדיק אל נא תשמידהו, המאמין אל נא תאבידהו! תחת אשר תביא מבול, יכברו אריות (— לבאים — רעב — דבר) וישמידו את בני האדם. — . . . והאלהים שלח: הלום אל הזיזדרה, ואת משפטם שמע. כאשר נעשה משפטו, בֵּל נגש לתוך האניה, אחז בידי והקים אותי, הקים את אשתי והביאה אצלי, כרת ברית [1], כתב ספר הברית ונתן ברכתו לפני הזיזדרה והעם לאמר: כאשר יצא הזיזדרה ואשתו ועמו להיות כאלהים, אז ישב הזיזדרה במקום רחוק על יד אשדות הנהרות. לקחו אותי ובמקום רחוק על יד אשדות הנהרות הושיבוני. ואתה, אשר בך בחרו האלהים, למען החיים אשר תדרש ותשאל, יהיו לך למנה; ששה ימים ושבעה לילות [2]. . . ודרך החיים כסער יתרחב בעבורו — הזיזדרה דבר אל אשתו לאמר: אודיע כי הנשיא המחזיק בחיים, הדרך כסערה תתרחב בעבורו. אשתו דברה אל הזיזדרה הרחוק לאמר: הלבישהו וישולח האיש למקומו, בדרך אשר בא בו ישוב בשלום; פתח את השער הגדול וישוב אל ארצו. הזיזדרה דבר אל אשתו לאמר: שועת אנוש תפיל פחד עלָיִך. עשי זאת, פארו חבוש על ראשו. וביום אשר עלה בירכתי האניה עשתה כן, ותשם על ראשו את פארו . . . יצדבר דבר אל הזיזדרה הרחוק לאמר: בכן רחמת עלי, שמחתני והחייתני . . . הזיזדרה דבר אל אור־חמשין המַלָּח לאמר: . . . האיש אשר תלך לפניו ידוע חלי בגופו, מדוה הכשיל כח עצמותיו. קחהו אור־

1) השוה בראשית ט' ט'.

2) באשורית: אוּרוּ ומוּשׁוּ ר"ל אור ואמש, היינו יום ולילה, גם נמצא לִילָתוּ (לילה) באשורית לציין לילה, וכן יָמוּ לציין יום.

חמישין, לטהרהו הנחהו, חליו יֵהָפֵך במים אל יופי, ישליך מעליו נגעו במצולת הים; רפאות תעלה לעור בשרו, שערת ראשו תשוב לכסות בתלתלות את כתנות עורו. ישוב אל ארצו, ילך למסעיו. לא ילבש את מעילו, אך בגפו יסע. אור־חמישין לקח אותו, לטהרתו הנחהו. חליו הפך במים אל יופי, השליך מעליו נגעו במצולת הים, רפאות עלתה לעור בשרו, שערת ראשו שבה לכסות בתלתלות את כתנות עורו, למען ישוב אל ארצו, למען ילך למסעיו, לא לבש את מעילו. אך בגפו נסע. יצדבר ואור־חמישין עלו אל האניה . . . אשתו דברה אל הזיזדרה הרחוק לאמר: יצדבר הולך בלב שמח, עושה את אשר צוית אותו, ושב אל ארצו. וישא כידון יצדבר ותבא האניה אל החוף. הזיזדרה דבר אל יצדבר לאמר: יצדבר, הנך הולך לדרכך בלב שמח, עושה אתה את אשר צויתיך, ותשוב אל ארצך. יִגָּלה לך יצדבר הספור הנסתר, ומשפט האלהים יוָדע לך . . ."

בלוח האחרון נמצא יצדבר רפוא בעזר הזיזדרה, והוא שב עם אור־חמישין אל אֶרֶך, ושב לעורר תאניה על מות בן־הֶעָא רעהו . . . —

* * *

אלה דברי השירה העתיקה ההיא המכילה מעשה המבול להבבלים הקדמונים, אשר מצאו חכמי בריטאניא וצרפת, ובראשם השוקד הנפלא סמיטה ז"ל, חרות על שנים עשר לוחות אבנים, אשר אך דברי הלוח האחרון מהם עודם מכוסים בערפל.

והנה נמצא בשירה ההיא את כל דברי הכשדי בירוסי אשר כתב בקצרה זכרונות ארין מולדתו וישם אתהן לפני היונים, מלבד מעשה הלוחות הקדושים אשר נקברו בקרית ספרא שלא נזכר בשירה ההיא. ובזאת נוכחה לדעת, כי לא מלבו כתב בירוסי את קצור זכרונותיו, כי אם כאשר אמר כן הוא, שכל תוכן דבריו מצא חרות על לוחות לבנים קדמונים.

אך רעיון אחד יקר חסר בספור ב י ר ו ס י, והוא הנזכר בלוחות הנ״ל כי את המבול הביאו האלהים לעונש על חטאות בני האדם כי השחיתו את דרכם על הארץ, כמפורש בספר בראשית תורתנו. — ועוד נשוב נראה כי כשם שמעשה המבול בתורתנו מורכב משתי מסורות קדמוניות כנ״ל, כך מעשה המבול להבבלים החרות על הלבנים אשר העתיקו אנשי אסורבנפל בעיר אֶרֶך, נראה שהוא מורכב משתי הגדות ישנות בנוסחאות שונות מכפילות גם מכחישות זו את זו (פעם בֵּל הוא המביא את המבול ופעם הוא סמס ע״י בִּין וכיוצא בו) ויד מסדרת ומערכת האחידה אתהן, אשר ראשיתן עולה ומגעת עד ימים קדומים לא נדע שהרם עד כה, ואולי יגָלו בימים הבאים.

והנה מיום נגלו קצורי קדמוניות הכשדים של ב י ר ו ס י, הואילו דורשי קדמוניות לחקור ולחפש, אם הגדות הבבלים קדומות לאומתם, או שאולות הן מספורי תורתנו. אכן בזמננו נמנו וגמרו כלם להחליט פה אחד, כי מקור הגדות הבבלים יסודו בעם ההוא מקדם קדמתה, יען כי דברי הלוחות אשר נמצאו בחרבות נינוה נחרתו בברור גמור כמה מאות שנים לפני משה רע״ה, והיא א״כ הגדה היותר קדומה בהגדות המבול, והיא גם היא היותר מסכמת לספור תורתנו. וסבת הדבר גלויה ונקלה להבין, כי מסורות אבותינו העברים מורשה להם מאביהם אברהם אשר יצא מאור כשדים, עיר היושבת בלב ארץ הכשדים, ומסורה אחת וספורים אחדים היו להם ביחד לנחלה מאבותיהם, אשר בירושת הבנים התפרדה על פי פלגות אמונותיהם, ונשארה אצל הבבלים בתבנית רבוי אלהות, ואצל אבותינו התאחדה כדמות היחוד באלהות, מלבד שנויים אחרים כמו באורך ימי המבול, בשמות ובמדות האניה, בזמן חדשים ועתות השנה, בימות תגבורת המים והסרונם, בגוף ובקץ הצדיק הנמלט ממי המבול, ובשאר פרטים (כאשר יתבונן הקורא בהערותינו) שרבם מתדמה מעט ומשתנה ברב, והדברים דומים באיזו כללים ושונים בהרבה פרטים.

פרק שלישי

הַמַּבּוּל אֵצֶל שְׁאָר הָעַמִּים.

ככר הזכרנו כי מעשה המבול היה להגדה ומסורה כמעט בפי כל העמים, עם ועם כסגנון לשונו וכמזג איקלימו לארצותם במושבותיהם. אכן ברבות הימים ובהפרד העמים במרחבי הארץ, התערבו במסורות אומיות ההן עוד פרטים אחדים מספורי העברים והבבלים על שטף מי המבול בגדות נהרי פרת וחדקל. וזהו שכתב יוסיפון פלאוויוס בספרו על קדמוניות היהודים ספר ראשון בהזכירו ספור בירוסי הכשדי על מעשה המבול לאמר: "ספור המבול הזה עם תבת נח נזכר אצל כל סופרי אסיא, והמצרי היערומים אשר כתב על קדמוניות הכנענים מזכיר גם הוא את המבול, וכן מנאזעאס וסופרים אחרים".

א.

ההודיים השוכנים על חוף הים בין נהרות הינדוס וגאנגעס קבלו מאבותיהם ספור על איזה שטף המים ההם למבול על הארץ. ספורם היותר קדום נמצא בקצרה בספרם "דזאטהאפאטא בראהמאנע" הנספח לספר הזמירות שלהם "ריג־וועדא" שנתחבר כארבע מאות שנים לפני ספירת הנוצרים, ושם מסופר מעשה המבול בדרך קצרה כזו: ויהי היום והנה הובא אל המחוקק מ א נ ו בבקר מים לרחוץ בהם. ויהי כאשר רחץ והנה זה דג נשאר בידיו ויאמר אליו: "הגן נא בעדי ואנכי אצילך גם הציל" — "ממה תצילני?" — "שטף יסחוף את כל היקום; וזה הוא אשר ממנו אצילך" — "איך אגן בעדך?" — ויען הדג ויאמר: "בעוד אנחנו קטנים אך מגור לנו מסביב, כי הדג בולע רעהו חיים. שימני נא לעת כזאת בכלי מים, וכאשר אגדל ממנו, תחפור לי בְּרֵכה ותניחני בתוכה. ואם אוסיף עוד לגדול, תקחני ותשאני אל הים הגדול, ואז אנצל משחת". עוד מעט והנה היה

לדג גדול ויאמר אל מ א נ ו : "בעצם השנה שאבא בה עד תכלית גדלי יבא המבול. קום עשה לך אניה והתפלל אלי. והיה כאשר יגברו המים תבא אל האניה ואנכי אציל אותך". ויעש מ א נ ו כן, ויגן בעד הדג, ויקחהו אחרי כן וישאהו אל הים הגדול. ובהגיע השנה אשר דבר אליל הדג, ויעש מ א נ ו אניה, ויתפלל אל הדג. ויהי בהיות המבול ויבא אל האניה. וישט הדג אליו אל תוך האניה, ויקשור מ א נ ו את חבל האניה סביב קרן הדג, אשר הובילהו ממעל להררי אל. ויאמר הדג : הנה הצלתיך, קשור את האניה בעץ לבל תשטפה שבלת המים בעת תשב על ההר. והיה כאשר ילכו המים הלוך וחסור תרד גם אתה עם שטף המים מן ההר. ויהי כן, וירד מ א נ ו בחסרון המים, ולזאת יִקָּרֵא "רדת מאנו" על הר הצפון. ויהי כל ימיו יושב בתענית ובתפלה, ויזבח את זבח פאקא, ויסך חמאה מזוקקה וחלב עב ומי חלב אל תוך המים, ותצא מהם לתקופת השנה אשה, ויבא אליה ותלד לו בנים ובנות, המה ילדי מ א נ ו אחר המבול."

ספור מאוחר מהראשון ובאריכות יותר נמצא בשירתם המכונה "מאהאבהאראטא" שיר ישני כזה : המלך הקדוש פַּאִיפָּאסוואטא הוא מ א נ ו המחוקק התמכר לעבודת בוראו בסיגופים. ויהי היום אחרי אשר כלה עבודתו לאלהים בשפת הנחל הקטן על יד הנהר גאנגעס, והנה קול דג קטן מתחנן אליו להוציאהו מתוך הנחל, ששם יבלעוהו הדגים הגדולים ממנו. ויקח המלך את הדג וישימהו במזרק מלא מים, ויגדל שם הדג חיש מהר, עד כי מקץ רגעים אחדים היה צר לו המקום במזרק, והוכרח המלך להוציאהו משם ולהניחהו באגם גדול שלש פרסאות, ואחרי כן בנהר גאנגעס, ואחר כן בים הגדול, כי היה הדג הולך וגדול עד כי גדל מאד מאד. ובכל רוב גדלו וחזקו לא הכביד משאו על ידי המלך בשאתו אותו ממקום למקום, ונחמד היה לו הדג לגעת בו, ונעים היה ריחו כקטֹרת באפו. ויהי בהיות הדג ההוא בים הגדול, ויודה למלך את חסדו וידבר

אליו לאמר: עוד מעט ונמחה כל היקום אשר בארץ, כי באה העת להטביע העולמות בלב ים, היום הנורא בא להשחית את כל הנמצאים הרומשים ואשר אינם רומשים. עשה לך אניה חזקה עם נס ותֹרן, ובאת שמה אתה ושבעת המשוררים (רישים) והבאת אל האניה מזרע כל היקום, ונשארת באניה עד בואי אליך שמה, כי תכירני בקרן אשר תצמח על ראשי. וישמע המלך בקול הדג ויעש אניה ויבא אליה, ויבא הדג וירכס את הקרן אשר בראשו בחבל אל האניה, ויולך את האניה כאני שיט על פני מי המבול, הלוך וצפה על הגלים הסוערים אשר סחפו את פני האדמה והשכו צבא השמים במרום. ויהי מקץ ימים ותבֹא האניה אל ראשי הררי שלג, ויצו הדג המַלָח את המשוררים להעמיד את האניה על פסגת ההר הימאוואן אשר יְקָרֵא לו "קשר האניה." ויאמר אליהם: אנכי ב ר א מ א אדון כל היצורים ואין יצור גדול ממני, בצלם דג הצלתי את נפשכם משחת, ואתה מ א נ ו קום ועשה בריאה חדשה. ויכל לדבר את הדברים האלה ואיננו כי חמק ועבר, ויעש מ א נ ו כן ויברא מחדש את כל היצורים.

עוד ספור מבול שלישי להודיים הנמצא בספרם "בהאגאוואטא־פוראנא" ששם מסופר איך תרדמה גדולה נפלה על ב ר א מ א ויישן, ויבטא בשפתיו מתוך התרדמה את כתובי הספרים הקדושים הנקראים ווערדאס, וישמע אחד שרי השדים את דבריו ויגנוב את הספרים הקדושים ההם. ויירא ב ר א מ א פן יאבדו ספרי אמת ההם או פן ישחתו בהוספת דברים זרים, ויקם ויבא את המבול על הארץ, אך את שבעת המשוררים שומרי ספרי הקודש הציל ווישנא בצלם דג, אותם ואת זרע עשבי הרפואה ושנים שנים מכל החי אשר באו אל האניה.

וספור רביעי על המבול היותר מאוחר בין ההודיים הוא הנמצא בספרם "מאטסיא־פוראנא" ככה: בני האלהים ובני האדם השחיתו את דרכם על הארץ, אך סאטיאפִיאמא מלך דראפִידא ושבעת שריו הקדושים התהלכו את האלהים. ויהי ברחוץ המלך

בנהר קריטימלה, וירא אליו ווישנא בדמות דג ויאמר: בעוד שבעת ימים ימח כל היקום ממי המבול, ואתה עשה לך אניה גדולה וקח אתך מכל עשבי רפואה ודשאי מאכל, ואת שבעת שריך הקדושים, אתם ונשיכם, ומכל החי שנים שנים, ובאת אל התבה. ויהי לשבעת הימים והמבול היה על הארץ, וישא המלך את עיניו וירא אניה שטה על פני המים, ויבא אליה, ויעש ככל אשר צוהו ווישנא, אשר קשר את האניה בקרניו ע"י נחש עקלתון. ותשט התבה על פני המים, ותנח על ההר רובנדהד. ויהי אחר המבול ויהרוג ווישנא את הנחש, ויתן אל המלך חוקים ומשפטים, ויולד המלך שלשה בנים שם הבכור שרמה השני חרמה והשלישי יפותי.

* * *

המתבונן על ארבע הגדות האלה היורדות זו אחר זו במעלות הזמן מקדם לאחור יתבונן על שלש־אלה: בראשון יתאמת אצלו כי יסוד כלם הוא חזיון טבע הארץ בשינוייה אשר נשאר בזכרון כל העמים בכלל, ואיזה שטף בארץ הודו בפרט כנ"ל. בשני יתבונן כי יד המסורה הבבלית היתה בקבלת ההודיים הקדמונים לשנותה לפיה, שכן הסכימו חכמי בקרת זמננו, כי סוד הדג האלהיי הנזכר בכל ספורי ההודיים הנ"ל מורה על המקור מארץ הכשדים, ששם נתנו אל הדג קדושה אלהיית, באשר התודעו הבבלים אל ההודיים מקדם קדמתה ע"י המסחר בים. ובכתבת יתדות נמצא כי תגלת פלאסר השני מלך אשור מספר גבורות מלחמותיו אשר עשה עד עמק הנהר הינדוס, ובכתבת סנחריב נזכר עץ יקר מן סינדא שר"ל הודו. ורבים משערים כי שני העמים ההם גם יחד ירשו מעם קדמוני אשר ממנו יצא שניהם את מסורת המבול, וחושבים כי העם הקדמוני הזה היה המכונה Matsyas שר"ל דגים, והיה נקרא עם אלהי הדגים, ומלכיהם מכונים מלכי דגים, ועולותיהם לאלהיהם היו דגים ע"י כהני דגים שלהם. ובשלישי כי הספור האחרון נראה שקבל הרבה

מאבותינו העברים בשלשת השמות שם חם יפת וביוצא בו. כי בימים האחרונים התפשטה הגדת תורתנו בין עמי אסיא. וסופר אחד מפורסם בסוף ימי בית שני הוא ניקלוס מדמשק בספרו פ"ו אומר: "הלאה ממקום מיניאד בארץ ארמיניה יש הר גבוה ושמו באריז, ומסופר כי הרבה בני אדם נמלטו שמה ממי המבול, וכי איש אחד על אניה נח על ראש ההר ההוא, ושברי האניה ההיא נשארו ימים רבים אחרי כן על ההר, ואולי האיש הזה הוא בעצמו שמספר ממנו משה מחוקק בני ישראל."

ב.

וכן השפיעו המסורות ההן הרבה על הסינים המספרים שהיה מבול על הארץ בימי המלך Yao, וכאשר מלך Yu יבשה הארץ, ואז המציאו את עבודת הגפן והיין, והמלך Yu שתה ממנו וישכר וכו'; — ועל היונים שנמצא בספריהם הקדמונים שתי נוסחאות על מעשה המבול, באחת היה שם הנצל עוֹג (Ogygos) והגדה זו הֵסַבָּה דרשת חז"ל (סנהדרין ס"א) על ויבא הפליט זה עוג שנפלט מדור המבול), שהיה בימי צאת ישראל מארץ מצרים, ובשניה היה הנמלט ממי המבול דיקליון ואשתו פיררהא אשר שטו באניה תשעה ימים ותשעה לילות עד אשר נחו על ההר פרנס, וכאשר נכלא הגשם מן השמים יצא דיקליון מן האניה והקריב עולות אל צֶוּס, ואחרי כן השליכו הוא ואשתו אבנים ויצאו מהן אנשים ונשים; — ועל הפרסיים בספרם בינדעהעש המספר כי ע"י אחרימן הרע ומלאכי חבלה שלו השחיתה הארץ את דרכה, ואף ע"י מבול מים גֻשמה וטהרה, כי טשתר שר המים הביא את המבול, ויגברו המים על הארץ בגובה קומת איש, כי שלשים יום ושלשים לילה נתך המטר משמים ארצה, וכאשר מתו המלאכים הרעים ההם שקורין כרפסטרס במבול, נשב רוח מאת השמים וישא ויעל את המים אל העבים, ומהנשארים יצר אורמוצד את הים הגדול. —

גם במסורות המצרים עפ"י מאנעטהאָ מסופר, כי ט ה ו ט הראשון שהיה קודם המבול כתב בחרט הקדש על לוחות אבן את יסודי המדעים אשר העתיק ט ה ו ט השני, שהיה אחר המבול, אל לשון חול; המורה כי מעשה המבול היה גם להם כדבר גלוי וידוע לכֹל.

ג.

וכן נמצא הגדת מעשה המבול אצל העמים הפראים באסיא ובאפריקא ובאמעריקא, שקבלוה כנראה גם הם כלה או מקצתה מספר תורתנו. הכושים מארץ ס ו ד א ן מכנים את האגם ק ו י ד י ע במקום ב ו ר נ ו בשם "נהר על־נוה" שר"ל "מי נח", ומאמינים כי מהאגם הזה נבקע המבול על פני כל הארץ. — שבטי האָטענטוטים קוראים לאבות אבותיהם בשם Noh או Hingnoh ברמז על השם נֹח, ומספרים שבאו על הארץ דרך חלון או פתח (כאלו רמזו על פתח או חלון התבה של נח). — שוכני גרעֶנלאנד חושבים עשרה דורות קודם המבול, ומספרים כי הארץ טבעה בים כאניה, ורק אדם אחד נמלט, והוא הכה במטה על הארץ ויוציא ממנה את האשה הראשונה. — שבטי צפון אמעריקא על יד האגם הדובי מספרים, כי ע"י מבול גדול נגרשו מארץ עדן אשר אין חורף שם. — שבטי אצטעקים במעקסיקא ספרו ממבול גדול על כל העולם, ואך איש אחד ושמו קוקסקוקס עם אשה אחת ושמה ציהואקוטל נמלטו, ומציירים הדבר בדמות אדם בתוך תבה שטה, והר מרים ראשו מתוך המים, ועליו עץ עם יונה. — גם יושבי פערו היו מספרים ממבול גדול, אשר נצלו ממנו רק ארבעה אנשים וארבע נשים ונמלטו למערות הרים גבוהים, ושלחו משם כלבים לראות אם יבשה הארץ, וכאשר שבו הכלבים אליהם ורגליהם מכוסות בטיט יצאו מהמערה; וכן מספרים שבטי קרים וסויטעקס באמעריקא הצפונית, ומוסיפים עוד שליחות העורב והיונה. בכל הגדות האלה נכר מתוכן תערובת מסורות תורתנו.

פרק רביעי

חַגִּים וּמוֹעֲדִים לְזִכְרוֹן הַמַּבּוּל.

עמים רבים חדשים גם ישנים חגו לזכרון המבול חגי נסוך המים.

א.

האשורים והבבלים חגו לזכרון המבול חג גדול מימים ימימה, כל יושבי הארץ ידודון בהמון חוגג ביום מועד ההוא אל העיר הקודש היא בעל־בקעה אל היכל מקדש אלהת התולדה, ושם נסכו מי הים אל שפך יסוד ההיכל, יען כי שמה נקוו מימי תהומות המבול. החג הזה נודע להרבה עמים קדמונים בשם "חג המים". ומבבל הביאו אבותינו עולי הגולה את מנהג נסוך המים לבית המקדש שבירושלים בחג הסכות בחודש תשרי, שכן לפי קבלת ר"א (ר"ה י"ב) יצא נח בחודש תשרי מן התבה ובתשרי נברא העולם (ראה בספרי מעשה בראשית צד 73) וכן הוא בקבלת הערביאים; לא כן בקבלת הפרסיים שהם סוברים כר' יהושע שבניסן יצא נח מן התבה ובניסן נברא העולם, ע"כ הם חוגגים בניסן את חג ראש השנה שלהם המכונה נורוז ומוזכר בגמרא ע"ז י"א ודפרסאי מאי מוטרדי שר"ל לפ"י רעלאנד שפיכת המים בנורוז.

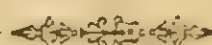
ב.

אצל היונים באחת עבודות מסתרי עליזינים, אשר יד עוג הוא Ogygos הנ"ל הנמלט מהמבול יסדה אותם, שפכו ביום מועד מים אל חור עמוק בכפים, לזכרון כי בחור ההוא היה שפך מי המבול בהלכם הלוך וחסור. — וכהגדה האחרת להיונים בנה דיקליון הנ"ל בצאתו מן התבה אחר המבול היכל מקדש על הר הלבנון, ושם נראה חור בעפר, שמשם עולים המים שתי

פעמים בשנה כמעין מתגבר, ובחור ההוא השליכו עולי רגל מארצות הקדם את מתנותיהם ואת נדבותיהם, יען אשר בחור ההוא נזלו מימי המבול ביבוש הארץ. — ושבטי הודיי־מאנדאן באמעריקא הדרומית יחֹגו חג התבה, שהוא אצלם החג היותר גדול בשנה, ובו ביום יחקו ויציגו ויציירו באותות ובסימנים את כל קורות המבול.

ג.

גם בעמנו התהלכה מסורת חג המבול בימי בית שני, כנראה ממה שנאמר בספר היובלים פרשה ששית אחר מעשה המבול לאמר: לכן חרות החוק על לוחות השמים כי ישמרו את חג השבועות בחודש הזה וגו' וראשי חדשי הראשון הרביעי השביעי והעשירי וגו' וישם אותם נח לו למועדים וגו' כראש החודש הראשון נאמר אליו לעשות את התבה וגו' בראש החודש הרביעי נכלא פי מעינות התהום בארץ ובראש החודש השביעי נבקעו כל מעינות תהום וגו' ובראש החודש העשירי נראו ראשי ההרים וגו' לכן עשה אותם לו למועדי זכרון עולם.

ספר רביעי

דור הַפְּלָגָה.

פְּתִיחָה.

מעשה בנין המגדל של דור הפלגה נמצא אצל הרבה עמים קדמונים (ראה בספרי מעשה בראשית). אך הספורים היותר קדומים שבהם המה המסופרים בתורתנו ואצל הבבלים עפ"י ב י ר ו ס י.

קדמוני העמים לא ידעו עוד את הלבנים לבנין בתים וחומות, כי אם בנו מאבנים וסלעים וצורים וכפים וכיוצא בהם, וטחו אבני הקיר והחַיִץ בחומר אדמה רכה מפושרת במים.

הכשדים והבבלים היו הראשונים אשר המציאו או החלו להשתמש בכפיסי החומר ההוא (שקראו לו כֹּפֶר) בתבנית אבני גזית מיובשות בחום השמש או שרופות באש בתנור, הנקראות בשפתנו [1] "לְבֵנִים" ע"ש שהלבינו בשרפת החמה (גם חומר האדמה שממנו נעשו הלבנים היה מצבע לבן והיה איתן מאד לעמוד ימים רבים שע"כ נתקיימו כתֹבות הלבנים עד היום הזה) לבנות להם מהם היכלי מלכים ומקדשי אלהים. ועוד הירודוט ראה סביב העיר בבל חריץ גדול מלא טיט וחמר, שממנו שרפו לבנים לבניניהם. ומהם נבנתה העיר בבל, כי לא היו עצים לבנות בבקעה ההיא, גם חומר לא היה להם ולקחו תחתיו חֵמָר

---

1) גם בשפת האשורים היה נקרא החומר המתיבש בחמה או באויר לבנת בסמיכות (אך הנשרף באש שמו אגורן) ופעל עשית הלבנים לַבֵּן.

שהיה מין נפט לח אשר הקירה האדמה במקום אֵש או חֵת לא רחוק מהעיר בבל.

והיה הדבר החדש הזה יקר בעיניהם כ"כ, עד שקבעו חג מקרא קודש ביום עשותם תבנית הלבנים ההם. החג הזה היה חל בחודש השלישי הוא חודש סיון, המכונה בלשון אכדית "אב מונגה" שר"ל חודש הבנין בלבנים, כי בחודש ההוא ישובו מימי הנהרות פרת והדקל, אשר שטפו ועברו גדותיהם בשני החדשים הקודמים, ומן האדמה הלחה שנשארה במקום אשדות הנהרות ההם הדפיסו בתחלה לוחות הלבנים, אשר יבשום בחום שמש האביב, שהספיק ליבשם היטב, בלי להרהר אותם ולפרפרם, כאשר תעשה החמה בחדשי חרבוני הקיץ.

והנה הזכרנו לעיל כי שם המזל בחודש הזה בלוחות הכשדים הוא "תאומים" כאלו רצו לרמוז כי העיר הראשונה שנבנתה בלבנים ההם נעשתה ע"י אחים תאומים, וזה מתדמה אל המסופר בתורתנו כי בנין העיר הראשונה היה ע"י אחד משני אחים תאומים אחרי אשר הרג את אחיו, כמו שהעיר רומא נבנתה ע"י אחד התאומים רומולוס אחרי שהרג את אחיו רעמוס.

א.

הספור בתורתנו על אספת כל העמים בארץ שנער ללבון לבנים ולשרפם באש, תחת יבשם בחמה, למען תהיה להם הלבנה לאבן והחמר לחומר, לבנות להם עיר עם מגדל גבוה וראשו בשמים, ושאחרי כן הפיצם ה' בבלבלו לשונם וכו', נזכר גם בקדמוניות הבבלים של ב י ר ו ס י הכשדי, אשר בא אלינו ג"כ ע"י שני הסופרים אבידן ואלכסנדר הנ"ל.

ב.

אבידן: "מסופר כי בני אדם הראשונים התגאו מאד ברב כחם ובעוצם גבורת קומתם, ויקלו האלהים בעיניהם, וידמו להיות גדולים מאלהים, ויקומו ויבנו מגדל רם ונשא אשר היה לעיר

בבל כהיום הזה. ויהי כאשר הגיע המגדל השמימה, וישלח האלהים רוחות חזקות, ויגעו בפנות הבנין, ותפול החומה על הבונים ותמיתם. שם חרבות המגדל ההוא ב ב ל, ובני האדם שהיה להם אז שפה אחת ודברים אחדים החלו לדבר בלשונות שונות כדבר האלהים."

ג.

אלכסנדר מישים ספור המגדל בפי נביאה [1] (Sibylla) הנזכרת אצל סופר עמנו יוסיפוס פלאוויוס, ומובא בשמו אצל אייזביוס כדברים האלה: "על המגדל ההוא ועל הפלגת לשונות בני האדם מדברת הנביאה לאמר: כאשר היה לכל בני האדם אך שפה אחת ודברים אחדים, הואילו מקצתם לבנות להם מגדל רם וראשו מגיע השמימה; אבל האלהים שלח רוחות נושבות אשר הכו את המגדל ונתנו לכל אחד שפה אחרת ודברים אחרים. על כן קראו את שם העיר "בבל" [2].

1) במבוא לספר היובלים העתקתי תוכן דברי הנביאה ההיא, והיתה לדעת הארמי משה מן קורענע והרבה סופרים קדמונים וחוקרים אחרונים בת ב י ר ו ס י הכהן הכשדי (נושא הספר הנוכחי), ורבים כינו את הנביאה ההיא "עבריה, וקראו שמה "סבא„ או ש מ ב ת, ואחרים כינוה "הבבלית„, ועוד אחרים מכנים אותה "המצרית„ ויחסו לה כ"ד ספרי נבואות על כל העמים ועל כל הארצות. כמאה והמישים שנה אחרי בירוסי, כמאתים שנה לפני חורבן בית שני, לקח לו סופר יהודי מאלכסנדריא את דברי הנביאה ההיא ליסוד חזיונותיו בכפר היותר קדום באספת ספרי הזיבילות. על הספר הזה דברתי באריכות במבוא לספר היובלים צד XII—XIX.

2) ככה השבו הרבה סופרים קדמונים כנזכר בספר בראשית תורתנו. אכן כבר העירונו לעיל כי בכתובות היתדות שנתגלו בזמננו מצאנו ראינו את השם "בבל, נכתב ונקרא בַּב־אִל או בַּבְ־אִלוּ ואין עוד שום ספק שר"ל: "שער־אֵל, או "אלו„ הנ"ל, שכן נמצא עוד עיר אחרת בשם בַּבְ־דוּר שר"ל שער המבצר, שגם בארמית ב ב א הוא ש ע ר. ומצינו שנקראת העיר בבל ביהוד ש ע ר שנאמר "בתרע מלכא„ (דניאל ב' מ"ט) שר"ל כמו "בשער המלך, במגלת אסתר, כעין שקורין חצר ממשלת השולטן בתוגרמה: Die hohe Pforte, ולד"ק גם השם "שנער„ יסודו "שער„ והנון לתשלום הדגש בעין.

אחרי אשר נפלגו בוני המגדל היתה מלחמה גדולה בין שלשת האחים קרונוס טיטן ויפת. הסופר הארמי משה מקורענע אשר ראה ספרי בירוסי וכתב ספר דברי הימים שלו כשמונים שנה לפני אלכסנדר פולהיסטור היבר שירה גדולה על המלחמה ההיא, אשר שם גם אותה בפי הנביאה הנ"ל [1].

ד.

בשנת 1875 מצא האנגלי סמיטה הנ"ל שבר לוח אשורי המכיל במלות מקוטעות ספור בנין המגדל במבטאים כאלה; מעבר מזה: "לבו היה רע . . . היה רשע מול אבי כל האלהים . . . את בבל כבש, למקטן ועד גדול בלבל את שפתם . . . את בנינם החזק יסדו ביומם, את בנינם החזק בלילה הרס כלו, ובחרון אפו שפך דברו כזה, להפיץ אותם ההוצה נשא את פניו, נתן הפקודה הזאת, עצתם התבלעה . . . את מלאכתם השבית . . . הכין את המקדש . . ." — ומעבר מזה: "אמר בישמים וארץ . . . בנתיבה ההיא הלכו . . . בקצף קרבו אל העת . . . ראה אותם ואת הארץ . . . מר בכו בבבל . . . התעצבו מאד . . . על שברם הגדול . . ." —

ה.

רבים משערים כי משרידי המגדל ההוא ועל יסודו ותלו נבנה ההיכל הגדול במערבה של בבל הנודע בשם "היכל בֵּל" הבנוי מאבנים שרופות או מלבנים מישוחים בחֵמָר ובחומר.

את ההיכל הזה חזק נבוכדראצר מלך בבל, ובנה סביבו חומה עם שערי נחשת אשר לקה, לפי השערת קצת, מכלי בית המקדש בירושלים, כמו ים הנחשת ועמודי יכין ובועז וכו' אשר הביא אתו בבלה, ככתוב בדה"ב ל"ו ובדניאל א'. ואז נתנו לחלק

---

1) כמו שהזכרתי במבוא לספר היובלים הנ"ל.

הזה של העיר בבל את השם ב ר ש פ ה (Borsippa) [1] שר"ל "שדה השפה" היינו מגדל השפות, והערביאים קראו לו "בירת נמרוד" והוא בפיהם "תֵל נמרוד" שם חרבותיו עד היום הזה.

על זאת נתגלה בימינו בחרבות "ביר־נמרוד" ע"י ראוולינסון הנ"ל שתי כתֹבות חרותית על שתי אבני משכית בכתב יתדות ובלשון אשורית. דברי הראשונה כזו:

אשורית	עברית
בִּית טִמֶן אִרְצִתִּו זִכַּרְת בַּבִּלוּ, אִפּוּס וּשַׁכְלִילְוַא אִנַא אַגוּרִי, וַצִפְּרִי עִלִתִּי אֵעִלָה רִאשַׁשַׁא.	בֵּית מַטְמוֹן (יסוד) הָאָרֶץ מִגְדַל בָּבֶל, הֲקִימוֹתִי וְיִסַדְתִּי אֲנִי מִלְבֵנִים, וְצִפּוּי נְחֹשֶׁת הֶעֱלֵיתִי רֹאשׁוֹ. —

המלה ז כ ר ת מורה ראש חד והוא הוא השם ז כ ר בעברית. —

ובכתֹבת השניה (אשר רבים חשבו למצֹא בה זכר המבול ודור הפלגה) כתוב לאמר:

אשורית	עברית
נִנְאֶם־זוּ: בִּית חַמַמִי סִבַע אִרְצִתּוּ, זִכֶּרֶת בַּרְסִפּ, שַׁשַׁרוּ מַהֲרִי אִפּוּסַוּ, אַרְבַּעִתִּי וּשַׁנִתִּי אַמַת וּזַכֶּרוּ, לָא עַלָה רִישַׁשָׁא, וּלְתוּ יוּם רִחְקוּת יַנַמֶּוּ, לָא	נִנְאַם (מלשון וינאמו נאום) כָּזֶה: בֵּית אוֹרוֹת (חמה) שֶׁבַע (של) אֶרֶץ, מִגְדַל בּוֹרְסִיף, שֶׁשַּׂר קָדוּם (מהר ועבר) הֵקִים, אַרְבָּעִים וּשְׁתֵּי אַמּוֹת נִזְכָּר (נחשב), לֹא הֶעֱלָה רֹאשׁוֹ, הָיָה מִיָּמִים

1) ע"כ מצינו בתלמוד עירובין ל"ו השם ב ו ר ס י פ תחת השם בבל, ועל העיר "בלה, אמרו במכ' יומא י' זו פרת דבורסיף. ולד"ק מחז"ל שם העיר ב ל ש י ף מלשון בלל שפה כלומר העיר בבל כי שם בלל ה' שפת הארץ.

אשורית

שׁוּתִישְׁרוּ מוּצְאִי מִישַׁ, זוּנֻו
וּרַעֲדוּ וּנַסְעוּ לְבִיתוּשַׁ, אַגוּרִי
תַּחְלֻפְּתִשַׁ וּפְּטִירֻנַ, לְבִתִי
קוּמְשַׁ וּשַׁפַּךְ תִּלַּנִשׁ.

אֲנָא עִבְשַׁשַׁ בִּל רַבּוּ מַרֻדֻךְ
וּשַׁתְכָּה־עַנִי לְבָא, אֻתַרְשַׁ
לָא עִנֻו לָא וּנַכִּיר טִמְנְשַׁ.
אִנָא אַרַח שַׁלְמוּ אִנָא יוּם
מַגַר לְבִתִי כּוּמְשַׁ וּאֲגוּרִי
תַּחְלֻפְּתִשַׁ עַבְתַּתִי, אִכְשְׁרֻנַ
מִכִּתַשַׁ וּשְׁצְוֻנַ שִׁטִר שָׁמַיָא
אִנָא כִּתְרִי עַבְתַּתִשַׁ אַשְׁקוּן.
אֲנָא עִבְשַׁשַׁ וּעֲלוּהוּ רִישַׁשַׁ
קַתָּא אַשֻׁנַ. כְּמַה לַבִּרְמַא
אִשַׁשׁ אַבְנַשֻׁנַ, כְּמַה שַׁיוּם
עֻלַת אֶעְלַה רִישַׁשָׁא.

עברית

רְחוֹקִים (רבים) יָשֵׁן (ישן כמו בתגומה), לֹא אִשְׁרוּ (ביושר) מוֹצָאֵי מָיִם, זֶרֶם וְרַעַד נִסְעוּ (הסיעו) אֲבָנָיו, לִבְנֵי גַּגּוֹ (בערבית ח ל ף כמו מחלפות ראשו) נִפְטָרוּ (נבקעו ונפתחו), אַבְנֵי הַבִּנְיָן (קומתו) נִשְׁפְּכוּ לְתֵל.

אֲנִי (אותי) לַעֲשׂוֹתוֹ הַמּוֹשֵׁל הָרָב (הגדול) מְרֹדַךְ מְאֹד עִנָּה הַלֵּב, מְקוֹמוֹ (אתריה) לֹא עִנִּיתִי (הפסדתי) לֹא נִכַּרְתִּי (שניתי) מַטְמוֹנוֹ (יסודו). בְּיֶרַח שָׁלוֹם בְּיוֹם נִבְחַר אַבְנֵי בִּנְיָנוֹ וְלִבְנֵי גַגּוֹ עָבַתִּי (הזקתי כעץ עבות), הִכְשַׁרְתִּי מְכוֹנָתוֹ וְחָרַתִּי כְּתַב (שטר) שְׁמִי עַל כֹּתֶרֶת עֱבוֹתוֹ הַחֲדָשָׁה. אֲנִי לְעַבְּתֵהוּ וּלְהַעֲלוֹת רֹאשׁוֹ יָד נָשָׂאתִי. כְּמוֹ לֶעָבָר (מקודם) אִשַּׁשְׁתִּי (אשיותיו ושתותיו) בְּנִיתִיהוּ, כְּמוֹ בְּיוֹם לְעֵילָא (לעיל, העבר) הֶעֱלֵיתִי רֹאשׁוֹ.

שרידי הבנין החרב ההוא נראים עד היום הזה בגובה קנ״ד רגל אנגלית, ועליו כיונו הז״ל באמרם בסנהדרין מגדל דור הפלגה

שליש נבלע שליש נשרף ושליש קיים, וכן מזכירהו בעל מסעות בנימין.

מלבד מגדל נמרוד הזה שהיה היכל בֵל כנ״ל, היה עוד היכל אחר גדול בבבל, המכונה ״היכל העמוד״ מקדש מרֹדך, ואצל סטראבו נקרא ״קבר בל.״ והנה מצא ראוולינסון הנ״ל בפנת מגדל נמרֹד כתבת יתדות על לוח לבנים. וזה תוכן ענינה עפ״י העתקת אֶפפערט: ״נבוכדראצר מלך בבל . . . אשר בנה מחדש את העמוד ואת מגדל השטחים, בן נבופלסר מלך בבל, אנכי. אנחנו אומרים: מרֹדך האדון הגדול, הוא הוליד אותי; הוא פקד עלי לבנות בתי זבול לו . . . העמוד הוא ההיכל הגדול בשמים ובארץ, מעון אדון האלהים מרֹדך; אנכי בניתי מזהב טהור את המקדש מכון שכינת מלכותו. מגדלו בשטחים, בית העולם, אשר יסדתי ובניתי מהדש. בניתי אותו בכסף ובזהב ובמיני מתכת אחרים; בלבנים מצורפים, בארזים ובברושים; אנכי השלמתי כליל הדרו.״ — מזה נראה כי נבוכדראצר קרא להיכל מרֹדך בשם ״העמוד״ והוא היה ארמון המלך; ואל היכל בֵל הנ״ל קרא ״מגדל השטחים״ שהיה נקרא גם ״היכל שבעת המאורות״ ע״ש שנקדש לשבעת הכוכבים שצ״ם חנכ״ל, והיה בנוי מלבנים בשבעה שטחים (Stockwerke) וכל שטח ושטח ממנו היה מקושט בצבע אחר. השטח הראשון היה מרובע ישר רע״ב רגל ארכו ורע״ב רגל רחבו וכ״ו רגל קומתו, והיה קודש אל שבתאי. השטח השני היה רבוע ר״ל רגל אורך ורוחב וכ״ו רגל קומתו ומצופה בלבנים מצבע ירוק כתפוח זהב והיה קודש אל צדק. השטח השלישי קפ״ח רגל ברבועו וכ״ו רגל בקומתו ומצופה בלבנים אדומים וקדוש למאדים. השטח הרביעי קמ״ו רגל ברבועו וט״ו רגל בקומתו וקדוש לחמה ומצופה בפחי זהב. השטח החמישי הששי והשביעי היו ק״ד רגל לארכם ולרחבם וט״ו רגל קומתם, וכ״ז בספק כי השטחים העליונים הרוסים וקשה לדעת מדתם בצמצום, והוקדשו לפי השערה אל נוגה כוכב ולבנה, ומצופים בצבעי הכוכבים

ההם, היינו כלבנים מצבע ירקרק לבן ומצבע תכלת אפולה ובפחי כסף. — חרבות המגדל הזה כמו פליטת "גבעת בבל" החורבה מצפון במקום "היכל בל" הישן כ"ז היא שארית מגדל דור הפלגה לפי השערת חוקרי זמננו.

ספר חמישי

סֵפֶר הַמְּלָכִים

פְּתִיחָה.

ארץ כשדים היא במערבה של אסיא, בין ארם נהרים ובין הים הפרסי ונהרי חדקל [1] ופרת. שם הארץ מלפנים ב ב ל כשם עיר הבירה. ובימי אברהם אבינו לכדוה הכשדים ותקרא על שמם ארץ ה כ ש ד י ם [2]. האשורים בצפון ארצות פרת

---

1) שם הנהר הזה באשורית דִגְלַת, ארמית דגלא, ערבית דֶגְלַת פרסית Tigrâ, בלשון צענד Teg'erem, ובלשון פעהלווי Teg'era. ובלוח אחד אשורי נמצא שם הנהר Idiglat כמו ח ד ק ל.

2) באשורית כ ל ד י ם כי בלשון אשורית נמצא שאותיות ל"ש מתחלפות לרוב. ובזה מיושב הקשוי הגדול שמצאו החוקרים בחלוף השם כשדי אל כלדי. והיטב אמר הרב החכם המליץ רי"ל גאָרדאָן במאמרו "כלדיים„ (הכרמל שנה ראשונה צד 71) כי שי"ן ולמ"ד לא ראינו (עד הנה) מתחלפים, כי באמת אך באשורית שכיח החלוף הזה, והוא חדש מקרוב נמצא באשורית, שמכונה העם הכשדי גם כלדי, והוא לדעת Lenormant אחד עם העם אכד כנ"ל. והנה השערת מהרי"ל גארדאן שם במקומה עומדת, אולם בתשובת החכם רא"י ברוק אליו (שם צד 216) בטעם השם כ ל ד מן כ ר ד שהם הקורדיים וכו', כ"ז נמצא כבר מפורש בלעקסיקון ערש אונד גרובער ערך Chaldäa מאת החכם ג ע ז ע נ י ו ס. — הכשדים היו עם קדמוני מימות עולם כנ"ל, ולא גוי חדש מקרוב בא, כאשר רצו רבים להליץ עפ"י דברי הנביא (ישעיה כ"ג י"ג) ששם צריך לבקש איזו כונה אחרת, שכן נזכרת העיר מ ו ג ה י ר בשם "אור כשדים„ כבר בימי אברהם, ורבים מוצאים זכר הכשדים גם בשם ארפכשד כנ"ל.

והדקל והכבלים בדרום עשו ימים רבים מלחמה ביניהם, ונפתולי אלהים נפתלה בבל עד אשר עלתה בידה לפרוק עול אשור בימי יחזקיהו מלך יהודה.

והנה זה חפצי בספר הנוכחי לדבר על המלחמות ההן, לכתוב דברי ימי מלכי אשור ובבל, ולהודיע כתבות מצבותיהם וישיחותיהם, ולהראות הסכמת רֻבם עם המעשים המסופרים בספרי קדשנו, כי זה תכלית כל הספר הנוכחי, לברר ולבאר וללבן את ספרי הקודש בעזר המציאות החדשות על גבול אדמת אשור ובבל כנ"ל. לכן אעבור בחפזון על שמות המלכים אשר לא נמצא בזכרונותיהם איזה ערך ודמיון אל מקראי הקודש, ואאריך יותר בכתבות מלכים אשר דבריהם מאירים ברב או במעט על ספורי המקראות [1].

פרק ראשון

קַדְמוֹנִיּוֹת בֵּירוֹסִי.

א.

הספר השני להכהן הכשדי ב י ר ו ס י כולל דברי ימי המלכים הקדמונים אשר מלכו בארץ לפני המבול ואחריו. ואלה דבריו כפי מה שמזכירם א ל כ ס נ ד ר מפי א פ ו ל ל ו ד ו ר [2]: המלך הראשון היה אֱלוֹר (שם מורכב לד"ק מן אֵל־אוֹר הוא בֵּל אלהי השמש) הכשדי בבבל וימלך עשרה סהרים [3] וימת, וימלך אחריו אַלַפָּר שלשה סהרים, אֲמֶלוֹן שלשה עשר סהרים,

1) אעירה את אוזן הקורא, כי בספרי אבני מלואים צד י"ט הזכרתי בדבר מקור הרכבת הרבה שמות מלכי אשור ובבל כמה השערות, שבהרבה מהן אני הוזר עתה ומבטלן מפני דיעות בעלי לשון האשורית המוצאים מקור יותר נאמן בהרכבת השמות ההם, כאשר יראה הקורא בספר הנוכחי.

2) וישונה נוסח הספור הזה בכמה פרטים אצל אבידן וסינצעלל, אבן מסכימים בכללו כמו במספר המלכים ומדת אורך ימי חייהם לפני המבול.

3) שהם ל"ו אלף שנים שלנו, ועיין להלאה בספר הששי בפרק הזכרי שמים אודות מנין שנות הסהרים והנרים והססים. וידוע כי רוב

ואחריהם מלך אַמֶנוֹן הכשדי ישנים עשר סהרים. בימיו יצא עוד הפעם דג ענו ממצולת הים. ואחריו מלכו מֶגַלַר שמנה עשר סהרים, והרועה דַאוֹן עשרה סהרים. בימיו יצאו מן הים ארבעה חיים, הצים דג והצים אדם. ואחריהם מלך עֶוֶדֹרָךְ שמונה עשר סהרים. בימיו נראה עוד הפעם מחוץ לים יצור בצלם דג ואדם אשר קראו לו "הדג" [1]. ואחריו מלך המלך השמיני ושמו אֶמֶמְפְּסִין הכשדי מן לַרַנְכָה עשרה סהרים, ואחריו אוֹטִירַס (הוא אוטיארטס הנ"ל ואצל היונים Ardates) הכשדי מלַרַנְכָה שמונה סהרים. וימת אוטירט וימלך תחתיו בנו קְסִיזוּתֶר (הוא קסיזותרוס או סיזיתרוס הנ"ל) שמונה עשר סהרים. בימיו היה המבול על הארץ. כל המלכים לפני המבול עשרה, אשר מלכו מאה ועשרים סהרים, שהם שני מחזורים בחשבון הכשדים [2].

ב.

ואלה דברי א י י ז ב י ו ס בשם א ל כ ס נ ד ר בספר השביעי עפ"י ב י ר ו ס י : "אחרי המבול מלך עֶוֶכוֹ על הכשדים

העמים הקדמונים התחילו למנות שנות אבותיהם ומלכיהם מזמן בריאת העולם (כאלו רצה עם ועם להתפאר שהוא ראשית דרכי אֵל מני שום אדם עלי ארץ) ונותנים שנות מספר עצום ורב למלכיהם ולגבוריהם הקדמונים, כמו שמצינו בספר בראשית תורתנו, בספרי בירוסי הכשדי, בספרי מאנעטהון המצרי, בספרי סנהוניתון הכנעני, ובספרי מופוס העסטינוס והירונימוס המצרי ודומיהם. מבארי ספורים קדמונים נלאו למצא איזה טוב טעם ודעת במספר שנים ההן, מהם יבינן כפשוטן ויאמרו כי באמת האריכו הראשונים ימים רבים על הארץ, כי כן יסד מלך העולם למען ימלאו תעודתם בתבל ארצה, שאלמלא ד"מ לא האריכו הכשדים הקדמונים ימי שני חייהם, לא היו יכולים לדרוש ולחקור בצבא השמים לאלפי שנים, כאשר עשו והנחילו לנו ידיעותיהם כהיום הזה, ומהם סוברים כי שנה אצל הקדמונים ההם היה אך יום או חודש אצלנו, וכיוצא בסברות כאלה העמלים לשכוח שכל הספורים ההם אך הגדות בעלמא הם ואין משיבין על אגדה כידוע.

1) בלעז Odachus והוא דומה אל השם "דגון" אלהי הפלשתים שהיה מכובד גם להאשורים ולהבבלים כנ"ל.

2) עיין בספר הששי פרק שמיני.

ארבעה נֵרִים. ואחריו מלך בנו חֹמַשְׁבֵּל ארבעה נרים וחמישה ססים. וככה מלכו אחר המבול שמונים וששה מלכים בשלשים אלף ושלשת אלפים שנים ותשעים שנה ואחת. כל המלכים ההם היו מעמי שנער (הוא זומיר) ואכד. — אז (בימי ארפכשד בן שם) חנו צבאות חיל המדיים על בבל וילכדוה וימליכו בה את מלכיהם. שמונה מלכי מדי מלכו בבבל מאתים ועשרים וארבע שנים. אחריהם מלכו אחד עשר מלכים מארץ עילם ארבעים ושמונה שנים, והם הביאו לבבל את כתב היתדות. ואחריהם מלכו ארבעים ותשעה מלכים כשדיים ארבע מאות וחמישים שנה, ושם המלך הכשדי הראשון אור־חם שר״ל אור החמה. ואחריהם מלכו תשעה מלכים ערביאים מאתים וארבעים וחמש שנים. ואחריהם מלך על האשורים (אשר כבשו את מלכי ארץ כשדים תחתם ומשלו עליהם) בנינוה נִינִיר־פלאסר [1]) ושם אשתו שְׁמִירָמוֹת (Semiramis). ואחריה מלכו ארבעים וחמשה מלכים חמש מאות ועשרים ושש שנים. ואחריהם מלך הכשדי פּוֹל.״ — כל אלה דברי בירוסי.

פרק שני

חָרוּת עַל הַלּוּחוֹת.

א.

בכל דברי ימי המלכים ההם בשמותם לארצותם בגוייהם למשפחותם ומספר ימי מלכותם נראה כי מקורם אך בהגדה קדמוניה מוחתלה בערפלי סתרים כמשפטם בימים ההם. ההיסטוריאה האמתית בדברי ימי מלכי בבל ואשור נודעה לנו בימינו אלה, מעת שנמצאו מצבותיהם ולוחותיהם וכתבותיהם

---

1) מהשם הזה נתהוה אצל סופרי הפרסיים השם נינוס שקבלוהו מהם היונים ומסרוהו לנו.

בחרבות נינוה ובבל, חרותות בכתב היתדות על פי המלכים ההם, בחפצם להודיע לדור אחרון גבורות מלחמותיהם ופרשת גדולתם; ולרוב נמצא גם הזמן באיזה חודש ובאיזה יום פעלו מעשי תקפם וגבורתם, ובכלם נמצא משך זמן רב ועתיק יומין, כאלפַּיִם שנים לפני משה.

המלכים הקדמונים אשר מלכו בארץ הכשדים הנקובים אז שנער ואכד בטרם יתאחדו לממלכה אחת להקָּרֵא בבל או אשור, היו נפרדים למדינות וגם לערים מיוחדות, ולכל עיר ועיר מדינה ומדינה היה מלך בפ"ע כד"א "ומלך לעיר ספרוים" (מ"ב י"ט י"ג) וכיוצא בו. וככה היו הערים שמנה הכתוב אצל נמרֹד בן כוש שהיתה ראשית ממלכתו בבל ואֶרֶך [1] — המכונה עיר הלבנה [2] — ואכד — המכונה עיר רבון כל העולמים — וכלנה — המכונה מעון ענו — בארץ שנער, מן הארץ ההיא יצא נמרֹד אל ארץ אשור ויבן את נינוה [3] ואת רחובות עיר ואת כלח ואת רסן העיר הגדולה, ולהן יחשבו עוד הערים שנמנו במקרא במלחמת ארבעה המלכים את החמשה בסדום ועמורה בימי אברהם, שהן שנער אלסר עילם גוים וכו'.

המלכים הקדמונים ההם קראו א"ע בשם "רעיא" (בלעז Riu 'רועים' (שלכן קראו כן גם ירמיה ויחזקאל למלכי ישראל) ובין מלכי אשור ובבל וכשדים נמצא עוד התואר סַקְנוּ שהוא השם "סגן" לשרי אשור ובבל במקרא (ישעיה ט' כ"ה ירמיה נ"א יחזקאל י"ח), ותוארם היותר רם היה סַרְרוּ (שר) או מַלִיךְ [4],

---

1) אשר נגלתה בימינו בחרבות בשם Warka בחוף השמאלי של פרת התחתון מזרחית דרומית לבבל, וישם נמצאו הרבה ארונות מתים מפני שהיתה להם עיר הקברים.

2) לדעת אָפפערט שהשם לו כמו ארח שר"ל ירח וחודש באשורית, באשר כן מורה ע"ז הציון הרעיוני.

3) משרש נוה המורה גם באשורית נָוָת היינו זבול ומשכן או מושב.

4) שר מורה כמו מלך בעברית, מליך כמו שר בעברית, בערך גדול וקטן.

והמלכים הגדולים שבהם כינו א"ע "מלך ארבע הארצות" שר"ל לדעת חכמי זמננו ארבעת העמים הגדולים לארבע רוחות השמים בימים ההם. שהם: לפאת מזרח ארץ עילם. לפאת מערב ארץ מַרְתּוּ (ואולי זהו "הארץ מרתים" הנזכרת בירמיה נ') לפאת צפון גוּתִּי (שהוא לד"ק השם "גוים" במקרא הנ"ל) ולפאת נגב עמי סוּבַּרְתִּי.

ב.

ואלה המלכים אשר מלכו בהעיר היותר קדמוניה בארץ הכשדים היא "אור כשדים" (שמשם יצא אברהם אבינו ונודעה בשם הרבותיה מוּגֶהִיר [1]) כהיום הזה): שם המלך הראשון אוּרְכַּם (בימי חנוך בן ירד) ונמצא ממנו כמה כתֹבות עתיקות המכילות בתכנן כדברים האלה: להאלוה סין בן בכורו של בֵּל בנה מלכו א ו ר כ ם הגבר האדיר הלוחם הגבור מלך א ו ר מלך עמי שנער ואכד את ההיכל הגדול וכו'. וימת א ו ר כ ם וימלך תחתיו בנו דוּנְגִי ויהי גם הוא כאביו מלך אדיר. ואחריו מלך באור כשדים המלך יִשְׁמַע־דגון (דומה אל השם י ש מ ע א ל) — בימי יעקב אבינו —. וימת ישמעדגון וימלך תחתיו בנו גונגונום המכונה באחד הלוחות: גבור אדיר מלך א ו ר עבד ע נ ו עבד ס י ן רועה א ו ר מלך עמי שנער ואכד. ושם אחיו המלך שמשי־בין. ואחריהם היו מלכים באור כשדים בשמותם גַמִּיל־סין, הבל־סין וכו'.

ג.

ואלה המלכים אשר מלכו בעיר לַרְסַם (היא סופרק עיר מולדת הזיזדרה): הראשון כֻּדֻר־מַבֻּק [2]. ואחריו מלכו

---

1) שר"ל בערבית: עיר החמר, וכ"ז לדעת ראוולינסון, אך לדעת אָפפערט מ ו ג ה י ר היא כ ל נ ה.

2) ועוד נזכר בכתבת האשורים שם מלך כדרננהנדי. הראשון

זכר־סין, סין־אִדְנָן, נור־בִּין; ושם המלך האחרון בעיר ההוא רים־סין, ונמצא ממנו לוח כולל דברי ימי מלכותו עפ"י סדר החדשים.

ד.

בעיר כלנה היא ניפור מלך אמר־סין [1] ונמצא ממנו כתֹבת המספרת לאמר: אמר־סין אדון ניפור בונה היכל בֵל מלך אדיר מלך אור מלך ארבע הארצות, בנה את החומה לכבוד בֵל המלך העליון. ואחריו מלכו גמיל־אדר, לבית־ענונית, ישבי־זכרה, ריס־בין, ניסין וכו'.

ה.

ואלה מלכי העיר בבל הקדמוניה [2]: ישם מלך קדמון בבבל היה סַגַרַקְטִאַס (בימי אברהם אבינו) וזאת הכתֹבת אשר מצא אחריו נַבוֹנְד מלך בבל: "סגרקטיאס רועה נאמן מלך בבל אנכי, וככה אני אומר: האלוה סמס והאלוהָה ענונית אשר בידם הממשלה על הארצות ועל הגוים, מלאו את כפי מס כל בני האדם. ואומר אני ככה: זה היכל היום, היכל סמס אדוני

כדרמבק נזכר שם למלך עילם בכנוי "מושל ארץ מבוא השמש" היינו ארין כנען, ומכּכים א"כ אל המסופר בתורה על כדרלעומר מלך עילם (בראשית י"ד ד') אשר מלכי כנען בעמק השידים עבדו אותו שתים עשרה שנה וגו', והשם מורה כמו "כתר אלהים" כאשר נבאר להלן.

1) ר"ל גביר הוא סין, ודומה אל השם "אמרפל" במקרא המורכב מן: אמר־הבל ישר"ל גביר הוא הבן, ודומים להם בהוראתם השמות "אשור — מליך — "אשור־דין" וכיוצא בהם.

2) בכל החפירות אשר נעשו בהרבות בבל בימינו אלה, לא נתגלה לנו עוד העיר בבל הישנה והקודמת לפני נינוה, ולד"ק גם לפני המבול. על רוב הלבנים אשר נמצאו עד כה בהרבותיה נקרא השם נבוכדראצר, אם אמנם ידענו שהיא עיר קדמוניה אלפי שנים לפני נבוכדראצר, ולפי דברי בירוסי נאספו שם חברי קסיזותר כמו בני נח אחר המבול. —

בספָּרָא והיכל אולבר של ענונית גברתי בספָּרָא, נהרסו עד היסוד מימי ממלכת צַבּוּם בימות עולם, אנכי שבתי בניתי את ההיכל ממסד עד הטפחות לכבוד סמס וענונית. האלהים יצליחו ויאריכו ימי חיי. וכבוד שמי וזכרי לא יסוף לעולם."

ו.

בעיר הקדמוניה ספרא הנ"ל הנודעת כבר לפני המבול, בחלק אגנה בנה המלך סגרקטיאס הנ"ל היכל אולבר אל ענונית כנ"ל, והביא שמה מעיר לרסן טבלאות נסתרות, והטמין אותן תחת אבן פנת ההיכל ההוא, והושבים קצת כי הטבלאות ההן הן בעצמן אותן שקבר קסיזותר בעיר ההיא בימי המבול כנ"ל, והמלך האחרון בבבל מצא אותן והוציאן לאור. ואלה שמות מלכי העיר ההיא אשר הגיעו אלינו ע"י הטבלאות ההן: מלך צַבּוּם הנ"ל, ואחריו מלך שרקין [1] הוא סַרְגוֹן (בימי אברהם אבינו) הקדמון מלך אשור הקדמוניה, הוא החריב את רוב הממלכות הקטנות בארצות ההן, ולכד את כל ארץ בבל וכשדים, וכבש את עילם ופלשת לו לעבדים. הוא אסף בעיר ארך כנסת ספרים בחכמות הקדושות להכשדים, ועל פיו קִברו בעירו אגנה ילקוט נבואות באיצטגנונית ובאותות השמים והארץ בלשון אכדית, ובקובץ ההוא היו שבעים טבלאות אשר העתיק אחרי כן אסורבנפל ללשון אשורית, ומספר רב משבריהן מצאו חוקרי זמננו בחרבות העיר ספרא. ואנשי בבל כבדו את צלם דמות סרגון כאלהים. —

ואלה דברי כתבת המלך סרגון ההוא הנמצאת בימינו והמבוארת עפ"י החכמים טאלבוט וסמיטה ולענורמאנט: "סרגון מלך אדיר מלך אגנה אנכי. אמי חבלתני בלי אבי, בעוד אחי אבי כובש את הארץ, היא חבלתני בעיר אֲזוּרְפִּרַנִי אשר על

1) באשורית שַׁרוּכִין שר"ל הכין (האלהים) את השר הוא המלך, ע"ד השמות יהויכין או יכניה במקרא.

יד נהר פרת. אמי המעוברת ילדתני במקום נסתר, שמתני בתבת קנה וסוף אשר כפרה בחמר, והניחתני על פני הנהר אשר נשאני הלאה [1]. צפתי על הנהר אשר הביאני נֹכח אַכִּי משקֵה השדות. אַכִּי משקה המים אהבני וגדלני. אַכִּי משקה המים גדלני כבנו. אַכִּי משקה המים עשני לבעל הגן, ו ע ש ת ר הצליחתני במלאכת הגן . . . אחרי חמש שנים לכדתי את המלוכה בידי, משלתי באנשים אשר פניהם חמרמרו. הולכתי רכבי ברזל שלי על ארצות קשות להִלָּכֵד. משלתי על ארצות ההרים. מלכתי על רועים אשר במישור. חניתי בפעם השלישית ולכדתי ד י ל מ ו ן, הכנעתי את העיר הגדולה דוּבַן . . .״

ויֵמת ס ר ג ו ן וימלך תחתיו בנו נָרַם־סִין על כל ארץ הכשדים, וילחום את מלחמות אביו ויכתוב את גבורותיו בלוחות א ג נ ה, ונמצא עליו בלוחות הנבואה אשר נכתבו במצות סרגון לאמר: ״בהיות הלבנה . . . נבואה על נ ר מ ס י ן אשר במצב הזה יעלה נֹכח אַפִּירַק . . . ולכד אפירק ומגן [2] וכו׳.״

פרק שלישי

מַלְכֵי אַשּׁוּר וּבָבֶל וּמִלְחֲמוֹתֵיהֶם.

(עפ״י בירוסי ועפ״י הלוחות).

א.

והעיר בבל היתה מקדם קדמתה פנת יקרת כל תפארת גדולה ועטרת כל חכמה בינה ודעת לארץ הקדם. ממנה קבלה

---

1) דומה אל המסופר בתורתנו על משה רבנו ע״ה, ועוד יותר אל המסופר על רומולוס מיסד העיר רומי. גם בהגדות היונים מצאנו דמיונים כאלה, כמו התבה אשר סגר בתוכה אקריזיוס את דאנאע ובנה פערזעוס להשליכם הימה, וכן דיוניזוס נישא בילדותו בתבה על פני הים עד החוף בראזיאע. ועוד יש לס״ז דמיון אל ספור הירודוט על ילדות כורש מלך פרס כידוע.

2) מגן היה אז שם ארץ מצרים.

ארץ אשור תבונתה וכתבה ודתה ודיעותיה ומדעיה וחוקותיה ומדותיה ונימוסיה. אבן יותר מאלף שנים נפתלה בבל במלחמות עצומות לפרוק עול מלכי אשור מעל צוארה, עד אשר בימי דוד ושלמה עשו אשור ובבל שלום ביניהם והתחתנו אשה באחותה; אבל אחרי אשר חלפו מאה וחמישים שנה בשלום פרצה המלחמה בין בבל ובין נינוה עוד הפעם, כאשר נראה כ״ז בהמשך הפרק הנוכחי.

אחרי בית סרגון הראשון מלך בבבל איש נכרי אשר לכד את כל ארץ הכשדים, ושמו בלוחותיו חַמָּה־רַבִּי [1]), וזאת הכתבת הנמצאת ממנו בעיר פאריס: ״חמה־רבי מלך אדיר מלך בבל, מלך ארבע הארצות, העושה מלחמה באויבי מרדך, הרועה המשמח לב האל הזה, אנכי. האלהים בין ובל נתנו לי עמי שנער ואכד למלוך עליהם, ומלאו את כפי ממס הגוים ההם. אנכי בניתי את נהר חמה־רבי ברכת עמי שנער ואכד . . .״ הוא היה מלך גדול בונה ערים והיכלים ומחריב ערים וארצות, והרבה מצבות ולוחות נמצאו ממנו בכתב יתדות. — אחריו מלך סמסו־אִלוּנָא אשר הניח גם הוא הרבה לוחות המספרים רב עזוז ותפארת גבורתו, וכי עשה צלמי ס מ ס ו מ ר ד ך וצפם זהב יהעמידם בבית־פַּרְרָה לפני ס מ ס ובבית־סגד לפני מרדך וכו׳. אחרי המלך ההוא מלכו עוד מלכים רבים בבבל אשר לא נדע מהם בלתי אם שמותיהם. ובימי האחרון שבהם הוא בין־סום־נזיר (בימי צאת בני ישראל מארץ מצרים) מלך אשור עשו אשור וכשדים ובבל שלום ביניהם. אך אחרי מלכי אשור אסור־בל־ניזיזו, בוזור־אסור, אסור־אֻבַּלִיט, ומלכי בבל קרא־אינדס, פורנפוריאס, ובנו קורי־גלזו אשר בנה מחדש את ההיכל בית־רבמה אל בֵּל בספָּרָא, החלו ממלכות אשור ובבל עוד הפעם לעשות מלחמות גדולות ביניהן.

---

1) ר״ל ״אל החמה הוא גדול״ והוא כעין השם חַמּוּאֵל (דה״א ד׳ כ״ו). —

תגלת־סמדן הראשון מלך אשור, הוא ניניו־פלאסר הנ"ל בדברי בירוסי (בימי השופט גדעון) לכד את בבל ואת כל ארץ פרת, אך אחרי כן עלתה יד בינפלידין מלך בבל על אשור. — זמנה־זכר [1] ־אדן מלך בבל (בימי יפתח הגלעדי) נכנע תחת יד אסור־דָיָן מלך אשור. — נבוכדראצר [2] הראשון מלך בבל (בימי השופט עבדון הפרעתוני) לכד ארץ אשור מיד מלכה אסור־רוזיזי. — בימי תגלת־פלאסר הראשון מלך אשור (דור החמישי בניני תגלת־סמדן הנ"ל) מלך בבבל מְרֹדַךְ־אדנאכי (בימי שאול מלך ישראל) אשר הכה את מלך אשור ולקח מידו את העיר אכלי. — אחריהם מלכו באשור אסור־בל־קלה בן תגלת פלאסר, ובבבל מרדך־ספיק־זירת, אשר כרתו ברית שלום ביניהם. — אחריהם מלכו מלכים רבים באשור ובבבל, פעם בשלום ופעם במלחמה, והאחרון מבית תגלת סמדן באשור היה המלך אסור־רַבַּמַר (בימי דוד מלך ישראל) ויקשר עליו עבדו בֵּלְקַתִּירַסוּ וימגר את כסאו וימלך תחתיו. ואהריו מלכו בִּיגְלִיחוּז ובנו תגלת־סמדן השני, ובנו אסורנזירפל[3]

---

1) המלה זְכֵּרְךְ באשורית היא כמו ז כ ר בעברית, ונוספה לשמות הרבה מלכים כעין תואר גבר וגבור.

4) באשורית: "נבו־כדר־אסור„ שר"ל "האֵל נ ב ו מאשר הכתר„ כ ד ר הוא כ ת ר, ועוד שמות אחרים מורכבים עם כ ד ר כמו "כ ד ר־ לעֹמר מלך עילם„ במקרא הנ"ל, ומאשר נודע שהיתה בעילם אלהות אחת בשם ל ג מ ר או ל ע מ ר, א"כ מורה השם: "כתר אלהים„. והנה גם בעברית הוֹרה השם כ ד ד כמו כ ת ר, ע"כ הוא נרדף עם צ נ ף (ישעיה כ"ב י"ח) המורה ג"כ כ ת ר בשמות מצנפת וצניף. ומכונה בן המלך יורש הכתר (Kronprinz) "מלך עתיד לכידור„ (איוב ט"ו כ"ד) וטעם הכתוב שם מפני שהוא רגיל להיות צפוי אלי חרב קרוביו מתקוממיו החומדים את כסאו כידוע בדברי ימי מלכים קדמונים ואף אחרונים. וכמו שהשתתפו שמות כ ת ר ו ע ט ר ה לציין דבר עגול ולהורות גם פעולת סבוב והקפה, כן הורה כ ד ו ר גוף עגול סובב סובב הולך במעגל.

3) באשורית: "אסור־נזיר־הבל„ שר"ל "אשור מגן הבן„ וכונתו על האל א ש ו ר הנ"ל.

הוא סרדנפל השלישי. מהמלך הזה נמצא בלונדון פסל דמותו ועל לבו חרותים כדברים האלה: "אסורנזירפל מלך גדול מלך אדיר מלך הצבאות מלך אשור בן תגלת סמדן מלך גדול מלך אדיר מלך הצבאות מלך אשור בן בינליהוז מלך גדול מלך אדיר מלך אשור המולך על הארצות אשר משפת נהר חדקל עד הלבנון הוא כבש ולכד את הימים הגדולים ואת כל הארצות ממזרח שמש עד מבואו." המלך הזה היה אכזר גדול נגד אויבי מלחמתו. — אחריו מלך בנו שלמנאסר [1] השני (בימי אחאב ויהיא מלכי ישראל), הוא בנה בעיר כ ל ח (אשר יסד אביו מחדש לעיר מלכותו) את ההיכל הגדול, אשר מצא בימינו השר האנגלי לאיארד הנ"ל, ובתוכו נמצאו כל הכתבות המודיעות פרישת גדולת המלך ההוא ומלחמותיו וגבורותיו. וביחוד מצא בחרבות עיר נמרוד עמוד שיש שחור מרובע חרות בכתבות יתדות יקרות מאד. ועוד נמצא ממנו בחרבות כ ו ר ך על חוף הנהר חדקל כתבת מפוצמה בתכן המשלים את החרות על העמוד הנ"ל, ונזכר שם אחאב מלך ישראל בספור שלמנאסר איך הוא ובעל בריתו בן הדד [2] מדמשק נלחמו באחאב מלך ישראל, וצבאו של אהאב עשרת אלפים איש ואלפים רכב, ויכהו שלמנאסר [3]. ועל העמוד השחור הנ"ל נמצא על ארבעת רבעיו מלבד נוסח הכתבות עוד צלמי תבנית שבויי מלחמה מביאים מס ואשכר

---

1) באשורית: "סלמן־אסור" שר"ל שלמן אלהי האושר וההצלחה.

2) לפי הכתבת האשורית נראה שהיה שמו "בן הדר" בריש (ורגיל ההלוף הזה בשמות עצמיים גם במקרא כמו דודנים רודנים וכו' ובן הדדעזר הדרעזר מלך ארם) שכן שמו באשורית בִּין־הָדְרִי שר"ל האל בין הוא נהדר, ועיין לעיל אצל "התמוז" השערה אחרת בשם הזה.

3) ובזה יובן הכתוב (מ"א כ' ל"ד) כי אמר בן הדד אל אהאב "הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב והוצות תשים לך בדמשק כאשר שם אבי בשומרון" — ושם נאמר שכרת אחאב ברית עם בן הדד, ולא פירש כנגד מי? אבן מהכתבת הנ"ל נראה שהיה הברית נגד מלך אשור האויב לארץ סוריא בכלל, ונלחם גם במלכי ארם.

אל המלך הגדול מלך אשור. וביניהם גם אחאב המכונה שם "אחאב מיזרעאל" ע"ש היכלו שהיה ביזרעאל אצל כרם נבות (מ"א כ"א). — ועוד נזכר בכתֹבות ההן אצל בן הדד מלך ארם כי הכהו שלמנאסר במלחמה, ושם חזאל אשר מלך בארם אחרי בן הדד, ונלחם גם בו שלמנאסר.

כל המלכים האלה חיו גם בימי יהוא מלך ישראל המצויר גם הוא על העמוד השחור ההוא. ובאחת הכתֹבות אשר סביב צלמי העמוד נאמר כדברים האלה:

אשורית	עברית
מַדַּתְ שַׁ יַהוּא הַבַל עֻמְרִי,	מִדַּת 1) שֶׁל יֵהוּא בֶּן 2) עָמְרִי,
כַּסְפִּי, חֻרַצִי, שַׁפְּלוּ חֻרַץ,	כֶּסֶף, חָרוּץ (זהב 3), שִׁפְלֵי
	(מזרקי 4) חָרוּץ, כַּפּוֹת חָרוּץ,
זַקוּת חֻרַץ, קַבְעַתִּי חֻרַץ,	קֻבַּעוֹת (כוסות 5) חָרוּץ, דְלָיִים 6)

1) הנסמך מן מִדָּה בדלת דגושה לחסרון נו"ן היינו מִנְדָּה שר"ל מס כמו מנדה בלו והלך (עזרא ד' י"ג).

2) הוא יהוא הנזכר מ"ב ט' שהיה בן יהושפט, וכאן קורהו ב ן ע מ ר י ? שר"ל (לדעת ההכם שראדער) כמו המולך אחר עמרי, היינו שהכה את בית עמרי ומלך תחתיו. ובזה יובן הכתוב (מ"ב י' ל"ב) "בימים ההם החל ה' לקצות בישראל ויכם חזאל בכל גבול ישראל" שאין לו מובן שם כי אם עפ"י כתבת אשור הזאת, שלפיה היה יהוא בעל ברית שלמנאסר, והיה א"כ בעל מלחמת חזאל מלך ארם שהיה אויב אשור מאז, וכאשר חזקה יד חזאל נפל על ישראל וקצה בהם, ע"כ נראה בציורי העמוד איך יהוא הביא מנחה לשלמנאסר למען יעזרהו נגד חזאל.

3) ונמצינו למדין כי השם ח ר ו ץ הנרדף עם זהב בספר איוב מקורו בלשון אשורית.

4) בעברית ספל.

5) בחלוף ק"ג כמו ג ב י ע, וזהו "קבעת כוס" (ישעיה נ"א י"ז) ע"ד "אדמת עפר" או באור המעתיק בגליון כמו עלה טרף ודומהו.

6) כלים הדולים מים כמו דלי בעברית.

דַלַּנִי חֶרַץ, אֶנָכִי, חֶטַרֶת שַׁ
קַתִּ שַׁרוּ. בְּרֶחַתִּי אַמְחַרְשׁוּ.

חָרוּץ, אֲנָךְ (עופרת) [1], חוֹטֶר
(שבט) שֶׁל יַד [2] הַשָּׂר (המלך),
אֶת־זֶה לָקַחְתִּי.

ב.

וימת שלמנאסר וימלך תחתיו סמס־בין אשר לכד עוד הפעם את העיר בבל. ואחריו מלך בנו בינליחוז הוא שלמנאסר השלישי. הוא בנה את הצלם הגדול צלם נבו אלהי בבל, אשר מצא הנוסע Loftus והנהו עתה בלונדון, והוא לקח לו לאשה את המלכה בבבל שַׁמּוּרַמִית [3] אשר מלכה תחתיו בבבל, והוא מלך בנינוה. — אחריו מלך אַסוּרְלִיחוּז הוא סרדנפל הרביעי הנזכר אצל סופרי היונים, מלך שתשש כחו כנקבה ונשים משלו בו. בימיו החלה מלכות אשור לרדת במעלותיה אחורנית. שני שריו ארבק המדי ופול הכשדי (המכונה בלעזו שר"ל הנורא) הרימו ידם בו, והוא נסגר מפניהם בעיר נינוה, אשר צרו עליה שלש שנים, ובשנה השלישית עלה שטף הנהר בחומתה והכה בה רסיסים, והעיר נבקעה. ויבער המלך בהיכל ארמונו מדורת אש גדולה, ויעל על מוקדה הוא ונשיו, וגם את אוצרותיו הבעיר באש. ונינוה פתחה שעריה ויבאו בה האויבים ויהרסוה ויחריבוה עד היסוד בה, ולא נשאר שריד ופליט מחרבות העיר הגדולה ההיא, מלבד פסל שבור אשר מצאו החופרים באדמתה מהעיר הראשונה, ובכל דברי ימי העולם לא נמצא הריסה איומה וחורבן נורא כמוה. אז אבד ניר מאשור ועמיה התפרדו לממלכות קטנות, המדיים תחת ארבק והבבלים תחת פול, הוא פול

1) עמוס ז' ז'.

2) גם בארמית קתא כמו יד והרבה בגמרא קתא דמגלי ורומיהם.

3) היא המלכה Semiramis הנזכרת אצל בירוסי וסופרי היונים בטעות כאשת נינוס בנינוה כנ"ל.

מלך אשור [1] אשר עלה על ארץ ישראל, ויתן מנחם מלך ישראל לפול אלף ככר כסף להיות ידיו אתו להחזיק הממלכה בידו (מ"ב ט"ו). — וימת פול וימלך תחתיו בבבל נבונאסר ארבעים שנה [2].

---

1) כן נקרא בספר מלכים, ובירוסי מזכירו למלך בבל, והיה כשדי בנ"ל. ובכתבות היהדות נזכר תשלומי מס מאת מְנַהְמִי (מנחם) מן סַמִרְנַי (שומרון), אך לא אל פ ו ל כי אם אל תגלת פלאסר השני, ומלך אשור בשם פ ו ל לא נמצא בכתבות היתדות למלכי אשור, וימהרו חוקרי האשורית ויחליטו שלא היה מעולם מלך אשור בשם פ ו ל. נגד אמתת ספרי קדשנו, והחכם שראדער יגע להוכיח כי המלך פול במקרא הוא בעצמו תגלת פלאסר הנזכר בכתבת האשורים, השערה מוכחשת מדברי בירוסי ואלכסנדר, ומן המקרא (מ"ב ט"ו ודה"א ה') המזכירים פול בלבד ותגלת פלאסר בלבד. ובאמת נמצא מחדש בארמון העיר נמרוד שבר מצבת אבן שבו נזכר מלך אשור בשם פ ו ל, — שהוא כפי הנראה בעצמו "פול הכשדי" אשר מלך על אשור ובבל יחדו — וספור מלחמותיו נגד שומרון כדברים האלה (לפי באור האנגלי Walsh): "ארמון פּוּל, המלך הגדול, המלך האדיר, מלך העמים, מלך אשור . . . מהנהר פרת בארץ סוריא כבשתי תחת עלי כל מדינת הארץ אַקָרִי, ארצות צור וצידון *) עמרי **), אדום, ופלשת, עד הים הגדול מבוא השמש, ושמתי עליהם מס הזק". ולא נדע אם מלך פול הזה עם תגלת פלאסר ביחד, או היה בימיו רק זמן קצר — אך כ"ז אינו מסכים עם מלחמות תגלת פלאסר ושלמנאסר במלכי בבל שנזכיר להלאה עפ"י דברי ימי האשורים; והענין מסוכסך ואין לבא עד תכונתו האמתית.

2) ועליו כתב ב י ר ו ס י כדברים האלה: "מימות נבונאסר רשמו הכשדים בזהירות יתירה את הליכות הכוכבים, ובעקבות הכשדים ההם דרכו המחשבים היונים. ונבונאסר אסף ספרי דברי ימי המלכים אשר מלכו לפניו והכחידם מן הארץ, למען יתחילו למנות ממנו מלכי הכשדים". אך חוקרי זמננו לא קיימו ולא קבלו דברי בירוסי אלה הנראים כמוכחשים מכל הנמצא על קורות העתים ההם.

---

*) באשורית צִדוּנוּ, ונזכר בכתבות בשם צִדוּנוּ רַבּוּ צִידוּנוּ צְעִירוּ סר"ל צידון רבה וצידון זעירא.

**) בשם "ארץ עמרי" כינו האשורים את ממלכות עשרת בשבטי ישראל בשומרון, ע"ש המלך עמרי אשר בנה את העיר שומרון.

ג.

וידי כארבעים וחמש שנים אחרי הריסת העיר נינוה, ויפרקו האשורים את עול הכשדים מעל צוארם, וייסדו ממלכה אשורית, וימליכו עליהם את תגלת־פלאסר [1] השני, ובירת מושבו היתה בעיר כלה. הוא תגלת פלאסר מלך אשור אשר בימי פקח מלך ישראל הגלה הרבה מבני ישראל אשורה. תגלת פלאסר היה מלך אדיר, והוא מתפאר בכתבות מצבותיו שלכד עמים רבים וכבש את כל הארצות אשר סביבותיו. ואלה דברי כתבת אחת של תגלת פלאסר: "ארץ בית עמרי (שומרון) . . . יושביה . . . הון עמו וכליו לארץ אשור שלחתי. את פקח מלכם הרגו [2] את הוסיה (הושע) למלכות עליהם שמתי. עשרה ככר זהב, אלף ככר כסף לקחתי מהם מס ושלחתי לארץ אשור." —

ויהי אחרי אשר כבש תגלת פלאסר את רצין מלך ארם [3] בהדרשו לבקשת אחז מלך יהודה אשר שלח לו שוחד את הכסף והזהב הנמצא בבית ה׳ ובאוצרות בית המלך, וישב תגלת פלאסר לכסא בעיר דמשק, ויבאו שמה חמשה ועשרים מלכים להשתחות לפניו ארצה, וביניהם היה (לפי דברי ימי האשורים [4]) גם אחז מלך יהודה, כמ״ש בספר מלכים (מ״ב ט״ז) כי הלך המלך אחז לקראת תגלת פלאסר מלך אשור לדמשק והביא משם לארץ ישראל את עבודת המזבח אשר ראה בדמשק. —

---

1) באשורית תֻּקְלַת־הבל־אשר שר״ל הבוטח על בן האושר.

2) מסכים עם המסופר מ״ב ט״ו "ויקשר קשר הושע בן אלה על פקח בן רמליהו ויכהו וימיתהו וימלך תחתיו".

3) גם זה נזכר בכתבת שבר לוח אחד, ובשבר אחר נרמז גם מות רצין.

4) בכתבת אחת מתפאר תגלת פלאסר כי בין המלכים אשר הביאו לו מנחה לדמשק היה גם יואחז (אחז) מלך יהודה.

תגלת פלאסר וזרעו המולך אחריו עשו מלחמה יותר ממאה שנים עם ממלכת בבל אשר בקשו ללכדה. בימים ההם מלך יַעקִין בעיר מבצרו בית־יעקין היושבת על מבאת הים הפרסי, ונקרא "מלך הים". ויבא יעקין עם מלכי כשדים אחרים ובידם מתנות אל מחנה תגלת פלאסר וישאלו לו לשלום. — ויהי אחרי מות תגלת פלאסר וימלך תחתיו בנינוה שלמנאסר הרביעי, והוא שנאמר (מ"ב י"ז) עליו עלה שלמנאסר מלך אשור ויהי לו הושע עבד . . . ויעל שומרון ויצר עליה שלש שנים [1]. בימי שלמנאסר מלך בבבל מלך חדש ושמו אלולי (ר"ל הנולד בחודש אלול). בימים ההם נפל שלמנאסר הרביעי מלך אשור בחנותו על העיר שומרון, וימלך תחתיו סרגון השני (הנזכר בספר ישעיהו כ' א') הוא מלך אשור שמסופר עליו במקרא (מ"ב י"ז ו') "בשנת התשיעית להושע לכד מלך אשור [2] את שומרון ויגל את ישראל אשורה וגו'" שכן נמצא בכתֹבת שלו לאמר:

עברית	אשורית
עִיר שֹׁמְרוֹן חָנִיתִי כָּבַשְׁתִּי	עִיר סַמִירִנָא אַלְוִי אַכְּשֻׁד
27.280 אַנְשֵׁי יוֹשְׁבֶיהָ שָׁלַלְתִּי	27.280 נִשִׁי אַשִׁיב לִיבִּישׁוּ
(שביתי), 50 מֶרְכָּבוֹת שֶׁלָּהֶם	אַשְׁלֻלַ, 50 נַרְכַּבַתָּא אִינָא
קָצַרְתִּי (לקחתי) וּפְקִידֵי עֲלֵיהֶם	לִיבִּישׁוּנוּ אַקְצֻרַ וְזִיטוּטִי
הֶעֱמַדְתִּי. —	אִנוּתֻנוּ אֻעְמִידְזוּנְתִּי.

1) וישער חכם אחד כי המלך הזה בעודנו שר צבא בשמו שלמן הרס את העיר ארבאל בגליל העליון וזהו שנאמר (הושע י' י"ד) "כשוד שלמן בית ארבאל".

2) ר"ל סרגון מלך אשור, ומה שנראה מהכתוב (מ"ב י"ח י') כי שלמנאסר לכד את שומרון, הוא יען אשר הוא צר עליה שלש שנים ובשנה השלישית מת, נקראת הלכידה על שמו, כי סרגון אך קצר ואסף פריו.

ד.

אחרי אלולי מלך בבבל מרֹדך בלאדן בן יעקין הנ״ל, אשר נטש מושבו בית יעקין וישם משכן היכלו בעיר בבל. הוא המלך הנזכר במקרא (מ״ב כ׳ י״ב) לאמר: ״בעת ההיא שלח בראדך (הנכון מראדך כמ״ש בישעיה ל״ט) בלאדן בן בלאדן מלך בבל ספרים ומנחה אל חזקיהו וגו׳״ — ונזכר שמו גם בקיבין ספרי בתלמיוס ובפרקי בירוסי, ונכתב בלשון אשורית מרדך בֵּל־אִדִנָא שר״ל: בֵּל מרֹדך (אלהי הכוכב צדק ומגן העיר בבל כנ״ל) נתן את הבן. אך בשם אביו בלאדן הנזכר במקרא הנ״ל איננו מסכים עם הכתֹבת שנמצאת על המלך הזה, ששם חרות שם אביו יעקין כנ״ל, אשר היה הראשון ליַסד לו מלכותו בארץ כשדים השפלה, וישם עירו ״בית יעקין״, ועל ידה עיר אחרת בשם ״דור יעקין״ שר״ל מבצר יעקין. —

והמלך מרֹדך בלאדן עשה שלום עם כל העמים הקטנים אשר נלחם בהם מלך אשור, למען יעמדו לימינו ויתמכוהו נגד אשור. על כן שלח מרֹדך בלאדן ספרים ומנחה אל חזקיהו מלך יהודה, כאלו רצה לברכו על אשר היה מחליו, ובאמת היה חפצו להשתתף עמו נגד מלך אשור, והנביא ישעיהו אשר ראה בחכמתו כי יד אשור תגבר באחרונה על יד בבל, קצף על המלך חזקיהו בעבור זה כמו שנאמר שם. וכאשר חזה הנביא כן היה, כי גבר סרגון מלך אשור על מרֹדך בלאדן במלחמתם הגדולה והארוכה, וישם את בבל תחת ממשלתו, ויושב לו שם נציבים. וישב המלך סרגון ויבן לא הרחק ממקום העיר נינוה הישנה עיר חדשה, אשר קרא לה ״מצודת סרגון״. —

כל הדברים האלה נמצאים חרותים בלוח גדול בכתב יתדות אשר צוה סרגון לחרות בעט ברזל על גבי חומר הלבנים, ובספרו שם דברי נצחונו על בבל ובנותיה, הוא מוסיף לאמר: ״כשוך חמת המלחמה בהניח לי כמעט, בא החודש שבט, חודש

מסע גביר האלהים; אחזתי בידי האלהים בֵל־מרֹדך ונבו, מלך צבאות השמים והארץ, ועברתי דרך בית אוצרות הקודש . . . הקרבתי זבחים ועולות לאלהי שנער ואכד" [1].

ד.

והמלך מרֹדך בלאדן נס וימלט, אך אשתו ובנו היו שבויי חרב ביד סרגון. אמנם לא ארכו הימים ואחד בעלי הפקודות הכה את המלך סרגון בצדיה וימת, וימלך תחתיו בנו סנחריב [2] בישנים עשר יום לחודש אב, וירחיב את העיר מצודת סרגון ויגדילה ויאדירה, היא נינוה החדישה, ויבן בתוכה היכלו הגדול באבני שיש ובעצי ארזים.

אז תפשע ארץ אכד ובבל בסנחריב מלך אשור, כמסופר עפ"י ב י ר ו ס י בפרק אחד אצל אייזעביוס בתרגום ארמי. שם ראיש המורדים בבבל היה חגיז. גם חזקיהו מלך יהודה, למורת עצת הנביא ישעיהו, מרד במלך אשור ולא עבדו (מ"ב י"ח ז'). וישמע מרֹדך בלאדן וימהר לשוב מעיר מקלטו עילם, ויפגע בחגיז ויהרגהו, וילחם בסנחריב מלך אשור. ויך סנחריב את חיל מרֹדך בלאדן, וינס עוד הפעם וימלט ויעזוב את כל אשר לו

---

1) החג ההוא בחודש שבט, ראשון לחדשי השנה אצל הבבלים (וחז"ל קבעוהו לראש השנה לאילנות) היה בחודש הזה מימים ימימה, כעין החג בארץ ישראל בשילה (שופטים כ"א) וכעין החג שהיה לבני עמנו אח"כ בט"ו באב וביום הכפורים, שבהם בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים ואומרות בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך וכו' (תענית כו'). וכן מספר הירודוט מהבבלים הקדמונים, שלא היה להבבלי רשות להשיא את בתו לאיש חפצו, כי אם מימים ימימה בחודש שבט התאספו הבתולות הראויות לנישואין ברחוב או בשער העיר, והיו הבתולות היפות לאצילי העם הבוחרים בהן, והבעירות לאנשי דלת העם אשר לקחו הרבה כסף נדה מאביהן. ולהתנגד למנהג זה נאמר שם בגמרא שקראו בנות ישראל אל הבחורים: אל תתן עיניך בנוי שקר החן והבל היופי וכו'.

2) באשורית: סִין־אַחִי־יִרְבּ שר"ל האלוה סין ירבה האחים.

ביד סנחריב, אשר בזז את העיר בבל ואת יושביה מכר לעבדים. — אחר כן לכד סנחריב את ארץ מדי וישיבה למשמעתו. ויקם סנחריב ויסע עם חילו הגדול לארץ כנען. מעשה המלחמה הזאת עם המסע והמריבה מסופר בספרי מלכים וישעיה, מקוים בכתבית הלוחות הנמצאים כעת בלונדון, ובכתב החרות על רפים בעלי כנפים אשר היו בשער היכל הכפר קיונדשיק אצל נינוה.

ו.

ויהי כעלות סנחריב על ערי הכנענים, ויברח אלולי מלך צידון מפניו אל איי הים, ויושב סנחריב תחתיו את אתבעל [1] למלך בצידון ויהי לו למס עובד. גם עבדאל [2] מלך ארוד [3], אורמילך מלך גבל (היא ביבלוס), מתנתי [4] מלך אשדוד,

---

1) בכתבת האשורים תֻּבַּעלוּ הוא אֶתְבַּעַל כשם שנזכר מ״א ט״ז ל״א.

2) באשורית עבדאלו ודומה אל השם עובדיה או עבדיהו, ובספרי המזרחיים נמצא השם Abdalenimos שר״ל עבד עליונים או Abdelin שר״ל עֶבד אֵלים או Abdastartus שר״ל עבד עשתרות, או Abdallah אצל הערביאים שר״ל עבד אלוה. גם אצל היונים והאשכנזים נמצאים שמות דומות לאלה.

3) היא העיר הפֿעניקית Aradus (ראה בספרי כנהוניתן ע״ד העיר הזאת) ונזכר בכתבת אחרת שם מלך אחד לעיר הזאת הוא קוֹלוּבַּעַל כמו השם קוֹלָיָה שר״ל קול אלהים, ועוד נזכרים בין שמות מלכי העיר ההיא: יַכִינְלוּ (ע״ד יכניה או יהויכין או אליקים), מתנבעל (כמו מתניה), עזבעל (כמו עזיה), אביבעל, אדניבעל (כמו אביה אדניהו) שפטבעל (כמו שפטיהו או יהושפט) פדיבעל (פדיה) בעליסף (יהוסף) בעלהנן, בעלמלך, וכן אבימלך, אחימלך שהוא כמו מולך, כלם ברמיון היל אל קודש.

4) כמו מַתַּנְתְיָה ודומה אל השם מַלְאָכִי תחת מלאכיה, והיא כמו מַתִּתְיָה (דה״ב כ״ד) וכמוהו מַתַּנְיָה ואצל הפֿעניקיים מתנבעל הנ״ל.

פּוּדוּאִלוּ [1]) מלך עמון [2]), כמוש־נדב [3]) מלך מואב, מַלִיכְרָם [4]) מלך אדום עשו אתו שלום ויעבדוהו. אך העיר אשקלון מאנה להענות מפניו. וילכד אותה סנחריב ויולך את מלכה צִדְקָה [5]) בשביה, גם את הערים בעלי ברית אשקלון, בֵּית דָגוֹן, יָפוֹ, בני ברק, וגֶזֶר לכד סנחריב ביד חזקה. אך המלך חזקיהו לבדו בטח בעזרת בעל בריתו תרהקה מלך מצרים (ישעיה ל"א) ולא נטה עוד את שכמו תחת עול סנחריב. ויהי בהכות חזקיהו את הפלשתים עד עזה ואת גבוליה (מ"ב י"ח) ויך גם את העיר עקרון וישְׁבְּ את מלכה פַּדִי [6]) בעל ברית סנחריב ויביאהו בנחושתים ירושלימה. ויעל סנחריב על עקרון ויך את המורדים אשר סגרו את מלכם ביד מלך יהודה, וגם את מלכי מצרים אשר באו לעזרת העקרונים הכה סנחריב, וישב את פַּדִי מלך עקרון מירושלים ויושיבהו על כסאו בעקרון, ויקם סנחריב ויעל על ארץ יהודה ויבֹז ערים רבות וישימן לדויש, והמלך חזקיהו בא מפניו ירושלימה ויסגור את שערי העיר. ויעבר סנחריב בארץ יהודה וילכד ארבעים וארבע ערי מבצר לבד מערי הפרזות, ויבֹז הרבה עדרי סוסים וחמורים ופרדים וגמלים ובקר וצאן [7]), ויַגְלֶה שתי מאות אלף ומאה וחמישים שבויי חרב נער וזקן טף ונשים. ואת הארץ אשר לקח ממלך יהודה נתן אל מִתַּנְתִּי מלך אשדוד ואל פַּדִי מלך עקרון ואל יִשְׁמָעבֵל [8]) מלך עזה, המה מלכי הפלשתים אשר נלחם בהם חזקיהו מלך יהודה, וזהו שנאמר (מ"ב י"ח)

---

1) ע"ד השם פְּדַהאֵל (במדבר ל"ד כ"ח).

2) באשורית: "בית עמון„ ע"ד שמם "בני עמון„ במקרא.

3) ע"ד השם "יהונדב„ בקודש.

4) דומה אל השמות מַלְכִּירָם אֲדוֹנִירָם במקרא.

5) ע"ד השם צדקיהו מלך יהודה.

6) ע"ד פְּדָיָה (מ"ב כ"ג ל"ו).

7) באשורית: סוסי יְמִירֵי פְּרָאֵי גַּמְלֵי אַלְפֵּי וּצְאֹנִי.

8) ע"ד השם ישמעאל בקודש.

ובארבע עשרה שנה למלך חזקיהו עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם. וישלח חזקיהו מלך יהודה אל מלך אשור לכישה לאמר חטאתי שוב מעלי את אשר תתן עלי אשא. וישם מלך אשור על חזקיה מלך יהודה שלש מאות ככר כסף ושלשים ככר זהב. ובלוח האשורי נאמר שם שנתן חזקיה אל סנחריב שלשים ככר זהב, שמונה מאות [1] ככר כסף כלי מתכת ינופך ופנינים ואבני שוהם גדולות ותבות שן וכסאות שן מפותחים בצעצועים מעשה חושב יאקדח ושיני פיל ועצי הבנים.

ויתר דברי המלחמה ההיא הלא הם כתובים על ספר דברי הימים ב׳ ל״ב וישעיה ל״ז וספר המלכים ב׳ י״ח וי״ט. יקץ גאון סנחריב היה כי בלכתו מצרימה להלחם בתרהקה מלך כוש [2] היו האדם העולים משפלת ארץ הדלתא במצרים התחתונה לדבר ומגפה [3] במחנהו ויהיו כלם או רובם פגרים מתים. ובכן נמלטו ארץ יהודה וארץ מצרים מחרב סנחריב. ויודו אנשי יהודה לה׳ חסדו, ואנשי מצרים הודו אל פ ת ה אלהי מוף, שכן מעיד הירודוט שראה את צלם דמות מלך מצרים בהיכל פ ת ה במוף ובידו עכבר לזכרון כי בלילה ההוא יצאו עכברים במספר עצום מאד ונפלו על חיל מחנה סנחריב וישחיתו את קשתותם ואת אשפותם ואת מגיניהם וישארו בלי כלי קרב ויפלו בידי חיל מלך מצרים פגרים מתים. וביהודה ספרו את מפלת סנחריב באופן אחר. אכן בלוח האשורים הוא חכם מחריש בלי הזכיר אסון מחנה אשור לא במצרים ולא ביהודה; אמנם בכתבת אחת גדולה מתפאר

---

1) ואין בזה סתירה אל הנאמר לעיל במקרא מלכים "שלש מאות ככר כסף, עפ״י שבירר החכם בראנדיס כי הככר הגדול להעברים בערך הככר הקטן להאשורים ולהבבלים היה כערך שלשה אל שמונה, אכן במשקל הזהב השבו העברים את הככר כמו האשורים.

2) בכתובת היהדות פ׳וסי אצל השם מוצור שהיא מצרים, ובמ״א נכתב מִצִיר.

3) המכונה במקרא בשם "מלאך, כמו שמצינו בכ״מ שנקרא הדבר "מלאך ה׳,.

סנחריב איך לכד את עקרון כנ"ל ואח"כ הוא מוסיף לספר ככה: "וחזקיהו מלך יהודה אשר לא נכנע לפני. ארבעים וששׁ עריו הבצורות ומצודותיו לכדתי, שתי מאות אלפים ומאה והמישים אנשים, גדול וקטון, אנשים ונשים, חמורים, גמלים, שורים וצאן עד אין מספר . . . שביתי. אותו בעצמו, כצפור בכלובו, בעיר מלכותו כלאתי . . . המעטתי את מלכותו . . . אותו בעצמו את חזקיהו, אימת הוד מלכותי בעתתו. עושי המלאכה, הלוחמים והבונים, אשר הקהיל לבצר את ירושלים, הביאו עתה מס שלשים ככר זהב, שמונה מאות ככר כסף [1] . . . ובנותיו, אנשים ונשים אשר בהיכלו, עבדים ושפחות שלח אל נינוה, ולשלם מס ולהַעָנות מפָּנַי שלח מלאכיו".

ז.

וישב סנחריב אל ארצו וירא והנה מרדו בו הכשׂדים והבבלים, ובראשם מרֹדך בלאדן אשר יצא ממחבאו בעיר בית יעקין עם חיל גדול, וגם יד הנציב בְּלִיבּוּם [2] היתה את המורדים. וימהר סנחריב ויקבץ את כל חילו, ויך את ב ל י ב ו ם, כמסופר בספר ב י ר ו ס י. ובלוח האשורי מוסיף המלך סנחריב לספר כי הכה גם את חיל מרֹדך בלאדן אשר נמלט כצפור מפח אל עיר הים, וכל חילו נפוצו מעליו והיו לשבויי חרב ועבדי עולם. ואת כל עריהם הרס סנחריב, ואת בנו בכורו [3] אסורנדנזם הושיב על כסא המלוכה בבבל. — וישב סנחריב בנינוה והארץ שקטה עשתי עשרה שנה, ואת השבויים שלח לארץ שומרון ויושיבום

---

1) עיין ע"ז לעיל בהערה 1.

2) באשורית: בֵּל־יבוּם שר"ל האלוה בֵּל (הנקרא גם בֵּל) ברא, והרבה שמות בבליות שראשיתם השם בל כמו "בלשאצר", המורכב מן בל־שר־אצר (כמו אסר) שר"ל כל מאשר השר הוא המלך, ע"ד השם נבוכדר־אצר לעיל.

3) ב כ ו ר גם באשורית בְּכָר.

שם. אחרי כן עשה סנחריב עוד מלחמות גדולות בסביבות ארצותיו, וכאשר פרצה עוד הפעם מרידה בבבל עשה בה סנחריב שפטים גדולים. — אך כארבע שנים אחרי כן הומת סנחריב על ידי אדרמלך ושראצר בניו [1], וימלך אסרחדן בנו תחתיו, ויט חסד אל העיר בבל, וימלך עליה בשובה ונחת, וישם את כסאו בתוכה וישב בה, ושמה הביא את מנשה מלך יהודה אסור בנחשתים (דה״ב ל״ג), ויבן לעיר בבל חל וחומה סביב ויפאר את העיר. —

ויהי אחר הדברים האלה ויחלה אסרחדן וימסר את ממלכת אשור ביד בנו אסורבנפל [2] והוא חי עוד כמה ירחים בבבל וימת שם. — הוא אסורבנפל (הנקרא בספר עזרא ח׳ י׳ אסנפר רבא ויקירא) המיסד את אוצר ספרי הלבנים הנ״ל. ואת אחיו

---

1) כמסופר בספר מלכים ובד״ה ובישעיה, אבל בכתבות האשוריות לא נזכר המעשה הזה אמנם נמצא צואת סנחריב בכתבת היתדות, ונזכר בה איך הפקיד סנחריב את אסרחדן בנו לירש מלכותו אחריו, ונראה בדברי הימים של האשורים כי אסרחדן לא היה בן סנחריב הבכור, ויתכן שעל כן הרימו אחיו הגדולים אדרמלך ושראצר את ידם בסנחריב אביהם על אשר המליך את בנו הצעיר על פני אחיו הגדולים. ועוד נמצא כתבת מן אסרחדן המספרת באריכות איך אחיו נלחמו בו, ותעז ידו עליהם אצל המקום חַנִּי־רַבִּי, ואיך ישב על כסא אביו בנינוה. הלוח הזה מהוכר הרבה, ולדעת החכם Taylor מסופר בראשיתו הריגת סנחריב ושמות בניו אשר הכוהו: אַדִיר־מַלִיךְ וְאַשּׁוּר־סַרְאסַר, וכן מאמת המעשה ההוא המסופר בקצרה בספרי קדשנו — ועל הלוח העמודי ההוא מוזכר גם שם מנשה מלך יהודה אשר בא עם הרבה מלכים אחרים אל אסרחדן להמליכהו עליהם, כמ״ש בדה״ב ל״ג לאמר: ויבא ה׳ עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחוחים ויאסרוהו בנחשתים ויוליכוהו בבלה. —

2) באשורית: אשור־בני־הבל שר״ל האלוה אשור בנה (ברא) הבן, ע״ד ויבן את הצלע לאשה, או ר״ל יצר והוליד ע״ד אבנה גם אנכי והשם ע״ד שת לי זרע, קניתי איש מאת ה׳ וכיוצא בו.

סַמַּלְשֻׁמּוּקִין [1] המליך בבבל, אשר מרד בו אחר ארבע שנים וילחם באחיו ויפול שדוד. — וימלך אסרבנפל באשור ובבבל יחדו. וימת אסרבנפל וימלך תחתיו בנו אֱסוּרְעֶדְלִלִי, אשר הושיב בבבל את נבופלאסר [2] למלך.

ויהי אחרי מות אסורעדללי ויקומו אסטיאגס מלך מדי ונבופלאסר מלך בבל ויעלו ויחנו על העיר נינוה, ושם מלכה אסרכום אשר בראותו שאין לו תשועה טרף נפשו באפו, והעיר נינוה היתה למאכולת אש, הרוסה וחרבה לתל עולם, כמסופר בספר בירוסי הכשדי [3].

---

1) באשורית: סַמַּל־שֻׁם־וּקִין, סמל היה שם איזו אלהות אשורית, ומזה „סמל" (דברים ד׳ דה״ב ל״ג יחזקאל ח׳).

2) באשורית: נבו־הבל־אשור שר״ל האלוה נבו מאשר הבן, שכן נמצא לרוב בשמות אשוריים ובבליים הרכבת משפט שלם אשר נושאו הוא שם איזה אלוה שלהם. המלה הבל מורה בלשון אשורית „בן" וזהו לד״ק טעם השם „הבל" אחי קין, שר״ל ג״כ כמו קניתי בן.

3) ובספר חזון נחום האלקושי במשא נינוה, שבו הוא קורא לעיר נינוה: „עיר דמים כלה כחש פרק מלאה, מעון אריות ולביא וכפירים וגורי אריה לא ימיש טרף, זונה טובת חן בעלת כשפים המוכרת גוים בזנוניה וממלכות בכשפיה, רבתי רוכלים מנזרים וטפסרים". עוזרי העיר נינוה במלחמה ההיא היו כושים ומצרים פוטים ולובים. ואת מערכת הקרב בשערי נינוה מתאר נחום לאמר: גבורים במגינים מאדמים אנשי חיל מתולעים, רכב עם איש פלדות והצי ברושים מרעלים, והמה מתהוללים בחוצות ומשתקשקים ברחובות הקריה, מראיהם כלפידים וכברקים ירוצצו, קול שוט וקול רעש אופן, סוס דוהר ומרכבה מרקדה, פרש מעלה ולהב חרב וברק חנית ורוב חלל וכבד פגר ואין קצה לגויה וכשלו בגויתם. ואת מפלת העיר יצייר ככה: אדיריה רצו ונכשלו ומהרו על החומה, והוכן הסוכך להגן בעד העיר, אבל שערי הנהרות נפתחו וההיכל נמוג, והמה נסים באין מפנה, וכל העיר בוקה ומבוקה ומבולקה, ולב יושביה נמס ופיק ברכים וחלחלה בכל מתנים ופני כלם קבצו פארור, ועמה כנשים בקרבה, ורועיה נמו ושכנו על ההרים. והמלכה הועלתה על מדורת גולת האש, ואמהותיה מנהגות בקול יונים ומתופפות על לבביהן. הנביא משלים חזיונותיו בקראו ברוח נקם „אין כהה לשברך נחלה מכתך כל שומעי שמעך תקעו כף עליך כי על מי לא עברה

ח.

אחר חורבן העיר נינוה מלך נבופלאסר מלך בבל גם על החלק היותר גדול מארץ אשור. הוא לקח לו לאשה מלכה מצרית ושמה ניטוקרים, אשר חזקה את העיר בבל ותעדה אותה בבנינים מפוארים, ותבן גשר על הנהר פרת. — וימת נבופלאסר וימלך תחתיו בנו נבוכדראצר השני על אשור

רעתך תמיד!„ כל הזיונות הנביא ההוא וכל ציוריו ודמיוניו נתאמתו בימינו עפ"י המציאות אשר מצאו התרים וההופרים תחת הרבות העיר נינוה החדשה, ההרבה והשוממה זה יותר מעשרים וארבע מאות שנים.

והנה ידענו עפ"י יוסיפון פלאוויוס (קדמוניות ט' י"א) כי הנביא נחום האלקושי הי בימי יותם בן עזיהו מלך יהודה, והמלך הזה ישב על כסאו בשנת ר"ל לאלף הרביעי ליצירה. החורבן השני של נינוה החדשה היה בימי יהואחז מלך יהודה בשנת שפ"ד לאלף הרביעי, וא"כ הי נחום כמאה והמישים שנה לפני חורבן נינוה, וחזותו הקשה אשר הזה במשא נינוה היתה נבואה על העתיד, כדעת שלומי אמוני הנבואה ועמהם הכבים בזמננו החוקר הצפרתי לענורמאנט הנ"ל. אולם לדעת חוקרים אחרים ובתוכם החכם Carre בספרו על דברי ימי ארצות הקדם, מוסבים חזיוני נחום על החורבן הראשון של נינוה הישנה שהיה בשנת ר"י לאלף הרביעי ליצירה, כמה שנים לפני נחום, שהיה משא נינוה שלו רק ספר חזון כעין שיר נקמה על לשעבר, כמ"ש בפתיחת ספרו: "אל קנא ונוקם ה' נוקם ה' ובעל חמה נוקם ה' לצריו ונוטר הוא לאויביו„ וכעין זמיר עריצים במליצה נשגבה על מפלת עיר אשר הצירה גם לישראל כמ"ש "ממך יצא הושב על ה' רעה יועץ בליעל„ ואומר "הנה על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום הגי יהודה הגיך וגו' כי לא יוסיף עוד לעבר בך בליעל (מוסב על יועץ בליעל שזכר לעיל) כלה נכרת וגו'„ וכונתו על מלכי אשור כמו שלמנאסר ואהרים שהרעו מאד לישראל.

ועוד ידענו מפי כל סופרי דברי ימי העולם ההוא, כי חומות העיר נינוה הראשונה שחקו לכל כלי תותח ומהי קבל שהשתמשו בהם הצרים בימים ההם, וכל כלי מצור לא צלחו על מבצריה, ואויביה פול וארבך צרו עליה יותר משתי שנים ולא יכלו לה, עד אשר נתך מטר סוהף ושוטפי והנהר הדקל עלה על כל גדותיו, ושטף ועבר על חלק גדול מהעיר, והכה את חומתיה רסיסים, ואז באו הצרים שעריה והחריבו איתה. המקרה הזה לא אנה בחורבן השני, ובכ"ז הוא נזכר במעט בפרטיו בדברי נחום לאמר :

וכשדים בעיר בבל. ב י ר ו ס י מספר בספרו השלישי לקדמוניות שלו (כפי שמובא בשמו מאת יוסיפוס פלאוויוס) כי נבוכדראצר עוד בחיי אביו לקח לו בת מלך מדי לאשה. ויהי כי זקן אביו נבופלאסר וימסור בידו מקצת חיל צבאו, וישלחהו לצאת לקראת נישק להלחם במצרים בכנען ובארץ יהודה. ויצא נבוכדראצר וילחם בפרעה נכה השני מלך מצרים בהצותו בארם נהרים ויכהו ויוריש את ארצו. גם את העיר ירושלים לכד בימי יהויכין מלך יהודה, ויתן ביד שרי צבאו ובראשם נבוזראדן [1] את שבויי

"ובשטף עובר כלה יעשה מקומה . . . ונינוה כברכת מים מימי היא והמה נסים עמדו עמדו ואין מפנה„ — ועוד ראיה לדיעה זו בדברי נחום האומר "כי שב ה' את גאון יעקב כגאון ישראל וגו', הרי שאז היתה ממלכת ישראל עדיין על מכונה, אמנם בימי החורבן השני של נינוה נשבתה כבר מלכות ישראל זה מאה והמישים שנה ע"י תגלת פלאסר או שלמנאסר אשר הגלה אותם מאדמתם והושיבם בערי אשור. גם הכתוב "והוצב גלתה העלתה וגו' רומז על מעשה מלך אשור סרדנפל בחורבן נינוה הראשון שהשליך א"ע עם המלכה ואמהותיה בלהב האש. והעיר נא אמון שמזכיר נחום אינה כדעת רבים העיר אלכסנדריא של מצרים שנבנתה כארבע מאות שנים אחר נחום, כי אם העיר הקדמונית במצרים שהיונים קראו לה דיוספוליס. — ובכן דומה חזון נחום האלקושי אל החלק השני מספר חזון ישעיהו, בחזיונותיהם על ההוה או על העבר ולא על העתיד. — ויש רמז בדברי נחום על חורבן נינוה בימיו שלא ראה את העתיד לבא על העיר הזאת בחורבנה השני, שכן אמר "מה תחשבון על ה' כלה הוא עושה לא תקום פעמים צרה„ וכונתו ע"ד 'אבנו וגו' פעם אחת ולא אשנה לו„ (ש"א כ"ו ח') וכן "ויכהו וגו' ולא שנה לו„ (ש"ב כ' י').

ונראה כי מלבד שני החרבונים הנ"ל היתה העיר נינוה עוד פעם אחת בסכנה גדולה להיות נהפכת, שכזאת היתה נבואת יונה בן אמתי על העיר הגדולה ההיא, בקראו עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת. ואחרי אשר שבו מדרכם הרעה נחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות לה ולא נהפכה העיר, ואין לדעת בבירור באיזה זמן היתה הנבואה ההיא, ולדעת החכם צונץ בלוהותיו שהנביא יונה חי בשנת קס"ד לאלף הרביעי, היה א"כ קודם החורבן הראשון של נינוה.

[1]) מורכב מן נבו־זר־אדן שר"ל האלוה נבו נתן זרע ע"ד שת לי אלהים זרע.

היהודים והכנענים והפלשתים והמצרים להוליך אותם בבלה, והוא עם קצת חיל צבאו הלך דרך המדבר וישב ויבא לעירו בבל, ויכן את כסאו, ויצו להורות את המקומות אשר יושיב שמה את הגולים, ויפאר את היכלי בל ואלהים אחרים בשלל הערים אשר לכד, ויחזק את בדק העיר בבל ויבן לה עוד עיר חדשה, אשר בדצר עליה אויב לא יוכל ללכדה דרך הגדר, ויבן חֵל והומה סביב העיר בחומר ובלבנים. — הרבה כתבות מצבות ואבני משכית חרותות בחרט יתדות נשארו מהמלך הזה, ולא נמצא לבנה באדמת בבל שאין עליה כתבת, ועל יובן נקרא השם נבוכדראצר, הקטנה שבהן נמצאת על לבנה בעיר צירך וזו לשונה:

אשורית	עברית
נַבּוּ־כֻּדֻר־אֻצֻר שַׂר בַּבִּילוּ	נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל זָן
זָנִין בִּית סַגִּדוּ וּבִית־אִמְדִי	(מפרנס) הֵיכַל הַמָּרוֹם וְהֵיכַל
הַבַּל נַבּוּ־הַבַּל־אֻצֻר שַׂר	הַיֶּשַׁע בֶּן־נְבוּפַּלְאַסַּר מֶלֶךְ
בַּבִּילוּ אָנַכּוּ.	בָּבֶל אָנֹכִי.

והגדולה שבהן היא שנמצאה כבר זה כמאה שנים בחרבות בבל ואלה דבריה: „אנכי נבוכדראצר מלך בב־אלו, גדול, הדור, עבד האלוה מ ר ד ך, רועה נעלה, מכבד האלוה נ ב ו . . . האלהים בֵל בעצמו בראני, האלוה מְרֹדַךְ אשר הולידני הניח בעצמו זרע חיי בבטן אמי. אומר אנכי ככה: נולדתי למלכות. חזקתי את מקדש האל העליון (א ל ו). הרחבתי עבודת האלוה מְרֹדַךְ האל הגדול אשר יצר אתי, ואפאר את מעשיו. האלוה נבו הנולד מעצמו מכין מלכותי, כי מעודי האדרתי עבודת אלהותו הנעלה. הגדלתי עבודת האלהים האלה בקרב משפחתי, ואנכי בעצמי שמרתי עבודת האלהים האלה. אנחנו אומרים: מְרֹדַךְ האֵל הגדול הרים ראשי למלכות, נתן בידי הממשלה על צבא בני האדם. האלוה נבו שומר צבאות השמים והארץ, מלא את ידי בשבט המשפט למלוך על בני אדם. על כן לא מריתי את

פיהו, כבדתי אלהותו, הרביתי עבודתו להעמיד זכרון שמות האלהים הגדולים. בניתי והזקתי מופת בבל, היכל מוסדות השמים והארץ. הקימותי גגו בלבנים ובנחשת. האלוה בעצמו תמך מחשבתי בבנין בית־סגדו. כפתי ראשי לפני הפקודה הזאת. הצבתי מקדש האורים מקום משכן אלהותו. הבאתי את העצים הגדולים מראשי הלבנון, צפיתי בזהב מופז את עמודי הברושים הגדולים בקירות ההיכל. העמודים התיכונים נחפו בזהב בכסף ובאבנים יקרות ובמיני מתכת. כליתי מלאכתי בבית־סגדו בעזרת מלך האלהים אדון האדונים. ב ר ש פ ה היא העיר מקום עבודת האל הזה, ואנכי יִפִּיתִי אותה. בניתי בית־צידה לזבול עולם לו. בניתי בבבל לכבוד מ וֹ לֶ דְ תָ ה המלכה העליונה, האֵם אשר ילדתני, היכל גדול ורם בתוך בבל. בניתי בבבל מעשה ידי אמן לאלוה נְבוֹ המנהיג העליון, הנותן שבט המשפט למשול על צבאות בני האדם, היכל האלוה. הקימותי בבבל לאלוה סִין, הנוהג משפטי, היכל האור הגדול. בניתי בבבל לאלוה ס מ ס, המשפיע רגש הצדק, היכל שופט כל הארץ. בניתי בבבל בתבנית עמוד־פאר בחומר ובלבנים, להאלוה בִּין המשפיע שובע בארצי, היכל המוציא סערה מאוצרותיו. בניתי בבבל בחומר ובלבנים, כדמות מגדל, לכבוד האלוהה הגדולה נ נ ה, המשמחת והמכלכלת את נפשי, היכל רם ונשא. בניתי בחומת בבל בתבנית פאר־עמוד למלכת בית־ענה, המלכה המרחמת עלי, בית־כיכופנה היכלה. בניתי בברשפה היכל לאלוה א ד ר ס מ ד ן המשבר כלי נשק אויבי. בניתי בברשפה לכבוד נ נ ה האלוהה הגדולה, המענגת שארי, את ההיכל הגדול, היכל החיים, היכל הנשמה, שלשלת מופתיה. בניתי בברשפה, כדמות מגדל, ההיכל של האלוה בִּין, הבוקע בארצי רעם האורים. בניתי בברשפה, ביסוד בית־צידה, לכבוד האלוה סִין, התומך ממשלתי, היכל ע נ ה. מגור־בֵל וניתִ־בֵל הנה ישתי מצודות בבל, נבופלאסר מלך בבל, האב אשר הולידני, התחיל אתהן, אך לא השלים כליל הדרן, היא כרה להן החריץ החיצון ברוחב ישני כַּדֵי גדולים, היא בנה שפתי בחומר ובלבנים . . .

על כן אנכי בני בכורו המעריץ לבבי כליתי מגיר־בל וגית־בל המצודית הגדולות בבבל [1]. אנכי נבוכדראצר מלך בבל, אשר מלדך האדין הגדול הכין לתפארת עירו בבל, אנכי„ —

אבידן מספר, כנראה עפ״י בירוסי, על קץ המלך נבוכדראצר כדברים האלה: הכשדים אומרים כי בעלות המלך פעם אחת על מעקה היכלו צלחה עליו רוח האלהים ויתנבא לאמר: ״אנכי נבוכדראצר, אנכי אנבא לכם יושבי בבל את הרעה אשר תבא, מבלתי יכלת בל אבי והמלכה בלית להפר גזית האלהים: ערוד פרסי אשר אלהיכם יהיו בעזריו, יבא ויכניע אתכם לו לעבדים. עוזרו יהיה מארץ מדי, אשר היתה תפארת אשור. יהי רצון מלפני האלהים וקשרו עליו עבדיו, אי התהום תבלעהו, אי מצולת הים תשקיעהו, או יתעה בישימון לא דרך ועיר מושב, מקום עקרב ונחש ועופות דורסים, ויפיל באחד הפחתים ולנצח יאבד!„ וככלותו לדבר את הדברים האלה המק עבר מקרב בני האדם, ועקבותיו לא נודעו — וכן מספר מעגאסטען כי נבוכדראצר אחרי אשר עשה גדולות ונצורות במלכותו נחה עליו רוח האלהים, ויגד את אשר יקרה לבניו ולנכדיו באחרית הימים, ואיננו כי חמק עבר מקרב בני האדם.

ובספר דניאל מסופר מקרה נפלא [2] בחיי נבוכדראצר מלך בבל, כי נהפך במשך שבע שנים לשור לוחך עשב השדה, ובשערת ראשו נדמה לנוצת נשר רב האבר [3]. —

---

1) כל הדברים הארוכים בכתבת הזאת נכללו בכתוב הקצר (דניאל ד׳ כ״ז) ״ענה מלכא ואמר הלא דא היא בבל רבתא די אנה בניתה לבית מלכו בתקף חסני וליקר הדרי„ —

2) ראה במאמרי ״נבוכדנצר בתבנית שור אוכל עשב„ הנדפס במ״ע ״המליץ„ שנה שביעית צד 314.

3) ועפ״י מעתיקי השבעים בנוסח היוני שלהם נדמה השור ההוא אל אריה בשערת צוארו. וחז״ל במדרש אגדותיהם רומזים שבאמת נשאר נבוכדראצר בתואר אדם רק שנדמה לו שנהפך לשור. וכן מזכיר יוסיפון בקדמוניות שלו כפר עשירי עפ״י מסורות הערביאים כי נבוכדנצר ראה בחלום חזון לילה כאלו ירד מכסא מלכותו וערק לארץ ציה נע ונד במדבר ישימון,

בכתֹבות היתדות לֹא נזכר מקרה כזה לנבוכדראצר בפירוש, אך אולי מרומז כֹה וכֹה בדברי ימיו: ככה מסופר שם כי בימי מלכות נבוכדראצר משל איש הקרוב לו ממשפחתו ושמו בֶּלְבַּרְסֶק ראש המגיים בתֹקף מלך איזה זמן, ואחר כן נראה את נבוכדראצר עוד הפעם על כסא מלכותו — והסופר היוני הירודוט מיַחֵס להמלכה נִיטוֹקְרִים בנינים ידועים, אשר לפי בירוסי ואבידן בנה אותם נבוכדראצר, ויתכן א"כ שהיתה כזאת וכזאת בימי מחלת המלך. ועוד מזכיר ראוולינזון בשם הירודוט כתֹבת אחת לנבוכדראצר הרומזת בדברי יגון על מקרה כזה, הלא כה דבריה: "במשך ארבע שנים מושב מלכותי לֹא שמח את לבבי; בכל ערי ממשלתי לֹא הקימותי בנין רם לתֹקף חסני. בבבל בנינים לי ולכבוד שמי לֹא בניתי . . . בעבודת מרֹדך אלהי . . . לֹא שרתי תהלתו ולֹא הבאתי על מזבחותיו קרבנות, ולֹא נקיתי את הצנורות . . ." — הדומה למה שמספר נבוכדראצר בעצמו בספר דניאל פרשה ד' את כל התלאה אשר מצאתהו; אך מבקרי זמננו מצאו כי מקור הספורים ההם אינו אלא מין חולי תמהון שקורין Lycanthropie שאחז את המלך נבוכדראצר בימיו האחרונים.

ואחרי כן שב למלכותו. (כעין הגדת היונים על הערייז Lykaon מלך ארקדיה שהפך אותו יופיטער לזאב ערבות תשע שנים ואח"כ שב אל איתנו בצלם בן אדם) ודומה בזה לאגדת חז"ל על שלמה המלך שהיה מלך והדיוט ומלך, וישעל הגדה כזאת מיוסד ספר קהלת גם לדעת הרב שי"ר. ובאמת נראה גם חלום כוד הרכבת ארבעת הפנים, אדם שור אריה ונשר, אשר חזו יחזקאל ודניאל בצפיה מסתרית, שבביאורה שערו הרבה קדמונים ואחרונים, ומהם מצאו בה רמז על מעשה מרכבת השמים לרוכב בערבות, באשר בני הקדם הרגילו להגשים ארבע תקופות השנה, שהן ששוי היום והלילה שתי פעמים, והיום והלילה היותר ארוכים, בדמיון ארבע הצורות שהן: א ד ם עליון נפשות בעלי שכל, א ר י ה עליון חיתו יער, ש ו ר עליון בהמות שדה, נ ש ר עליון עוף השמים. וידוע כי ציור ארבעת הפנים האלה היה רגיל בבבל, ע"כ השתמשו בהם גם הנביאים אשר גרו שם, כאשר הארכתי לבאר כ"ז בספרי מעשה מרכבה.

וימת נבוכדראצר וימלך תחתיו בנו אויל־מרדך [1] שנתים וימיתהו בעל אחותו נרגלסר [2] וימלך תחתיו ארבע שנים, ויקם עליו בנו הקטן נבואסרחד וימיתהו, וימליכו הפחים את נבונד [3] בן איל מרדך עם בנו בכורו **בלשאצר** [4] שבע עשרה שנים, ויעל כורש מלך פרס על נבונד ויגלהו לעיר קאראמאניא, ואת בנו בלשאצר הפקיד לראש בעיר בבל, ואז קרהו מה שמסופר עליו בספר דניאל, ותהיינה בבל וארץ הכשדים למדינות פרס ומדי, עד אשר נפלה גם ממלכת פרס בידי אלכסנדר היוני מלך מוקדון כידוע.

---

1) שר״ל בלשון אשורית איש או עבד מרדך.

2) באשורית **נרגל־שר־אצר** שר״ל האלוה נרגל ישמור את המלך, והוא השם ״נרגל שראצר״ הנזכר שתי פעמים בספר ירמיה ל״ט ג׳ שהיו בין שרי מלך בבל.

3) באשורית **נַבּוּ־נַהִיד**.

4) מורכב מן **בל־שר־אצר** שר״ל בל ישמור המלך כנ״ל; וא״כ מלך בלשאצר ביחד עם אביו נבונד. ובזה יובן הכתוב (דניאל ה׳ ז׳) שהבטיח בלשאצר אל הקורא את כתב הקיר לאמר: ״ו ת ל ת י במלכותא ישלט״ — הן מציני אצל פרעה ונבוכדראצר ואחשורוש שהבטיחו רק חצי המלכות, ומדוע הבטיח בלשאצר ש ל י ש י ת מלכותו? יען אשר כבר מלכו שנים בשותפות ולא נשאר כי אם השליש.

ספר ששי

חַכְמֵי הַכַּשְׂדִּים.

פְּתִיחָה.

בלוחות עדות היתדות להכשדים אשר נחפשו ונבעו בימינו נמצאת ספרות גדולה ורחבה המכילה הרבה ספרים עתיקים ישונים בתֹכן עניניהם, הם ספרי הבבלים הקדמונים, אשר היו מקדם קדמתה מפוזרים ומפורדים בכל הארץ; אך אח"כ בארץ אשור היתה העיר אשור (קילה שרגט) מקום קבוץ הספרות ועקד הספרים, וראשוני לוחותיהם ורשימותיהם הם מזמן חמש עשרה מאות שנים לפני ספירת הנוצרים; אמנם כל הספרים האלה נודעו לנו רק בהעתקות מזמן מאוחר, בימי ממלכת אסורנזירפל, שאז התחדשה מלכות אשור ותבנה מחדש את העיר הגדולה כ ל ח היא עיר נמרֹד אשר היתה למקום אוצר הספרים הנעתקים. בנו שלמנאסר השני בימי מלך בבל נבובלדנה הביא לוחות מבבל אשר העתיקו סופרי מלך אשור והניחו באספת ספרי המלך. בולנירריי נכד שלמנאסר הגדיל את אוצר הספרים ההוא בעיר כ ל ח וצוה להעתיק למענו לוחות בנינוה. והמלך אסורנירריי הוסיף לאסוף ולקבץ ספרים, כנראה מלוחות מעשה האלהים שחִברו בימיו. תגלת פלאסר השני העשיר את אוצר הספרים ביחוד בהרבה העתקות דברי הימים. אך סרגון השני המלך הגדול האחרון באשור הרחיב והאדיר את עקד ספרי המלכות, כשבתו על כסאו קרא בשם נבוסקבגנה ומנה אותו לראש פקידי אוצר הספרים, והוא עמל ויגע להוציא העתקות

הרשית ממבחר הספרים אשר השיגה ידו בעת ההיא, ובימיו הועתקו בחירי ספרי הבבלים אשר כרבם הגיעו אצלנו. סנחריב בן סרגון הוסיף אומץ להגדיל אוצר ספרי אביו בעיר כ ל ח, אך באחרית ימי מלכותו העביר את אוצר הספרים לעיר נינוה אשר היה שם עד חורבן העיר. בנו אסרחדן הרחיב עוד יותר את אוצר הספרים בנינוה והוסיף עליו ביחוד ספרי אמונה ודת. בנו אסורבניפל, הנאדר במלכי אשור, הגדיל שמו, יותר מכל מעשה תקפו וגבורות מלחמותיו, באשר הגין על החכמות ועל הספרים כיד המלך, הוא האדיר את אוצר ספרי המלכות יותר מכל המלכים אשר היו לפניו, והלוחות אשר נכתבו בימיו היו לנו למקור נאמן על חכמת הכשדים ועל דברי ימי הבבלים והאשורים, מלאכיו עושי רצונו שטו בכל הארץ וחפשו ותרו אחר לוחות ומצבות וכתבות ישונות, והביאו אותן לנינוה להעתיקן ולהניחן באוצר המלך, וככה הובלו ילקוטי ספרים מערי בבל ברשפה כותה אכד אור ארך לרסא וניפור והובאו לעיר נינוה, והיו לאוצר עתיק והסון. ואחרי מפלת נינוה החיה נבוכדראצר מלך בבל את הספרות עוד הפעם מערמת עפרה ואסף וקבץ גם הוא עקד ספרים, אשר לא נודע לנו מהם כי אם מעט מזעיר.

והנה באוצר ספרי נינוה אשר נגלו לנו עד היום נמצאו לוחות מעשה האלהים בשמותיהם לתואריהם עם מזמורים תהלות שירות ותשבחות ותפלות, שבעים לוחות על תכונה ואיצטגנונית, לוחות קורות דברי הימים למלכיהם בארצותיהם ומלחמותיהם וברית שלומם, לוחות על בעה״י חיות ועופות ורמשים ודגים וזבובים למיניהם, לוחות על מיני הצמחים כמו עצים עשבים קנים וכל מיני דגן ותבואות השדה, לוחות חשבונות ומספרים מרובעים ומעוקבים וציורי מדות ושטחים בעגול ובמרובע, לוחות הקדוק הלשון ותורת השפה ואוצרי מלין, לוחות דינים ומשפטים ושטרות על מכירה ותמורה והלואות וצואות, לוחות גלילות הארץ ומדינותיה ועריה, לוחות קסמים ולחשים והשבעות על כל חלי ומדוה, לוחות נבואה והגדת עתידות, ועוד הרבה מעשה

כשפים ונחש וקסם לחכמי חרשים ונבוני לחשים, וזהו הנודע בשם "חכמת הכשדים או הכלדיים„ ובה התעסקו כהניהם ושאר כתות החרטומים והאשפים המהגים והמכשפים והגוזרים בשמים ובארץ בלהטיהם ובנבואותיהם כידוע.

מספרי הבבלים בחכמות ומדעים נשארו הרבה בידי עם הנבטיים הנ"ל, שהיו ל"ד הערביאים יוצאי ירך הכשדים הקדמונים, וכבר נמצאו בימינו אלה ע"י החכם חואָלסון [1]) הנ"ל ארבעה חלקים מספרים ההם מועתקים ערבית ע"י הסופר הערבי אבן וחשיה [2]), ושם ארבעת הספרים ההם: ספר עבודת האדמה, ספר הסמים, ספר תנכלושא הבבלי, וספר מסתרי השמש והירח.

השר האנגלי לאיארד הנ"ל מצא בעקד הספרים שהיה בהיכל הכפר Koyundjik הנ"ל במקום שעמדה נינוה העיר הגדולה, אלפי שברי לוחות חֹמֶר כתובים בלשון אכדית, וביניהם כחמישים שרידי לוחות על חכמת האשפים בלבד, אשר היו מקראי סגולה אל הכשדים. גם את הלוחות האלה אסף החכם ראווליגסון עם עוזרו החכם סמיטה במחברותיו הנ"ל. הספר הגדול ההוא על חכמת האשפים, אשר סופרי המלך אשורבניפל עשו ממנו הרבה העתקות ובצדן תרגום אשורי (כמו בספר הלחשים שנזכירו להלאה) הוא ישן נושן, והיה נמצא מקדם קדמתה באוצר ספרי בית המדרש הגדול אשר להכהנים בעיר אֶרֶךְ בארץ שנער, והיה כולל שלשה ספרים שונים, אשר שם האחד "הרוחות הרעות„ ומלא השבעות ולחשים וקמיעות נגד רוחות שדים ומזיקים. הספר השני היה מכיל לחשים לכל מיני חלאים ופגעים. והשלישי כלל תהלות ומזמורים שירות ותשבחות לאלהיהם, וכל מזמור מסיים במלת אַמְנוּ שר"ל באשורית כמו אָמֵן.

---

1) הרב החכם המשורר מהר"ל גארדאן הנ"ל כתב על פיהו מאמר מושכל ע"ז בשם "ארץ בבל העתיקה והכמיה„ הנדפס בהשחר שנה שניה ע"ש כי הרבה חדשות ונצורות אמתיות נמצא בהשערותיו שם.

2) על אודות זמן היי הסופר הזה וספריו עיין לעיל בפרק התמוז.

שלשת החלקים מהספר הגדול ההוא מקבילים לעומת שלש מחלקות חכמי הכשדים הנזכרים בספר דניאל, הלא המה: "המכשפים, שהם מנחשים וקוסמים "החכמים שהם הרופאים הלוחשים על כל מכה, "האשפים, שהם הוזי תעלומות יוצרי נסתרות במעטה זמירות רמז וסוד. — כי הנה על הספר הזה בכתבי הקודש הנקרא על שם "דניאל, החליטו כל מבארי בקרת עד כה במשפט כלה ונחרץ, שלא נכתב בימי נבוכדנצר מלך בבל ונכדיו שמלכו אחריו, כי אם בזמן מאוחר בימי ממלכת אנטיוכס הרשע צורר היהודים. אכן מעת אשר נגלו לעיני השמש לוחות כתבות היתדות באשור ובבל, נראה כי הצדק עם החכם הצרפתי לענורמאנט, המחלק את הספר דניאל לשני חלקים שנכתבו בשני זמנים שונים. החלק הראשון המכיל דברי הימים וספורי מעשיות מזמן ההוא, נראה וניכר מתוכו שנכתב מסופר אחד אשר חי בבבל בימי מלכי בבל האחרונים, שע"כ ידע היטב הליכות הכשדים, והכיר נימוסי הבבלים עד היסוד בם. החלק השני המכיל חזיונות ונבואות על העתיד נתחבר בימי אנטיוכס כנ"ל. וכפי הנראה לא היה החלק הראשון לעיני הכותב את החלק השני, דאל"כ איך כתב בתחלת הפרשה העשירית "בשנת שלש לכורש מלך פרס דבר נגלה לדניאל, אחרי שבסוף הפרשה הראשונה נאמר "ויהי (או יהי) דניאל עד שנת אחת לכורש המלך?". ועוד בא כותב שלישי מאוחר וחבר את שני החלקים ההם לאחד בהוסיפו בהם איזו תקונים להשוותם יחד. ונראה עוד שבתחלה נכתבו כל מגלת הספר ההוא בלשון עברית כמו הפרשה הראשונה, אך המעריך השלים אבדת שש הפרשיות העבריות ע"י נוסח אחר ארמי שמצא והוא מאוחר מאד, כי נמצא בקרבו הרבה מלות יוניות כמו קסרס סבכא פסנתרין סומפניה וכו', ובמקום שנפסק הנוסח העברי והתחיל הנוסח הארמי באמצע פסוק (שם ב' ד') אחר "וידברו הכשדים למלך, ציין המסדר בגליון הספר את המלה "ארמית, כלומר פה מתחיל הנוסח הארמי, וכותב אחר (כבר לפני העתקת

הישבעים) הכניס המלה ההיא בפנים הספר, שבאמת אין לה שחר, באשר ידוע כי לא הכשדים ולא מלכי בבל דברו מעולם בלשון ארמית, כי אם בלשון אשורית־בבלית, כנודע מאבני מִשׂכּיותיהם לדורשי קדמוניותיהם. וכמו שנראה גם מהכתוב מ"ב י"ה 'דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו„ וגו'. וכן כתב הרב שי"ר במכתבו אל הרב ר"מ זאכס הנדפס בהשחר שנה שלישית חוברת א' וז"ל: "ולשון עם כשדים היתה קרובה לצענד של הפרסיים לא ללשון ארמי כאשר הראיתי זאת במ"א בראיות ברורות ולכן יתכן עליהם גוי אשר לא תשמע לשונו„ עכ"ל [1]. מלה כזאת נוספה גם בגליון ספר עזרא (ד' ז') שנאמר שם "וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתורגם ארמית„ (?) שגם הוא חסר כל מובן, כי אם היה המכתב כתוב בלשון ארמית למה לו תרגום ארמי? ובאמת היה נוסח המקרא כך "וכתב הנשתון כתוב בלשון ארמית ומתרגם„ ר"ל ומתורגם ללשון פרסית, אך הכותב ספר עזרא העיר בגליון כי פה הוא מביא רק האוריגינאל הארמי, וציין בצדו המלה "ארמית„ ובא אח"כ מעתיק אחר והכניס המלה לפנים.

המעריך המאוחר למגלות ספר דניאל טעה עוד בכתיבת כמה מלות שלא כהוגן, כנראה ביחוד בשמות פרטיים, ד"מ בשם נבוכדנצר„ בנו"ן; שכן הוא בטעות גם בספרי מלכים ודברי הימים, לא כן ירמיהו שידע והכיר היטב את הבבלים ותולדותיהם, הוא כתב תמיד "נבוכדראצר„ ברי"ש, כמו סופרי קדמוני אוה"ע ד"מ סטראבו ואלכסנדר ואבידן, שכן הוא נמצא תמיד חרות בכתב היתדות על לוחות הלבנים בהברות כאלה:

---

1) אם אמנם שגה בחשבו כהרבה אחרים כי לשון הכשדים קרובה לצענד של הפרסיים, כי באמת לשון הכשדים היתה השפה האשורית שהיא שמית ולא טוראנית כצענד הפרסי הקרוב יותר ללשון אכדית כנ"ל, ובכ"ז לא הבינוה העברים אע"פ שהיא קרובה לעברית, כאשר לא יבין אשכנזי דרומי את אחיו אשכנזי צפוני, כהערת החכם שראדער עה"כ במלכים הנ"ל.

Nabu-Kudur-usur היינו נַבּוּ־כֻּדֻר־אֻצֻּר המורכב מישם נבו אלהי הבבלים ומהשם כדר שהוא כתר ומהציווי אצר מהפעל נצר שר״ל הגן ושמור ונטור כמו בעברית, והמשפט: נבו ישמור הכתר כנ״ל. וכן טעה בכתבו ״עבד־נגו״ תחת ״עבד־נבו״ שר״ל עבד של נבו אלהי בבל, ונמצא בכתבת אחת בשתי לשונות, אשורית וארמית, מוזכר השם ע ב ד נ ב ו הנודע להאשורים, ודומה אל התואר ״איש או עבד אלהים״ ואל השם ״עבדיה״ במקרא, ואל השם האשורי, ״צב־אדר״ שר״ל איש או עבד האלוה אדר, וכן ״אויל־מרדך״ ר״ל ג״כ איש מרדך כנ״ל. וכן כתב בטעות ״בלטשאצר״ או ״בלשאצר״ תחת ״בלישראצר״ (כעין פרוד השם ״שראצר״ בן סנחריב אחי אדרמלך שהכוהו בבית נסרך כמ״ש במ״ב י״ט) שכן ישמו על הכתבות בהברות: Bel-sar-usur שר״ל בֵּל ישמור השר הוא המלך, והכונה בדניאל שתחת שמו העברי דָּנְ־אֵל קראו לו בֵּל־דָּנְ, כמו שאמר להלן ״די שמיה בלטשאצר כשם אלהי״, וכמו בהשם ״מישך״ נראה שקראו לו תחת שמו העברי ״מיש־אל״ בשם הבבלי ״מיש־מרדך״, ותחת העברי הנניה, בא הבבלי ״שדר־מרדך״ [1]) ונפלו שלש אותיות מהשם מרדך, כאשר קרה להשם ״אסרבנפל״ שנכתב בספר עזרא (ד׳ י׳) ״אסנפר״ כנ״ל. וכן נמצא איזו טעות בספר דניאל בתחלת הפרשה השניה שנאמר שם ״ובשנת שתים למלכות נבוכדנצר וגו׳״ ולעיל אמר ״לגדלם שלש שנים״ הרי שדניאל לא היה עוד בחצר המלך בשנת שתים למלכותו. ואולי היה כתוב בתחלה בסתם ״ובשנת שתים״ שר״ל בשנה השנית לצאת דניאל מבית ספר הכשדים, והמעתיק טעה והוסיף ״למלכות נבוכדנצר״. ועוד טעה בפסוק הראשון ״בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנצר מלך בבל ירושלים ויצר עליה״, ובפירוש נאמר (ירמיה כ״ה א׳) כי השנה הרביעית ליהויקים היא השנה הראשונה לנבוכדנצר?!

---

1) ולד״א השם ״שדרך״ הוא בעצמו השם Sudruk הרגיל בארץ עילם.

ועתה הספר דניאל מזכיר חכמת הכשדים בכלל, בלמוד ספר ולשון כשדים, להשכיל בכל חכמה, ללמוד דעת ולהבין מדעים, מפשר חלמא ואחוית אחידן ומשרא קטרין וכו'; ותוארי חכמי הכשדים או חכימי בבל בפרט כמו: חכימין, חרטומים, אשפים, מכשפים, גוזרים, פותרי חלומות, בצירוף מה שנזכר ע"ז בכתובים אחרים בספרי קדשנו, ועל פיהם חלקתי את הספר הנוכחי לפרקיו.

פרק ראשון

חַכִּימִין

ברמיון בני ארץ הקדם אין חכמת תועלת כחכמת רפאות תעלה, ונקרא הרופא בלשונות בני קדם חַכִּים, ולד"ק זהו כונת שמואל ירחינאה הרופא שאמר על עצמו (ב"מ נ"ו) "ח כ י ם יתקרי„, ומפני שחשבו הערביאים את "אבן החכמים„ לסגולת רפואה כללית כנו אותה "אל־חכימא„ ישנתהוה מזה השם א ל כ י מ י א ה (Alchemie), וע"כ נקראת אשה רופאה מְיַלֶּדֶת בלשון המשנה (שבת פרק י"ח) "אשה חכמה„ (ע"ד הכנוי הצרפתי: Sage-femme) כמו ישת"א על "חיות הנה„ — "חכימן אינן„, והרופא המְיַלֵּד נקרא "חכם„ (ולד"ק רומז ע"ז מאמרם "איזה ח כ ם הרואה את ה נ ו ל ד„) שזהו טעם הכתוב (הושע י"ג) 'חבלי יולדה יבאו לו הוא בן ל א־ח כ ם כי עת לא יעמוד במשבר בנים„ [1]) — על כן קראו גם הכשדים אל חכמי הרפואה בשם חכימין.

חכמי הרשים [2]) ונבוני לחשים כאלה היו הכהנים הרופאים המלחשים על כל מיני הלאים. ויען אשר בכל מקום ובכל זמן

---

1) כאשר העירותי ע"ז בספרי מעשה בראשית ואבן החכמים.

2) הרצון גם בישעיה ג' מלשון "מרגלים חרש„ (יהושע ב') ומובנו כמו "להשים„ בסוגר הכתוב בישעיה שם.

הסכן הסכינו החרישים הלוחשים והרוחשים בלחש ובחשאי בלטיהם להשתמש באיזו לשון עלגים או שפה מתה ונשכחת כמת מלב, למען יעטו לחשיהם חרישית במעטה סתר ועלטת סוד הלוט על פניהם, ע״כ בחרו גם חכמי הכשדים לצקון לחשם בלשון אכדית, אשר כבר אבדה בימיהם משפת אנוש ונגזרה מארץ החיים, והיתה לשפה חתומה וסתומה וכמוסה גם אל מלחשיה, ע״ד שהעיר חכם זמננו Maury על הכהנים הקדמונים בכלל, שהיו בידם שמות בירושה מאבותיהם אשר לא הבינום עוד כי נשכח זכרם ברבות הימים, ובכל זאת היה לפי דעתם כח השמית ההם גדול בהזכרתם להכריח את האלהים לבטל רצונם מפני רצון המלחשים. וידוע כי חרטומי מצרים בלהטיהם צפצפו ולחשו תבית זרות ומלות נכריות, אשר בדאו להם לפי שעה לתכלית זו.

והנה בספרי „אבני מלואים„ שהוא הוספה לספרי „אבן החכמים„ העתקתי דברי ספר אחד כשדי, אשר נמצא באדמה מתחת לעיר נינוה, והיה מונח באוצר הספרים בהיכל המלך אסורבנפל, והוא כולל כ״ח לחשים והשבעות נגד כל מיני חלאים ופגעים ואסונים ומזיקים, שכזאת היתה מלאכת הרפואה שם בימים ההם, כמו שהעיד הסופר היוני הירודוט; כי בבבל לא היו מעולם רופאים במובן הרגיל אצל היונים, ולא חכמת רפואה טבעית, כי מעשה הרפואה אצלם היה חוטר מגזע נחש וקסם, ורפאו רק בלחשים וקסמים והשבעות וקמיעות ומשקה כשפים, אם אמנם שבמשקים כאלה היו יכולים לערב גם איזו סמי רפואה טבעית הנודעה להם אז, כי בהרבה השבעות כאלה נמצא שהמלחש הולך ומניח גם מיני רפואה ממשית ואמצעים טבעיים המסוגלים להעלות ארוכה, אשר בלי ספק הכין הלוחש בפועל כפיו אל החולה בעודנו מצפצף ומהגה את השבעתו, מפני שאין להכחיש שהיו להם גם הרבה ידיעות ברפואה טבעית עפ״י דרישתם בחכמת הטבע כפי מסת הזמן ההוא.

לרופאי הכשדים היו לחשים מיוחדים נגד כשוף וקסם

ופנים רעים ועין רעה ופה רע ולשון רעה וּשפה רעה ודבור רע ומזל רע, ונגד הרבה מיני חלאים אשר מנו בשמותיהם: חלי מעיים, חלי לב, תכריך הלב, חלי המרה, חלי הראש, שלשול דם, חלי החרחר, מכות חדרי בטן, מחלת הכליות, כאב אנוש; וכן נגד הקדחת הדֶבר והחולשה, סם המות, תמהון רוח, שרב וצמאון, פרח אבעבועות, נפילת הצפרנים, מכה טריה, ספחת, צרעת נושנת, הקאה, צבוי בטן וכיוצא בו, הנזכרים בכ"ח הלחשים הנ"ל. ובלוח אחר נמצא חרותים ששה לחשים נגד חלי הראש (אשר כפי הנראה היה איזה מין מחלה פרטי אשר משל אז ביושבי שפלת הנהר פרת) בלבד, וזה נוסח אחד מהם: "חלי הראש המענה את האדם, חלי הראש עם עוקץ כמצנפת, חלי הראש מצאת השמש עד בואו, חלי הראש . . . ירפה ממני, אל תוך הים ואל מרחבי הארץ, למצנפת קטנה מאֹד היתה המצנפת, מדוי הראש נוגחים כקרני הפר, מדוי הראש מרגיזים כרעש את הלב, מדוי הראש יעופו השמימה כארבה, יטושו וידאו אל מרחבי הרקיע כעוף כנף, מברכת ידי אלהיו ישוב ויחי".

ובאמונתם כי סבת כל חלי וכל מדוה הם השדים והרוחות הרעות והמזיקים אשר הורו והוגו העמים ההם כנ"ל, ע"כ נגד שדים ומזיקים כאלה אשר הפילו אימתה ופחד עליהם יומם ולילה, רחשו ולחשו הכשדים השבעות בנוסחאות שונות ערוכות ושמורות בידם בקבלה מאבותיהם, והיו לחשים כאלה בעיניהם לאמצעיים בדוקים ומנוסים לרפא כל מחלה ולגריש כל שד ומזיק המסבב אותה, וביחוד נגד ישני המזיקים: נמטר (ר"ל הדֶבר) אדפה (באכדית ובאשורית אזקה יש"ל הקדחת). — החיל וההיסן היותר גדול בהשבעות כאלה היה שם מפורש אחד המכונה אצלם "השם הרם" אשר מסר הֶעָא לבנו, ואין רשות למשביע להגות איתו במבטא שפתיו כי אם במחשבה.

החכמים ההם כתבו גם קמיעות להציל מכל צרה שלא תבא, והיו קמיעות כאלה שונות בתמיניותיהן, מהן היו בתבנית

תבריד יעליו חרות נוסח ההשבעה, וקשרו אותו על כלים או בגדים, ימהן נשאו על הצואר כעין בתי נפש ולהשים הנזכרים בדברי הנביא ישעיהו בן אמוץ, ותכלית כלן לשמור נושאיהן מפני מזיקים וחולאים וכל אסון ומקרה רע. ומצאו בימינו באוצרות העתיקים הרבה אבני קמיעות כאלה, ועליהן לרוב צורת איזו אלהות עם ישמות רוחות טובות ורעות הנ"ל. ומהם נוסח אחד כזה: "על חומר לבן שני קשרים שהם תפלין, על המטה בחדר המשכב קמיע כתוב ביד ימנית, על חומר שחור שני קשרים שהם תפלין הכתובים ביד שמאלית: השד הרע, אלל הרע, גיגים הרע, תלל הרע, האל הרע, מזקים הרע, השד הרוח והשעיר, איש האופל והלילית, העבד הכשוף הרע, משקה הקסם וסם המות, המכאיב המרגיז והרע, ראשם על ראשו, רגלם על רגלו, לא יאחזוהו לעולם, לא ישובו לנצח. רוח השמים זכרהו. רוח הארץ פקדהו!„ — וככה היו ההשבעות בספר "הרוחות הרעות„ הנ"ל, אשר אחת מהן כנגד ע י ן ה ר ע וזה נוסחה: "הדבר והקדחת המשחיתים את הארץ, החולאים הרעים לגוף והמזיקים לבני מעים, הרוח הרע, אלל הרע, גיגים הרע, האדם הרע, העין הרעה, הפה הרע, הלשון הרעה, אשר להאדם בנו של אליהו, יצאו מגופו, יצאו מבני מעיו, את גופו לעולם בל יירשו, לא יעשו רע לעולם, לא ילכו אחרי לעולם, לא יבאו לעולם אל ביתי, לא ידרכו לעולם בצל קורתי, לא יכנסו לעולם בבית מגורי. רוח השמים זכרהו! רוח הארץ פקדהו! רוח מול־גֵיא אדון הארצות זכרהו! רוח ניק־גלל מלכת הארצות פקדיהו! רוח ניך־דר גבור מלחמה של מול־גיא זכרהו! רוח פַּכּוּ בינה נעלה של מול־גיא זכרהו! רוח עֲנְ־זוּנָה בכור מול־גיא זכרהו! רוח תִּזְכּוּ מלכת הצבאות זכריהו! רוח אים המלך המיטיב ברעש וברגזה זכרהו! רוח אוד זכרהו! מלך המשפט זכרהו! רוח עֲנֻגָּהד־גיא אלהים גדולים, זכרוהו!„ — ועוד נמצא שם השבעה אחרת בנוסח זה: "הערב בסימן רע, כפת הרקיע המביאה רעה לעולם, היום העכור, כפת הרקיע שאינה הגונה להביט בה, ציר הדֶבר,

מחבלי נינקיגל, הברק המרגיז ארץ ממקומה, שבעת אלהי מרחב הרקיע, שבעת אלהי מחקרי הארץ, שבעת אלהי כדורי האש שבעת אלהי צבאות השמים, שבעת האלהים המריעים לעשות, שבע רוחות רעות אשר בשלהבת, השד הרע, אלל הרע, גיגים הרע, תלל הרע, האל הרע, מזקים הרע, — רוח השמים זכרהו רוח הארץ פקדהו; רוח מול־גיא מלך הארצות זכרהו; רוח נין־גלל מלכת הארצות זכריהו; רוח נין־דר יליד זנונים זכרהו; רוח תזכו מלכת הארצות המאירה בלילה זכריהו!„ — ונמצאה השבעה אחת נגד שבעת השדים השוכנים מתחת להארץ, מחבלים משחיתים ומזיקים והם מזקים הנ"ל, וזהו הנוסח: "הַשְׁבָּעָה, הַשְׁבָּעָה, במעמקי שאול תחתיה השבעה, תועבת השמים השבעה, המתחבאים בחגוי תהום רבה, ובקרב מעי האדמה, לא זכרים ולא נקבות, והם אסורי שביה, אין להם נשים ולא ילדו בנים, אינם יודעים לא סדר ולא טוב, אינם שומעים תפלה, רִמָּה דמסתתרת בהר, שונאי האלהים הֶעָא, משחיתי האלהים, פועלי מבוכה, מושלים בזרוע עוז — רוח השמים זכרהו! רוח הארץ [1] פקדהו!„ — וזהו נוסח קמיעא אחת הנמצאת באוצר לונדון' אשר נשאו נשים הרות על צוארן, והיא כתובה בלשון אכדית או אשורית הקדמוניה וז"ל: "אנכי בִּיט־נור עבד אדר נאמן בית האלהים ואהיב להאל בל . . . אתה בִּיט־נור גרש הלאה הלאה כל פגע, אמץ את הזרע, הגדל ראש האדם!„ —

פרק שני

הַרְטוּמִים

אלה היו המבינים אותיות הכתב הנסתר בחרטם כמוס,

---

[1]) הנפשים העליונים בכל צבא הרוחות והקליפות האלה הם בתור מעלת אלהים, אך נקובים תמיד בשם רוח, וראשיהם צִי־עַנָּה (רוח השמים) צִי־קִינָּה (רוח הארץ) כנ"ל.

כעין הציורית שרשמה היד המסתתרת על קירות היכל המלך בלשאצר, אשר אך דניאל עצר כח לפתר אתהן. אמנם ההרטומים בקשי ימצאו איתיות חרט כאלה גם בכתבי יד הטבע, כמו ברישמי קוי כף היד ובכתמי הצפרנים, שגם זה נקרא כתיבה וחתימה כמ"ש ביד כל אדם יחתום; — וכן בשנוי תארי הילדים. ומצאו בימינו הרבה לוחות הכשדים חרותים בכתב יתדות המדברים על החזיון הזה בסדרים מיוחדים וערוכים כאחת החכמות האמתיות, שככה נקרא בלוח אחד בזה"ל: "כי תלד אשה ילד אשר לו אזני אריה, מלך אדיר יהיה בארץ. ואם אין לו אוזן ימנית, יאריכו ימי האדון (המלך) עד זקנה ועד שיבה. ואם יחסרו לו שתי אזניו, אבל יהיה בארץ, והארץ תרד מטה. ואם אזני הימנית קלוטה (קטנה), בית האיש יחרב. ואם אזנו הימנית שריעה, יָלד אנדרוגינוס בבית האיש„ — וידוע כי לידת אנדרוגינים היה סימן היותר רע אצל העמים הקדמונים. — ונמצא עוד בסדר לוחות הכשדים בזה"ל: "אשה כי תלד ילד אשר לו שתי אזנים מימינו ואין לו אוזן משאלו, יקיימו האלהים ממלכה נאמנה, הארץ תהיה פוריה ושוקטה. ואם לו הרטום בעיה, שלום יהיה בארץ. ואם אין לו פה, בעלת הבית תמות. ואם אין לו נחירים, הארץ תאבל ובית האיש חרוב יחרב. ואם אין לו לחיים, ימי האדון יאריכו, אבל הבית יחרב. ואם אין לו לשון, בית האיש יחרב. ואם אין לו חוטם, הארץ תאבל ובעל הבית ימות. ואם אין לו חוטם ולא אבר זכרות, כלי זיינו של המלך יהיו חזקים, שלום יהיה בארץ, אנשי המלך ינצלו מכל פגע רע, והלילית לא תמשול בהם. ואם שפתו העליונה תכסה על שפתו התחתונה, סימן טוב לחיל הצבא. ואם אין לו שפתים, יהיה אבל בארץ ובית האיש יחרב. ואם אין לו יד ימנית, תהרס הארץ ברעש. ואם אין לו אצבעות ביד ימינו, האדון יֵעָנה לפני אויביו. ואם יש לו שליש אצבעות ברגלו השמאלית, הצבא יהיה ברעה„. — ובלוח אחר בזה"ל: "כי תלד אשה ילד אשר אין לו רגל ימנית, הבית יחרב, ובית שכנו יהיה רענן. ואם אין

לו רגלים, יאורי השדות יסתמו והבית יחרב. ואם ידיו ורגליו דומות לסנפירי דג, האדון יהיה ברעה, ורעב יהיה בארצו. ואם שליש רגלים לו, שתים במקומן הרגיל והשלישית ביניהן, הצלחה גדולה תהיה בארץ„. — והורה להם לדת ילד עם שער לבן אריכות ימים להמלך. — ועוד שמו אותותם אותות רעות או טובות על תואר ראש הילד בשעת לידתו ד״מ: ״אם תלד אשה ילד אשר על ראשו כמין צעיף, מזל טוב יבא עמו אל הבית. ואם על ראשו תלתלי בשר, חרב תעבור בארץ. ואם על ראשו כמין קרנים, ימי האדון ימעטו בזקנותו. ואם להילד שינים שכבר צמחו, ימי האדון יאריכו, יד הארץ תעלה על יד ארצות אחרות, אבל הבית חרוב יחרב. ואם לו זקן צומח, יהיה גשם רב. ואם לו פי זקן מוריד ריר, הצלחה גדולה תהיה בארץ, האלוה בין יתן קציר טוב, ושובע יהיה בארץ„. — ובזאת נראה כי העתידות אשר חשו למו החרטומים מלידת ילד יוצא מהרגל, היה להם לסימן טוב או רע, פעם על הכללות או הארץ כלה, ופעם על הפרטי או הבית והמשפחה. אמנם הבדל הבדילו בין לידת אנשים פשוטים ובין לידה בבית המלך, והפלו לדת המלכה לסדר אותה בלוח מיוחד כזה: ״כי תלד המלכה זכר . . . המלכות תבא בצרה. כי תלד אנדרוגינוס, הממלכה תהיה שפלה. כי תלד ילד אשר צמחו שיניו, יאריכו ימי האדון. תאומים זכרים, סימן טוב להמלך. בן ובת ביחד . . . הארץ תגדל. שתי בנות ביחד . . . נחש, יהיה המלך אדיר. ילד עם פני אריה, לא יהיה צר להמלך. ילד עם שש אצבעות בידו הימנית, יציק האויב. ילד עם שש אצבעות בידו השמאלית, יציק האויב. ילד עם שש אצבעות ברגלו הימנית, יציק האויב, ילד עם שש אצבעות ברגלו השמאלית . . . יעשה . . . ילד עם שש אצבעות בשתי רגליו הימנית והשמאלית, ירדה האדון בארץ האויב„. — ולא בלידת בן אדם בלבד חזו עתידות, כי אם גם בלידת בעח״י השגיחו היטב להזות אותות וסימנים על העתיד, ונמצא בלוח אחד י״ז מיני לידות סוסים עם פתרונם על העתיד, וכלם (מלבד

אחד) בנוגע לכלל המדינה, ונראה מזה כי לידת סוס היתה להם בהוראתה יקרה יותר מלידת אדם. ואלה הם הדברים: "סוסה כי תלד ילד עם עין אחת, האויב יחריב את ארץ אכד. ואם לו שערת אריה על צוארו, אדון הארץ יחריב אויביו. ואם לו צפרני כלב, הארץ תמעט. ואם צפרני אריה לו, הארץ תגדל. ואם ראש כלב לו, חיי האישה יהיו רעים והארץ תגָּרַע. ואם לו ראש אריה, האדון יהיה אדיר. ואם אין לו שערת צוארו, אדוניו יהיה אדיר. ואם אין לו עינים, יחדש האלוה כָל תקופת זמן. ואם אין לו רגלים, המלך ירבה חיל צבאו ויכה מכה רבה. ואם אין אזנים לו, שלש שנים יהיו אלוהי הארץ חלשים. ואם אין שער בזנבו, הכהן הגדול (בלשון אכדית סַקְנַקּוּ ובאשורית ס ג ן) ימות." — ובלוח אחר נמצא הניחוש בלידת כלב כזה: "אם הכלבות לא תלדנה בלתי אם ילד אחד לבדו, העיר תֵהָרס. ואם תלדנה ילדים מתים. . . . ואם תלדנה ילדים נושכים, רעב יהיה בעיר." — וההרט היותר מסוים היה להם בלדת חיה ילד שאינה ממינה ד"מ: "אם כבשה תלד אריה, אנשי הצבא יהיו חלוצים, והמלך יהיה באין דומה לו. אם סוסה תלד אריה, המלך יהיה אדיר. אם תלד סוסה כלב . . . יהיה רעב."

אותות כתב חרט כאלה מצאו חרטומי הכשדים גם בשנויי האיברים הפנימים בקרב חיות הקרבנות, ובארבעה שרידי הספר הכשדי של המלך סרגון הראשון הנ"ל נמצאו שִׁיָרֵי נבואות הכשדים בכבד מעיים של הקרבנות. בראשון נמצא ניחוש ע"י לב כלב או שועל או אַיִל או סוס או חמור או שור או אריה או דוב או כבשה או דג (שהכבלים הקריבו גם דגים לעולות לאלהיהם) או נחש, ובכלם שונה סימן הניחוש למינהו. — בשני נזכרים הניחושים במראה הקרבים של הזבחים ובצבעם, ונראה שמוסב הניחוש ההוא ביחוד על חמור או פרד, ונמצא הרות שם לאמר: "אם קרבי החמור מימין שחורים . . . משמאל שחורים . . . מימין כמראה תכלת וקמטיהם כמראה תכלת . . . מימין חשך מראם . . . משמאל חשך מראם . . . מימין מראה

נחשת . . . משמאל מראה נחשת וכו׳. — כל השנוים האלה היו חריטים ואותיות על חליפות העתים ותמורות תקופות השנה וגורל חבל הארץ או המלך, ד״מ: ״אם בקרבי החמור (או חיה אחרת) מימינו נמצא כעין רשמים, מטר סוחף. אם בחמור קרבי הימין מקולעים ושחורים, יַפרו אלהים בארצם. אם בחמור קרבי השמאל מקולעים ושחורים, לא יַפרו אלהים בארצם. אם בחמור הקרבים מימינו מקולעים . . . בִּין (אלהי האויר והמטר) מזרזף ארץ האלהים. אם בחמור הקרבים משמאלו מקולעים . . . לא יזרזף בין את הארץ. אם קרבי החמור מימינו מקולעים ומראם תכלת, ישָׁמע קול בכי בארץ האלהים. אם קרבי החמור משמאלו מקולעים ומראם תכלת, לא ישמע קול בכיה בארץ„ — ולא מחיצונם של הקרבים בלבד קראו כתב החרטם, אלא גם מפנימם אחרי אשר נפתחו ונבדקו בבדיקה מדויקת, ונאמר שם בזה״ל: ״אם נמצא בתוך הקרבים משמאל איזה סדק ובקע, מריבה. אם תוך הקרבים מימין ומשמאל הוא שחור, לקוי המאורות„ — השלישי מכיל ביחוד הניחוש בכבד (בציון רעיוני ב׳ י׳ ס׳ שמתורגם במ״א ״כבדתו„ ר״ל הכבד). ונזכר בלוחות האשורים הִמָּצא שרוע או קלוט אחד קצות הכבד או שני הקצות גם יחד, או כיחוש וצמוק גמור מימינו או משמאלו, מראה שחור תכלת או לבן אדמדם או אדום באחד קצותיו או בשניהם גם יחד. וזהו שנאמר בנבוכדראצר מלך בבל ״ראה בכבד„ (יחזקאל כ״א). — ובספר הרביעי נזכרים אותות חרט במראה ובעצם המרה, ואח״כ בדיקת הריאה לבעח״י שונים כמו סוס חמור שור שה כלב ואריה.

פרק שלִישי

אַשָּׁפִים

משרש השם אשף המורה בלשון סורית: ידיעת הטבע. לדעת הרמב״ם במורה ח״ג ל״ז הבטיחו האשפים שבכחם להמית

אריות ונחשים ושאר חיות מזיקות, לרפא חולים, להשמיד תולעי הכרמים וכיוצא בו. ובאמת חדשו והמציאו חכמי הכשדים הרבה ידיעות טבעיות אשר הנחילו לעמים אחרים, ונודעו המצאותיהם בעבודות האדמה ובגדול הצמחים. — האשפים נחשו והתנבאו גם עפ"י צורות העננים וצבעיהם ומראיהם ומצבם ברקיע השמים. ונמצא באחד שברי לוחות הנ"ל נחוש המדבר על העננים בצבעים שונים. ונראה שבתחלה היה הנחוש הזה רק בבחינת חזיוני האויר בתקופות השנה קור וחום קיץ וחורף, כמו שנמצא שם בלוח קטן בזה"ל: „אם יעלה ברקיע השמים ענן שחרחר ירקרק, תהיה רוח נושבת ביום„. —

ולא העננים והעבים בלבד היו להם לסימני נחושים, כי גם הרוח, ונמצא באחד שברי לוחות ההם, כי הכשדים דרשו וחקרו הרבה בדרך הרוח, שכן נקרא שם ראשית השורות „אם נושבת רוח יום . . . אם רוח נגב נושבת ביום . . . אם רוח נגב בלילה . . . — ונראה שנחשו גם ברעמים, שכן נמצא בשבר אחד מליחותיהם מזכר: „הרעם . . . רעם הכוכבים . . . רעם האלוה בין . . . רעם הארץ . . . רעם המים . . . רעם הלילה המתנוצץ . . . רעם הכוכב מנמה . . רעם הכוכב בַלו . . . — וידענו כי סיפרי היונים והרומאים מדברים על שני מיני רעמים שנחשו בהם הכשדים, הראשון הם הרעמים הנופלים ממרום על הארץ אחרי עברם דרך העננים, והם באים משלשה כוכבי לכת העליונים שבתאי צדק ומאדים; והרעמים האלה היו, כפי מה שמודיע לנו פליניוס, המגידים ביחוד עתידות. והשני הם הרעמים הנולדים בתוך העננים, שהם היו להם קול מלאכי האויר, והברק שלהם היה דרך מעבר המלאכים ההם ברוח השמים. המין הראשון הוא מה שנזכר למעלה בשבר הלוח בשם „רעם הכוכבים, או „רעם הכוכב מנמה ורעם הכוכב בלו, שהוא מאדים אשר יחסו לו ביחוד את הכח להסב שרפות, והיו לו שני שמות ההם לפי שני מצבו בהלוכו, והכנוי בלו היה בלשון אכדית „מול נמיה, ובאשורית כוכב בלו, שר"ל הכוכב שאינו במציאות,

ורומז על הזמן שבו מתרחק מאדים מהארץ, ואינו נראה, שע"כ נתנו אל "נרגל„ אלהי הכוכב מאדים את התואר "רעם„. והמין השני הוא הנזכר שם "רעם האלהים בין„ כי בין היה אלהי הרוח והאויר כנ"ל, והיא המרעים על הארץ, שע"כ נתנו לו התואר "רעמן„ ועוד קראו לו "ברקו„ מלשון ברק, והוא מצויר בתבנית רעם או בתמונה אוחזת בידה את הרעם. — ונמצא גם בשיטות הרעמים להרומיים ולהעטרוסקים החלוק בין הרעם העולה מן הארץ השמימה, שמיחסים לכח שבתאי, והוא "רעם הארץ„ הנ"ל, ובין רעם המרומים. וכן מזכירים ביחוד "רעם הלילה„ שמיחסים להאלוה סומאנוס, "ורעם היום„ ליופיטער. והיה אצל הרומיים עוד "רעם הלה„ שהוא "רעם המים„ הנ"ל, ואצל היונים "רעם העשן„. ע"כ נמצא בספור המבול להכשדים את השם האבדיי "אמקטו„ (באשורית אבובו בהוראת רעם) גם בהוראת המבול. — ובשבר אחר מלוחות ההם על הרעמים נמצא שרידי לוח בסדר שנים עשר חדשי השנה מיום ליום להגיד עתידות מרעם היום ההוא. ונמצא במ"א כזה: "אם ביום כ"ז . . . הקציר יהיה טוב. אם ביום כ"ח . . . לב הארץ שמה. אם ביום כ"ט . . . הקציר לא יהיה טוב. אם ביום השלשים הרעם . . . דבר יהיה בארץ. אם בראש החודש החמישי . . . מים רבים יתכו. אם ביום השני יהיה הרעם משמים ביאורות . . . שטף מים יהיה בארץ. אם ביום השלישי הרעם . . . חלאים ומות בארץ. אם ביום הרביעי . . . רעש הארץ ורעב גדול„. —

לפי הסופר דיודורס התנבאו הכשדים על עתידותיהם גם מרעש הארץ אשר נקרה ויאתה בהיות השמש במזל פלוני. ועוד מצא החכם סמיטה בספר הניחושים להכשדים נבואות שונות על מימי מעינות ונהרות עפ"י מראיהם במלאותם ופחז הלוכם. והם המציאו גם את הנבואה במקוה המים. וכן התנבאו בעצים ובאילנות כמובא בלוחות הכשדים הנמצאים בזמננו.

פרק רביעי

מְכַשְּׁפִים.

לעומת שהשתמשו החכמים הרופאים והמלחשים בקריאת שמות אלהים ובהשבעות רוחות טובות לרפאות כל מיני חלאים הבאים לפי דעתם מחמת איזה שד מזיק ורוח רעה, השפיקו המכשפים בילדי שדים ומזיקים להביא כל מחלה וכל נגע בעולם בכח מעשי כשפים ע״י רוחות רעות שדרכן לילך ולהזיק אדם ובהמה. ובכן היה הכשוף כעין נגוד לאלהות [1]), ע״ד שאחז״ל על כשוף שמכחיש פמליא של מעלה, וכמו שהשטן בכלל הוא קטיגור לנגד אלוה סניגור, בנגוד טוב ורע המושל בכל התבל, כן התנגדו מכשפים ומשביעים בתכלית הפצם אלה לעומת אלה. והרבה נזכרים בספרי האכדים והכשדים שמות מכשפים ומכשפות, ובנוסח השבעות המלחשים מכונים המכשפים בשמות: פועלי און, אנשים רעים וחטאים, נותנים חתיתם על הארץ וכיוצא בהם. ויחסו אל הקוסמים המכשפים החיל והחוסן לעשות כל רע, להזיק במבט עינים הרעה או בדברי לשונם הרעה, כי השדים סרים למשמעתם, והמזיקים נתונים הם לפקודתם וכל היוצא מפיהם יעשו, ואל כל אשר ישלחום ילכו. אבל לפעמים זה כחם בפיהם גם על האלהים, וזהו בכח האָלה והקללה, ע״ד שביקש בלק מלך מואב מאת הקוסם בלעם בן בעור לאמר לכה ארה לי יעקב וזעמה ישראל, להכריח גם את אלהי עם יעקב לעשות עמהם רעה, ואלהי ישראל לא הניח את בלעם לקלל, כי אם שם ברכות בפיו.

פרק חמישי

גּוֹזְרִים.

הַגָּזְרִין היו גוזרי גזירות על העתיד, עפ״י חשבונותיהם

---

1) וזה טעם מכשפה לא תחיה, בסמיכות אל "זובח לאלהים יחרם„

והשערות נבואותיהם. נבואות משוערות וגזורות כאלה ערכו הכשדים במשטר ישר כעין חכמה הגיונית משולבת בחחי חוקותיה לשרשרת שלמה חרותה על לוחות חֵמָר בכתב היתדות במספר רב ספרים העושים ספרות גדולה ומכילים חלק גדול בעקד ספרי הכהנים בארץ הכשדים בבבל ואח"כ באשור, ובימינו אלה נמצא על לוח רשום תוכן עניני אחד הספרים ההם (אשר בעצמו לא נודע לנו, וכל שברי לוחות וגזרי חֵמָר שנמצאו עד הנה במעבה האדמה על ענינים כאלה נראים כשרידי הספר הגדול ההוא על נבואות עתידיות, ולפי סימני מספר הדפים הנמצאים על שברים אחדים נראה שהספר ההוא היה כולל יותר ממאה לוחות) שהיה מונח באוצר הספרים אשר בהיכל נינוה ומכיל עשרים וחמשה דפים גדולים, על כל דף פרק אחד, ארבעה עשר מהם מדברים על נבואות ארציות, להרע או להיטיב, ואחד עשר על נבואות שמימיות או איצטגנונית, סימן כל פרק לפי המלות בשורה הראשונה, כעין שאנחנו מסמנים ספרי קדשנו ע"ש המלה הראשונה של כאו"א: בראשית, ויקרא וכו', וככה נמצא ברשימה ההיא: א. נבואות רעה והפוכן, — סימן שמחה או צרה ללב בני האדם. ב. ראש הכסף, שואל במטר . . . (ונראה שהיה תוכן הפרק ההוא הנבואה מן נפילת המטר שקורין Brechomantia ושנמצא ממנה עוד איזה רושם בקרב עמי תוגרמה). ג. מצפה העיר (הוא מגדל גבוה שהיה בכל עיר ועיר להכרת השמים והאויר). בתוכן הפרק הרביעי נזכר "עוף השמים המים והארץ". החמישי גם הוא על עוף הארץ והשמים. הששי קטורת סמים על האש. השביעי על מראה חיצוני מהכתים (ונודע הניחוש הזה גם להיונים שקראו לו Aecoscopie). ה. בתוך העיר הונחו לוחות חמר. ט. העיר הטובה בארץ שבה אנשי המלחמה נותנים ידיהם אל אחוזת מרעיהם . . . בעשירי: מלך הארץ שומר אוצר כספו במבצרים גדולים (אי אפשר למצא פתרון שלשת הפרקים האלה ונראה שהיו נבואות בנוגע למלכות). י"א. נקבת הצפור קוראה בתוך העיר על היאורים ישמעו ויראו אותה. י"ב. הצים

בעיר ועל היאורים ירו הלאה בארץ. י״ג. חלום אור גדול, הארץ למאכולת אש. חלום אור גדול, העיר בוערת באש. י״ד. חבל צפרי שמים. אלה הם סימני רע וטוב בארבעה עשר לוחית הארץ. ואחריהם נסמנו אותות השמים בצירוף אותות הארץ הישיכים להוברי שמים (עיין להלן). ובסוף הרשימה הזאת נמצא לוח השנה מונה לחדשים סימן טוב או רע לעלילות אנשי הצבא, ועל המישמורות (באכדית עֶנּוּן ובאשורית מַסַּרְתּוּ) שבהן נחלק הלילה, ובכל משמורה שלש שעות בבליות או ארבע שעות משלנו. וזה תוכן הלוח ההוא: נִיסַנוּ אַיָּר סִיוָן דוּז אַבּוּ אֱלוּלוּ תַשְׁרִיתוּ ארח־שמנה כִּסִלִיו טֵבִיתוּ שַׁבָטוּ אַדָרוּ, בחודש פלוני ובאשמורה פלונית טוב או לא טוב להוציא את הצבא למלחמה, להוליך את החיל נגד האויב ולהנות על עריו, לבצר את חומת העיר, לצאת למלחמה בשער האויבים, להצר על העיר, לבנות עליה דיק ולשפוך סוללה וכו׳. —

ועל כל השרידים האלה שהיו ביד החכם סמיטה הנ״ל הוא מפיץ אור בהיר, ומאיר עינינו על אודות המלך סרגון הראשון שנזכר בספר הרבה פעמים, שהיה המלך היותר גדול במלכות הכשדים הקדמונים, ושם לבו לתקן הרבה תקנות בדת הבבלים והאשורים, ועל ידו נסדרו בספר הגדול ההוא כל ידיעות האיצטגנוגית בחכמת הכוכבים בזמנו, והספר הזה, שכפי הנראה נשלם בימי מלכות בנו נרמסין, נשאר תמיד ספר חיקי חכמת הכשדים, אשר הודיע ימים רבים אחרי כן בירוסי הכשדי אל היונים, באמרו שקיבל זאת מספר קדמוני בשם אור־בֵל, והיא הוא הספר הנ״ל המכונה נמר־בֵל, והוא היה בידי הוברי שמים וחוזי כוכבים שנזכיר להלאה בזה.

והתנבאו הגוזרים גם בבעח״י, שכן נמצא באחד לוחות כתב היתדות מאשור ומבבל המונה כל הסימנים לעתיד היוצאים מכניסת כלב אל אחד ההיכלות לפי מראהו בזה״ל: ״אם כלב ירוק נכנס לתוך ההיכל יֵהָרס. אם כלב אדום נכנס להיכל, ינָּתֵן מיד האויבים. אם נכנס כלב להיכל ומוחין איש או אשה,

ינָתן ביד מהרסיו ומחריביו. אם כלב נכנס להיכל ושוכב על המטה . . . אם נכנס כלב להיכל ורובץ על הכסא, ההיכל ישָרף. אם כלב נכנס להיכל ושוכב באפריון המלך, ההיכל יחרב ביד אויביו. אם כלב נכנס להיכל . . . לא ירחמו האלהים על הארץ. אם כלב לבן נכנס להיכל, ההיכל יקוים. אם כלב שחור נכנס להיכל, לא יקוים ההיכל. אם כלב אמוץ נכנס להיכל יאונה נזק להיכל וכו' וכו'„. ובשבר לוח אחר נמצא גזירות עתידות בזבובים (זומבי באשורית), וברשימת תוכן עניני ארבעה עשר פרקי הספר הכשדי הנ"ל נרשמו שלשה לנבואות גוזרים לעתיד עפ"י מעופת צפרים וקריאת בעלי כנף שונים.

פרק ששי

פּוֹתְרֵי חֲלוֹמוֹת.

הגדת פשר חזיוני לילה ופתרון חלומות העריכו הכשדים במשטר סדרים בשיטת חכמה שלמה (כעין שסדרו עפ"י הכבלים גם בעלי אגדת תלמוד בבלי בפרק הרואה את מערכות החלומות ופתרוניהם) וספר פתרון חלומות כזה נמצא בימינו באדמת נינוה על לוחות יתדות עפ"י העתקת אסורבנפל מלך אשור, ובהרבה לוחות מקובין ההוא נמצא סדורים למספרם פתרוני חלומות שונות ומשונות בנבואותיהם על הימים הבאים, שככה ד"מ נקרא בשבר לוח אחד בזה"ל: "כי יראה איש בחלומו זכר . . . גוף כלב . . . גוף דוב עם רגלי בעח"י אחר . . . יראה את האלוה נין־קישטו (הוא נרגל לד"ק) . . . יראה איש משתיו עליו . . . וכו', — ונראה שכל החלומות ההם היו לסימן רע, שכן מסיים שם בתפלה אל השמש המבטל חלומות רעים. ובשבר לוח אחר נזכר בזה"ל: "חלום אור גדול, אש תצא בארץ; חלום אור גדול, העיר תהיה למאכולת אש„. — ויאמבליכוס מספר כי בבבל הלכו הנשים לישון בהיכל מולדתה היא צרפנית או זרעבנית הנ"ל, למען יחלמו חלומות, וחכמי הכשדים יפתרו

איתם להן על העתיד לבא עליהן. — והיו באשור ובבבל צופים מיוחדים בשם "סברו", שהיתה נשמתם מסוגלת לחלומות נבואיות. ונודע המגדל בארץ בבל בעיר ברשפה והיכלו המקודש אל נבו (אלהי הנבואה) הנ"ל, ושם ההיכל "בב־אספות", ר"ל שער החזון, ששם אשה שוכבת במטתה המיוחדת לה לקבל נבואה בחלום מאת האלוה השוכב עמה במטה. וכן בהיכל העיר בבל נמצאת כתבת "בית־אספות", ששם היה קבר בֵל־מרֹדך ועליו חלמו הנכנסים שמה. והרבה מזה נמצא הרות בכתב יתדות על לבנים ולוחות חֵמָר אחרים, אשר נמצאו באוצר אסורבנפל באדמת העיר נינוה.

פרק שביעי

הֹוֹבְרֵי שָׁמַיִם מוֹדִיעִים לֶחֳדָשִׁים.

(ישעיה מ"ז י"ג).

פילון היהודי מאלכסנדריא בהרבה מספריו מברר איך הכשדים חברו צמיד פתיל בין השמים ובין הארץ, שחִברו להם יחדיו כעין ערך קולות מיתרי כנור ונבל, יען שהם האמינו כי העולם הנראה הוא האלהים בגלל הנפש הכללית השוכנת בו, וקראו לנפש הזו בכנוי "ההכרח" (באכדית נַמְּרו ובאשורית מַמִּיט) אשר פעולתה הראשית תתראה בצבא המרום. הוא הדבר שהזכרנו למעלה בספר השני במעשי אלהי הבבלים והכשדים כי רוב אלהיהם נוסדו בצבא השמים, ועבדו לשמש ולירח ולחמשת כוכבי לכת ולי"ב המזלות בתור אלהים תחתונים המשועבדים אל האלוה העליון, והביטו הכהנים אל האלהים האלה ונהרו, ונשאו עיניהם אל מערכות כוכבי השמים להכיר ממצבם ולדעת ממראיהם את רצון האלהים הקטנים הסרים למשמעת האלהות העליונה, שהכוכבים המה מלאכיה ומשרתיה. ובכן הרגילו א"ע לקרא עתידות בספר השמים ובמגלות צבאותיהם, ובאמונתם כי עפ"י השפעת הכוכבים והמזלות על הארץ תַטה אותה אם

לשבט או לחסד, עמלו ויגעו הכשדים מימי קדם קדמתה להביט בעצם השמים שלהם לטוהר, ולדרוש בהליכות הכוכבים ובמצב מערכותיהם ובמבט המזלות ובמעמדם לנכח השמש. וכאשר מצאו גם בחכמת התכונה הטבעית בבחינה הרוצה ושקודה משטר נפלא ואיתן בסדרי צבא השמים, חשבו שגם המאורעות בארץ התלויות בשנויי מערכות הכוכבים הולכות גם הן בהכרה סדר נכון, ודמו שכשם שמצב הכוכבים בשמים מסבב מעמד המקרים בארץ, כן מראיהם ושינוייהם יעידון ויגידון מראש על הבאות והאיתיות באפשרות המקרים ההם, ובד״ז נולדה האיצטגנונית המפורסמת בקרב הכשדים. ונמצא בלוחות חמר אשר מתחת לאדמת נינוה ספר בבלי קדמוני יותר מאלפים שנים המחובר בארץ אכד ומזכיר גם את הממלכות סבכתא מרתא (סיריען) גיים ועילם וכו׳ הנ״ל ומכיל כשבעים לוחית, אשר הוציאו לאור האנגלים ראוולינסון ונאָרריז בכתבם ביתדות ובלשונם באשורית הישנה לאמר: ״אם נראתה הלבנה בראש חודש, פני (הארץ) יהיו בסדרים, לב הארץ שמח״ — ״וכי תתראה הלבנה מוקפת בערפלי טוהר, יד המלך תהיה עליונה״ — ״אם נראתה הלבנה בקרנה הימנית ארוכה ובקרנה השמאלית קצרה, מלך ארץ אחרת ידו תתגבר״ — ״אם תתראה הלבנה גדולה יותר מדאי, יהיה לקוי״ — ״וכי תתראה הלבנה קטנה יותר מדאי, הקציר יהיה טוב״ — ״אם מראה הלבנה בחידושה בראש חודש דומה אל מראֶהָ בכ״ח לחודש, סימן רע לארץ סוריא״ — ״אם נראתה הלבנה בשלשים לחודש, סימן טוב לארץ אכד, וסימן רע לסוריא״ — ״אם מראה הלבנה בראש חודש דומה אל מראֶהָ בכ״ז לחודש, סימן רע לעילם המדינה״ — ״אם השמש בבואו מתראה גדול כפלים בגדלו הרגיל עם שלש קרני תכלת, מלך הארץ יאבד״ — ״בחודש אלול אם מאדים נראה היטב, הקציר בארץ יהיה טוב, לב הארץ שמח״ — ״צדק יוצא ומופיע כאור היום, גופו מתראה כלהב חרב פיפיות, סימן טוב מביא אושר לבעל הבית ולכל אדמתו. בעת ההיא אין אדונים בארץ כשדים

השפלה, העילה תקפין פיה, הצדקה מישלת, גבור שודד . . . בעל רבית והמלך איתנים במשפטם; מניחה וישלום בארץ, — אם הכוכב . . . מופיע הרגה בחודש תמוז, קציר הארץ יהיה טוב והאסיף מבורך, — „אם הכוכב ההוא בצאתו נראה אך מעט, הקציר יהיה רע, — „אם כוכב הכלב הגדול אפל, לב הארץ לא יהיה שמח, — אם כוכב המלך אפל, מושל ההיכל ימות„ — מלבד נבואות הארצות והממלכות חזי בכוכבים גם נבואות פשוטות ומאומתות לרוב בבחינת האויר המקיף את הארץ, ד״מ: אם פני הלבנה אפולים בעב הענן, יהיה גשם שוטף וסוחף, — אם הלבנה שותה מים בשמים, יהיה מטר„. — וככה הכינו לוחות מסודרות על פי מראה הכוכבים למערכותיהם להיות למשטר על כל הנעשה בתבל ארצה. וזאת היתה הדת העיקרית שלהם, שעל פיה התהלכו בארץ בכל מעשיהם ועבודותיהם ופעולותיהם בחוק ולא יעבורו. — ובלעדי כל אלה חזו עתידות גם בגורל מות כל אדם יחידי עפ״י מצב מערכות הכוכבים והמזלות בשעת לידתו, ומחליטים הכשדים שחכמה זו באה להם במסורה בוחנת ובדוקת בהמשך ארבע מאות אלפי שנים — וזהו רצון הנביא ישעיהו בהתוליו בארץ הכשדים ובבבל לאמר: „עמדי נא בחבריך וברוב כשפיך באשר יגעת מנעוריך אולי תוכלי הועיל אולי תעריצי נלאית ברוב עצתיך יעמדו נא ויושיעוך הוברי שמים החוזים בכוכבים המודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך!„ —.

פרק שמיני

הַחוֹזִים בַּכּוֹכָבִים[1].

על ידי דרישתם וחקירתם באיצטגנונית הגיעו להכיר הליכות כוכבי השמים ומזרותיהם, עד שלפי החכם Ideler כל

1) דיודור (11, 32) מזכיר כי הכשדים הושבים ארבע מאות ושבעים ושלשה אלפי שנים מעת אשר התהילו להסתכל בכוכבים עד אלכסנדר מוקדון.

חשבונות לקוי הירח שהזכיר בתלמיוס בשם הקדמונים במאות השמינית והשביעית לפני המספר הרגיל מסכימים לחשבונות האחרונים בהבדל איזו רגעים בלבד, וכתבי היתדות שנמצאו בזמננו יעידון ויגידון, כי מימי המלך סרגון הראשון אשר חי בימי אברהם אבינו, היה היה להכשדים חכמת התכונה שלמה וגמורה על פי לוחות ישנות וקדמוניות מימות אלפים בשנים, שמהם קבלו המצרים הקדמונים את ידיעות התכונה שלהם, ומקדמוני הכשדים נשארו לנו עד היום הזה הרבה ידיעות וחשבונות תכוניות, כמו הצבת גבול שנים עשר המזלות ושמותיהם וצורותיהם שאנחנו משתמשים בהם, וכן חלוקת הכדור (באשורית כִּכַּר) לש״ס מעלות (באשורית דַרַגְתָּא) וכל מעלה לששים חלקים ושניים ושלישיים. מהם בא אלינו חלוקת החודש לארבעה שבועות, והשבוע בשבעת[1] ימי השבת[2] למספר שבעת כוכבי לכת שכבדו כאלהים (כנ״ל ספר ראשון פרק חמישי). המה היו

1) כי המספר שבעה היה קדוש גם להם, כמו שבעת השערים במעשה עשתר ברדתה שאולה הנ״ל, והעיר הקודש ארך היתה עיר שבעת הגלגלים, ושבעת השטחים בהיכל בל הנ״ל, ומספר השבעה הרגיל אצלם בסדר הקרבנות.

2) אשר קראו לו האשורים בלוחותיהם: **אוּם נוּח לִבִּי** = יום נוח לבי, ר״ל יום מנוחת הלב, ונקרא היום הזה גם בלשונם **סַבַּתֻּן** היינו **שַׁבָּת** (עיין דעליטצש בספרו ע׳ז) ונזכר בלוחות השנה שלהם (שנתחברו בימי אברהם) תמיד אצל היום הז׳ והי״ד והכ״א והכ״ח בהודש הצווי לאמר: "מלך הארצות הגדולות לא יאכל ביום ההוא בשר מבושל בשומן; לא יחליף כתנת עורו; לא ילבש בגדים לבנים; לא יקריב קרבן; המלך לא יעלה על מרכבתו; לא ישב לדין; לא תקח ידו רפואה למחלה; אך בערב ישתחוה לאלהים, יקריב הקרבן הראשון וישא את ידיו". ובזה נראה איך דקדקו במנוחת יום השבת והחמירו עוד יותר מתורתנו, שאצלם המלאכה בשבת הביאה אסון — אך במה שאסרו בשבת גם הקרבנות והעונג במאכל ובבגדים שונים הם מתורתנו.

הראשונים לחלק את היום לכ"ד שעות ואת השעה לס' הלקים והחלק לס' רגעים. וכן המציאו מורה שעות בצל החמה שקורין בל"י Gnomon ומכונת polos לקבוע מדת קוטר כדורי השמש והארץ. הם הציבו ארבע התקופות בשנה, וערכו הרבה מכונות לתכלית מדידה ושיעור בלוחות השבונות כנ"ל.

המחזור הגדול שלהם המכיל 216,000 שנים היה בעיניהם כיום אחד בחיי התבל, והלקו אותו לששים שעות שקראו ס ה ר י ם [1] כ"א ל"ו מאות שנים, וכל שעה כזו חלקו עוד לששה חלקים שקראו נ ר י ם, כ"א שש מאות שנה, וכל חלק כזה חלקו עוד לעשרה רגעים שקראו ס ס י ם (ששים), כ"א ששים שנה [2] והלק ששים מהרגע ההוא היתה השנה האחת הרגילה אצלנו.

הכשדים ידעו כבר שנת החמה שס"ה ימים וחלקים, אך בלוחותיהם חשבו עפ"י שנת הלבנה בי"ב הדשים, חודש אחד חסר בכ"ט ימים, וחודש אחד מלא בשלשים יום, והודש העבור כנ"ל, ומהם קבלו אבותינו העברים כבר בימי אברהם את החשבון לשנת הלבנה, שכן נשארו ביניהם גם שמות ההדשים של הכשדים (אשר הזניחום בימי בית ראשון וחזרו ויסדום בימי בית שני). ועוד קבלו מהם את שני ראשי השנים בחדשי ניסן ותשרי. — ולמען השוות שנת החמה עם שנת הלבנה המציאו הכשדים את המחזור הגדול של שש מאות שנה (נ ר) ואת המחזור הקטן של ששים שנה (ס ס), ובקרבם מספר השנים המעוברות בחודש ואדר הנחוצות להשואת החשבון [3].

---

1) בכתב לועז Sares, מפני שהיה להם ההלק הזה גם מהזור הסהר היא הלבנה.

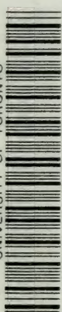
2) וכן חלקו את המדות להלקי ששים ששים, כי המדה והמשקל בכלל המציאו הכשדים ומסרו אותם לשאר העמים הקדמונים. גם את הככר חלקו לששים חלקים שקראו מנים, ונשאר השם הזה אצל רוב עמי הקדם.

3) מכאן ראיה לדעת הרב ההכם הר"א עפשטיין (בית תלמוד שנה שניה חוב' א' ב') כי בני ישראל מנו מקדם קדמתה את שנותיהם להדשי הלבנה, שכן לפי השערה קבל אברהם אבינו בצאתו מאור כשדים, (עם שאר

ילמען יישיבו הכשדים להביט בשמים ולהסתכל בכוכבים, בנו לרם בבבל היכל או קבר בֵּל אלוהם הגדול, והוא היה מגדל גדול וראשו בשמים, אשר נבוכדראצר מלך בבל חזק בדקיו כנ״ל, וזה היה מקור האגדה של מגדל דור הפלגה, כאלו רצו לעלות במגדל השמימה, ללחום בכוכבי אֵל ולכבשם. —

הגדותיהם הקדמוניות כנ״ל) גם את השבון השנים מהכשדים, ומסר אותו לבניו אחריו. אם אמנם לא נדע באיזה אופן השוו העברים את שנת הלבנה עם תקופת החמה, כי השבון מהזורים ועבור, שנהגו בו כבר הכשדים כאמור, לא נתפשט (לכל הפחות לא התודע) באומה קודם בית שני. ואולי נהגו להוסיף על שנת הלבנה את המספר העגול של עשרה ימים לעשותה שנת המה (שלא בצמצום) בשס״ד ימים, כמו שנראה בספור שנת המבול, (שנמשך אצל ימים אחרים שנת המה), שהתחיל ״בשנת שש מאות שנה לחיי נח בהודש השני ב ש ב ע ה ע ש ר י ו ם לחודש„ ופסק ״באחת ושש מאות שנה בחודש השני ב ש ב ע ה ו ע ש ר י ם י ו ם לחודש„ — הרי שנת הלבנה ועשרה ימים, וככה יכלו להוסיף שנה בשנה, ולמלאות את ההסרון (של יום אחד וח׳ שעות והלקים) בעזר איזה מחזור שלא נודע לנו, ושנת חמה ההיא בשס״ד ימים נשארה בזכרון האומה גם אחרי אשר התחילו בימי בית שני להשתמש בשיטת המחזור והעבור הידוע, על כן בעל כפר היובלים (שנודעה גם לו האסמכתא הנ״ל בספור המבול) גילה דעתו בפרשת המבול שלו שישאר כמו בשנת המבול יחק שנה בשנה ולא יעבור וגו׳ על פי המספר הזה שס״ד ימים וגו׳ כי כן כ ת ו ב ל פ נ י ע ל ה ס פ ר (ר״ל בפרשת המבול בתורה) וגו׳ ויקדים עשרת ימים בכל שנה ושנה וגו׳ למען יספרו בשנה רק שס״ד ימים, כשנת המה, בצירוף איזו השוואה למלאות את ההסרון ע״י מהזור כנ״ל — והענין בפרטו מוטל עוד בספק, וצריך עיון גדול.

ת ם.

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00389860 8